

KABARET AS SOSIALE EN POLITIEKE KOMMENTAAR: ‘N ONTLEDING VAN DIE AANWENDING VAN DIE KOMIESE, SATIRE EN PARODIE

Annelie van Zyl

Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad
Magister in Drama
aan die
Universiteit van Stellenbosch

Studieleier: Prof. M.S. Kruger

Maart 2008

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk wat in hierdie tesis vervat is my eie oorspronklike werk is en dat ek dit nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê het nie.

.....

Handtekening

.....

Datum

OPSOMMING

Hierdie studie ondersoek kabaret in Suid-Afrika en in die besonder die gebruik van 'n karakter in kabaret as sosiale en politiese kommentator. Kabaret gebruik 'n verskeidenheid komiese vorme wat saamspan om sosiale en politieke kommentaar te lewer. Die karakter verteenwoordig dikwels 'n gemeenskap se sosiale en politieke waardes en die kabarettis gebruik so 'n karakter om hierdie waardes te bespot en kommentaar op die gemeenskap te lewer. Temas soos die menslike natuur en die lewe word met behulp van die komiese, parodie en satire in die kalklig geplaas om swakhede en wanpraktyke te beklemtoon.

Die karakter dien ook dikwels as 'n skild waaragter 'n kabarettis skuil en waarmee hy sodoende vryheid van spraak verkry met die doel om te kritiseer; dit dien as spreekbuis vir sosiale waardes en norme. Die kabarettis vermaak nie net 'n gehoor op komiese wyse nie, maar probeer ook om die gehoor van sosiale en politieke wantoestande bewus te maak.

Die komiese, parodie en satire kom in verskeie vorme van vermaak en die literatuur voor, maar in kabaret word dit doelgerig as middel gebruik om sosio-politiese kommentaar te lewer. Die sukses van kabaret word gemeet aan elke kabarettis se unieke styl. Suid-Afrikaanse kunstenaars soos Pieter-Dirk Uys, Casper de Vries en Hennie Aucamp slaag daarin om hierdie middele aan te wend en sodoende hul gehore te vermaak en tot nadenke te stem.

Die kabaret-karakter word met behulp van komiese vorme aangewend om die werklikheid teenoor die menslike ideaal op te weeg en aan gehore 'n ligter sy van die lewe te wys.

Buiten dat kabaret en ook die komiese, parodie en satire moeilik gedefinieer kan word, oorvleuel hierdie vorme dikwels en word dit vir dieselfde doel gebruik, naamlik om te vermaak en kommentaar te lewer.

ABSTRACT

This study examines cabaret in South Africa, and more particularly the use of a personation in cabaret. Cabaret employs a variety of comedic forms that combine to comment on social and political issues. The personation is often a manifestation of current social and political values, and the cabaretist uses such personation to deride these values and expose society. Themes such as human nature and life are foregrounded by means of comedy, parody and satire in order to highlighted weaknesses and malpractices.

The personation often serves as a shield, affording the cabaretist the freedom of speech to assume a critical stance; it serves as a mouthpiece for enquiring societal mores and norms. The cabaretist not only entertains the audience in a comical way, but also strives to make audiences aware of social and political irregularities.

Comedy, parody and satire are found in various forms of entertainment and literature, but in the cabaret genre it is purposefully applied to voice socio-political criticism. The success of cabaret is indebted to each cabaretist's unique style. South African performers such as Pieter-Dirk Uys, Casper de Vries and Hennie Aucamp apply these means successfully to entertain their audiences and encourage reflection.

The cabaret persona, drawing upon comedic devices, is used to present reality as opposed to the human ideal, while treating the audience to a lighter view of life.

Apart from the fact that cabaret, like comedy, parody and satire, is difficult to define, these forms often overlap, as they serve the same purpose, namely to entertain and to comment.

DANKBETUIGING

- My opregte dank en waardering aan prof. Marie Kruger, my studieleier, vir ahulp, leiding en geduld.
- My dank aan Mareli en Louis Pretorius vir hulle hulp.
- My dank aan my familie en vriende vir hul bystand en vertroue, asook vir al hul belangstelling en aanmoediging.
- Spesiale dank aan my Ma en Pa sonder wie hierdie mylpaal nie moontlik sou wees nie. Dankie vir die goeie voorbeeld wat julle aan my stel om altyd te volharden nooit moed op te gee nie.
- Ekstra spesiale dank aan Jaro Strauss vir sy volgehoue ondersteuning, vertroue en bystand vir altyd en ewig.
- My dank aan Casper de Vries wat nog altyd 'n inspirasie was en wat tyd afgestaan het om 'n onderhoud met my te doen.
- Dankie aan die Hemelse Vader dat hy Hettie Etikettie oor my pad gestuur het, sonder haar sou niks hiervan moontlik gewees het nie. Ek dra hierdie proefskrif op aan Hettie Etikettie en haar grootste bewonderaars, spesifiek Jacob Casper Kruger Strauss.

INHOUDSOPGAWE

VERKLARING	I
OPSOMMING	III
ABSTRACT	III
DANKBETUIGING	V
1. INLEIDING.....	1
1.1 ORIËTERING	1
1.2 AFBAKENING VAN DIE STUDIEVELD	2
1.3 NAVORSINGSVRAAG EN DOELWITTE	2
1.4 NAVORSINGSMETODE EN STRUKTUUR VAN DIE STUDIE	2
2. KABARET AS POLITIEKE EN SOSIALE KOMMENTAAR.....	4
2.1 'N ALGEMENE OORSIG VAN KABARET	4
2.2 DIE KENMERKENDE ELEMENTE IN KABARET	7
2.2.1 <i>Travestie</i>	8
2.2.2 <i>Parodie</i>	9
2.2.3 <i>Karikatuur</i>	10
2.2.4 <i>Ontmaskering</i>	11
2.2.5 <i>Interaksie met die gehoor en gehoordeelname</i>	13
2.2.6 <i>Die waarheid en die alledaagse lewe as tema</i>	14
2.3 DIE KABARETTIS SE UNIEKE STYL EN VERHOUDING MET SY GEHOOR	16
2.4 SOSIALE EN POLITIEKE KOMMENTAAR EN DIE ROL VAN DIE KARAKTER	17
2.4.1 <i>Kommentaar as kenmerkende element</i>	18
2.4.2 <i>Die rol van die karakter ten opsigte van kommentaar</i>	21
2.5 SAMEVATTING	22
3. DIE ROL VAN DIE KOMIESE IN SOSIO-POLITIESE KOMMENTAAR	23
3.1 DIE AARD VAN DIE KOMIESE	23
3.2 KOMIESE VORME IN KOMBINASIE MET PARODIE EN SATIRE	32
3.3 STEREOTIPES EN KOMIESE KARAKTERS	36
3.4 KOMIESE TEMAS.....	37
3.5 SAMEVATTING	40
4. DIE ROL VAN PARODIE IN SOSIO-POLITIESE KOMMENTAAR	42
4.1 DIE AARD EN VORM VAN PARODIE MET BETREKKING TOT SOSIO-POLITIESE KOMMENTAAR	42
4.2 PARODIE EN DIE KARAKTER.....	54
4.3 SAMEVATTING	61

5. DIE ROL VAN SATIRE IN SOSIO-POLITIESE KOMMENTAAR	62
5.1 DIE AARD EN VORM VAN SATIRE MET BETREKKING TOT SOSIO-POLITIESE KOMMENTAAR.....	62
5.2 SATIRE EN DIE KARAKTER	77
5.3 SAMEVATTING.....	80
6. SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKINGS.....	82
BIBLIOGRAFIE	84
ADDENDA.....	89

A: Onderhoud met Casper De Vries te Stellenbosch op 14 September 2007

B: *Hettie Etikettie*

VISUELE ADDENDUM

A: Die lewe is snaaks genoeg uit *Snaaks genoeg*

B: Suid-Afrikaanse filmbedryf uit *Dimensie*

C: Jurie Els uit *Snaaks genoeg*

D: Laat daar lag wees uit *Laat daar lag wees*

E: Mense lag vir negatiewe dinge uit *Snaaks genoeg*

F: Koperholle tussen Rose uit *My Wêreld*

G: Fok jou my ou meisietjie uit *Laat daar lag wees*

H: Stoot vir Stoot uit *Wetter*

I: Nataniël parodie uit *Dimensie*

J: Ons mag nie sê ons het 'n dom president nie uit *Dimensie*

K: Patience April en Oom Kallie Marie uit *Snaaks genoeg*

L: Montelle en Danie Botha uit *Snaaks genoeg*

M: Gizelle Serfontein lees die nuus uit *Snaaks genoeg*

1. INLEIDING

1.1 Oriëntering

As genre betrek kabaret 'n wye veld van teater en literêre vorme wat saamspan om 'n gehoor te vermaak, asook om 'n spesifieke boodskap oor te dra. Kabaret is 'n uiteenlopende genre en die grense tussen kabaret en ander genres soos revue, skerpskertsery en verskeidenheidskonsert is soms baie vaag. Kabaret kan dus meer as een vorm aanneem. Pretorius (in Hauptfleisch & Steadman 1994:68) verwys met reg na kabaret as 'n "glibberige term" weens die wye verskeidenheid definisies wat daarvoor bestaan.

Bronner (2004:453) gee 'n verklaring vir kabaret se konnotasie met en die geredelike verwysing daarna as revue en konsert:

Cabaret began with high literary ideals and creative exploration that lampooned artistic and social conventions of the time and reflected the struggles and urges of life's elements. Cabaret's heyday occurred in Berlin during the Weimar republic. Between the World Wars, cabaret artists combined political daring, creative artistry, and even nudity, to reflect the world around them and to attract audience. After World War II cabarets re-emerged in the forms of frivolous revues, variety shows and nightclubs.

McAllister (1987:108) verwys juis na kabaret, revue en konsert wat onder andere elemente van skok en onbelemmerde kontak met die gehoor bevat, as gelyksoortig:

Call it satirical revue, konsert, boerekabaret. They all major in shock tactics and audience contact unhampered by sets and costumes. They're fractious, barbed and humane in the best cabaret tradition. They also thrive on laughter.

In die Suid-Afrikaanse konteks val die gebruik van verhoogkarakters as sosiale en politiese kommentators in kabaret, revue en skerpskertsery (hetsy as aanverwante vorme van kabaret of as deel van die verskeidenheid daarvan) sterk op, soos veral gesien kan word by kunstenaars soos Pieter-Dirk Uys en Casper de Vries.

1.2 Afbakening van die studieveld

Alhoewel die diversiteit van kabaret as 'n genre dikwels in gesprekke rondom kabaret ter sprake kom, word daar vir die doel van hierdie ondersoek aanvaar dat kabaret grootliks 'n generiese term is en dat verskeidenheid ten opsigte van vorm en inhoud onlosmaaklik deel van die genre is. Die fokus val in hierdie ondersoek op kabaret en die middele wat aangewend word om dit vermaaklike sosiale en politieke kommentaar te maak. Omdat kabaret plek- en ook tydsgebonde is (soos in die studie aangedui sal word) en daarom tot 'n bepaalde gehoor gerig word, sal daar van Suid-Afrikaanse voorbeelde (veral uit die werk van Hennie Aucamp, Pieter-Dirk Uys en Casper de Vries) gebruik gemaak word.

1.3 Navorsingsvraag en doelwitte

Die vraag ontstaan op watter wyse die kabarettis gebruik van kabaret- karakters om op vermaaklike wyse sosiale en politieke kommentaar te lewer. In 'n praktiese en deels teoretiese verkenning van kabaret as deel van die gestruktureerde modules van die M Dram-opleidingsprogram is vasgestel dat kabaret onder andere komies, satiries en parodieërend van aard is. Die vraag is egter in hoe 'n mate die kabarettis die kabaret asook van karakters gebruik en watter invloed sodanige gebruik op die trefkrag van die sosiale en politiese kritiek en die karakters het.

Uit bogenoemde navorsingsvraag vloei die volgende doelstellings:

- Om te ondersoek op watter wyse die kabaret-karakter die kabaret as sosio-politiese kommentator aanvul;
- Om die moontlikhede van die kabaret-karakter as kommentator te ondersoek;
- Om die bydrae van die komiese, satire en parodie tot die kabaret en veral tot die kabaret-karakter as vermaaklike sosiale en politiese kommentator te bepaal.

1.4 Navorsingsmetode en struktuur van die studie

Eerstens sal kabaret as genre deur middel van bronnestudie verken word om die moontlikhede van die kabaret-karakter as sosiale en politieke kommentator te bepaal. Daarna sal die moontlikhede vir die aanwending van die komiese in kabaret as vermaaklike kommentaar ondersoek word, waarna satire en parodie ondersoek sal word as middele tot sosiale en politieke kommentaar. Hierdie ondersoek sal deur middel van literatuurstudie asook voorbeelde uit verskeie kabarette en vertonings met

kabareteienskappe gedoen word. Die teoretiese beskouing sal aangevul word met voorbeelde uit die kabarette van Hennie Aucamp en voorbeelde uit die werk van Pieter-Dirk Uys en Casper de Vries (soos aangedui in 1.1), asook verwysings na die kandidaat se selfgeskepte kabarettteks, *Hettie Ettikettie*, wat in November 2005 as finale praktiese eksamen aangebied is met die kandidaat as Hettie Ettikettie.

2. KABARET AS POLITIEKE EN SOSIALE KOMMENTAAR

'n Algemene indruk wat uit die Europese kabaretttradisie spruit, is dat kabaret geassosieer word met 'n klein rokerige teater, 'n geselsende en laggende gehoor, en singende en dansende kabarettiste wat die lot van die lewe uitbulder. Aucamp (1984: 1) verduidelik dat die tipiese kabaret venue in Frankryk, Holland en Duitsland 'n kroeg (meestal in die voorportaal van die teater) en tafeltjies tussen die stoele in die auditorium het, sodat die gehoor drank kan saamneem na die vertoning. Dit sorg vir 'n ontspanne atmosfeer wat groter aktiewe meelewing by die gehoor aanmoedig. Die lokaal is gewoonlik klein, so ook die verhoog, wat ideaal is vir die struktuur van kabaret. Kabaret dien as 'n spreekbuis vir kunstenaars om kommentaar te lewer op bestaande werke, gebeure en mense. Elke kabaret, soos elke kabarettis, het sy eie unieke styl, struktuur en doelstellings.

2.1 'n Algemene oorsig van kabaret

Daar is nie 'n vaste definisie vir kabaret as genre nie en dit kan slegs aan enkele kenmerke uitgeken word. Die meeste menings oor kabaret draai daarom dat kabaret gekenmerk word aan die ruimte waarin dit aangebied word eerder as dit wat die kunstenaar op die verhoog uitbeeld. De Vries¹, bekende Suid-Afrikaanse skerpskertser ("stand-up comedian"), het in 'n onderhoud genoem dat daar al van sy studentedae op Stellenbosch 'n debat is oor wat presies kabaret is en hoe dit gedefinieer kan word:

Daar was 'n hele akademiese debat oor literêre kabaret met te diep verwysings en 'n kommersiële kabaret wat volgens die akademici nou weer 'n revue was. Ek het myself heeltemal daarvan onttrek en besluit ek doen 'n "one-man show". Op die einde van die dag het dit eerder vir almal gegaan oor die definisie as wat jy doen. Volgens baie akademici wat realiteit met die publiek daar buite verloor het, gaan dit meer om waar jy dit doen as wat jy doen, met ander woorde in daardie tyd was

¹ Casper de Vries se loopbaan as komediant en skerpskertser het in 1986 begin. In 1997 het hy 'n tradisie begin waarmee hy jaarliks 'n eenmanvertoning (*stand-up show*) aan sy gehore bied. Dit sluit in *Walgwors* (1997), *Wetter* (1998), *Toet en Taal* (1999), *Laat daar lag wees* (2000/2001), *Dimensie* (2002), *Snaaks genoeg* (2004), *My wêreld* (2005) en *Mondig* (2007). Hy het ook twee reekse op televisie geskep genaamd *Die Casper Rasper show* en *Haak en steek*. De Vries spot oor alledaagse gebeure, mense en tendense in die Suid-Afrikaanse gemeenskap. Hy doen ook gereeld vertonings oorsee in Londen by die Palladium en het onlangs met *My wêreld* ook na Kanada en Holland getoer.

'n kabaret by tafeltjies met wyn en dan sit jou gehoor en kyk na 'n "show" en dit is dan 'n kabaret. Al sing jy 'n Jurie Els-nommer is dit dan kabaret, want dit is waar jy sit en kyk. My uitgangspunt van die begin af is dit is wat jy doen, nie waar jy dit doen nie (De Vries: Sien addendum A).

Volgens Aucamp² (1984: 4, 5) weet ons reeds dat die ruimte waarin kabaret afspeel wel belangrik is vir die struktuur en dat 'n ingeperkte ruimte vir groter wisselwerking tussen die kabaretkunstenaar en die gehoor sorg. Daarmee saam is die verhouding tussen die kabaret en die publiek dikwels onstuimig en teer dit op spanning tussen die burgerlike en die vrysinnige. Hy noem ook dat dit, òf dit nou romanties òf realisties getint is, teen die loue middelmaat en selftevrede kleinburgerlikheid rebelleer, en in der waarheid 'n sterk morele inslag het. Aucamp slaag dus daarin om ruimte en inhoud met mekaar te verbind.

Wat kabaret uniek maak en as genre van die tradisionele teater skei, is dat dit "'n meer bytende en uitgesproke soort humor toelaat as vermaak wat op massagehore ingestel is" (Taylor in Aucamp 1984:1). Kabaret verbreek byvoorbeeld die eeue oue teatertradisie van die verhoog en die vierde muur. 'n Belangrike element is juis dat die gehoor direk aangespreek word en soveel as moontlik aan die vermaak deelneem.

Die idee van kabaret is onder meer dat die gehoor ontspanne met 'n drankie sit en die verrigtinge op die verhoog geniet deur deel te neem en kommentaar te lewer. Juis daarom maak kabaret soveel staat op die gehoor se reaksie. Die sukses van 'n kabaret wissel van gehoor tot gehoor. Wim Ibo (1981:13), kenner van die tradisionele Nederlandse kabaret, omskryf kabaret soos volg:

Cabaret (-atistique) is oorspronklik een Franse aanduiding voor (kunst-)kroeg, later de algemene omschrijving voor professionele, literair-muzikale theater-amusementskunst, waarvan de realistische en/of romantische inhoud het best tot zijn recht komt in een intieme omgeving voor een intelligent publiek.

² Hennie Aucamp is sedert 1963 'n suksesvolle Suid-Afrikaanse skrywer, digter, dramaturg en akademikus, en het al 'n hele reeks kortverhaalbundels en kabarett tekste gepubliseer, onder meer *Met permissie gesê* en *Slegs vir almal*. Hy het ook talle literêre toekennings verower onder meer die ATKV-dramaprys (1974), die Hertzog-prys (1982) en die Fleur-de-Cap-toekenning in 1987.

Hierdie uniekheid van kabaret word daarin weerspieël dat dit uit soveel variëteite bestaan. Om die universele essensie en diversiteit van kabaret te illustreer sê Pretorius (in Aucamp 1986: 6): “kabaret is ’n mengeling van randteater, satire, ‘music hall’, skouspel, die visuele kunste, erotiek, die joernalistiek en nog vele ander kuns- en denkvorme”. Hierdie verskynsel, die unieke styl en aanslag van elke kabaret en die feit dat dit nie noodwendig struktuur het nie, maak die genre vir menige kabarettis aanloklik. “Oorspronklik het ‘cabaret’ verwys na ’n kroeg waar chansons, ‘scetches’, ‘songs’, satires, groteske en parodieë opgevoer is met die doel om op grappige en selfs sarkastiese wyse kommentaar te lewer op sosiale, politiese en kulturele toestande” (Grebe in Blumer 1995:54). Dit bewys die belangrikheid van kommentaar wat deur kabaret gelewer word.

Cloete (1992: 190) bestempel kabaret as ’n alternatiewe vorm van vermaak wat nie net die gehoor laat lag nie, maar hulle ook direk aanspreek en deelmaak van die gebeure aangesien dit die gehoor skok en baie betrokkenheid van hulle verg. Kabaret het die vermoë om die gehoor met ’n sosiaal-relevante tema te boei. Juis daarom is dit so suksesvol in die doel om nie net ’n gehoor te laat lag nie maar hulle ook te laat dink. Op so ’n wyse dring die kabaret deur na ’n gehoor, fokus dit die aandag op die uitgesprokenheid in terme van die onderwerpe en skep dit ’n geleentheid vir die kabarettis om op enigiets kommentaar te lewer. “Die kabaret degenereer gou tot blote skouspel en vermaak as die woord uit sy magsgosisie gedwing word. Aan die ander kant versak die kabaret wat hom totaal losmaak van vermaak, en eksplisiete propaganda of moralisasie word ook sy heil, want dit beweeg buite die perk van literatuur en vermaak” (Aucamp 1984: 8).

Appignanesi (in Cloete 1992:192) definieer kabaret weer as “a form of performance which can span the intellectual, the artistic and the popular while providing a vehicle for living satire”. Dit lewer dus kommentaar op die politieke en sosiale stand van die huidige en die kabarettiste spreek sodoende blatant hul menings uit en lewer op satiriese wyse met ’n tong-in-die-kies aanslag kommentaar. Kabaret volg nie reëls nie en brei die grense uit deur komiese vorme wat tot die uiterse gebruik word om die mens as die uiteindelijke tema deurlopend te ontbloot. Dit is dan die “ware sin” waarna Pretorius (in Aucamp 1986: 6) verwys as hy sê: “Die dekadente moet oorheers word sodat die ware sin gestalte kry”.

2.2 Die kenmerkende elemente in kabaret

Kabaret word nie net gekenmerk aan die soort gehore wat dit bywoon of die ruimte waarin dit aangebied word nie, maar ook aan die belangrike elemente wat dit van tradisionele teater onderskei. Daarby het elke kunstenaar in die kabaretgenre 'n spesifieke styl en gebruik elkeen sekere elemente wat kabaret omskryf. Pretorius³ (in Aucamp 1986: 6) meen ook dit is “onmoontlik om 'n presiese omskrywing te gee van wat die kabaret alles behels – daar is soveel definisies as wat daar kabaretkunstenaars is, en elkeen het 'n plekkie in die son. So is dit goed, want dit dui op die lewenskragtigheid van die medium”. Juis omdat kabaret soveel vorme aanneem en veral omdat dit geen grense het en geen reëls handhaaf nie, is dit verrykend vir 'n kunstenaar omdat hy sy unieke styl kan gebruik sonder om binne die perke van voorskrifte te bly. Die kabaret het 'n losse struktuur en elke kunstenaar se unieke styl bepaal die struktuur en ontwikkeling van sy eie kabaretvertoning:

Kabaret is episodies. Die nommer in 'n program word gewoonlik net losweg deur 'n oorkoepelende titel verbind of deur 'n tema (argument) saamgehou. Individuele nommers duur dikwels net enkele minute en het uiters die lengte van 'n kort eenakter. Deur hierdie organisatoriese eienaardigheid en los nommers wat aanmekaar geryg is, word kabaret essensieel onderskei van die teater, opera en film, en word dit gestel langs die variëté, die poppeteater en die sirkus. Die kabaret het nie tyd vir eksposisie nie; geen tyd om dramatiese verwickelinge voor te berei nie. Hy gryp direk na die strot. In die kabaret kan die teaterganger nie omslagtig met inligting gevoer word nie, die kabarettis moet teer op die inligting wat die teaterganger reeds besit, wat hy saamgebring het teater toe (Pretorius in Aucamp 1986: 7).

Reeds hier word aangedui dat die kabaretgehoor kennis moet dra van die spesifieke onderwerp waarmee gespot word om satire en parodie, woordspelings, ironiese verwysings en komiese nabootsings te laat slaag. Die kabaretskrywer speel met woorde en verwag dus van sy publiek 'n breë verwysingsveld en dwing die gehoor om kennis te neem van tydgebonde of universele probleme (Pretorius in Aucamp 1986: 7).

³ Herman Pretorius fokus ook op politieke protesteater en kabaret in sy D.Phil-proefskrif, getiteld *Apartheid en verzet: Die ontwikkeling van die politieke protesteater in Suid-Afrika tot Soweto 1976*, wat in 1995 aan die Universiteit van Pretoria voltooi is.

Anders as revue, waarmee kabaret gereeld verwar word, bied kabaret nie “ontspanning” nie, maar ’n “literêre en kultuuruiting” en “eis dit die aktiewe medewerking van die gehoor” (Pretorius in Aucamp 1986: 7). Die deelname van die gehoor kan wissel van die kennis wat hulle saambring na die teater tot die menings wat hulle vorm en uiter na afloop van ’n kabaret. Daarom is kabaret meer oortuigend in die uiting en mededeling van opinies en kommentaar as wat dit simpatie by ’n gehoor soek. “Dit vermaak wel die gehoor, maar laat hom nie toe om in emosie te swelg nie” (Pretorius in Aucamp 1986: 7).

Volgens Pretorius (in Aucamp 1986: 11, 12) is daar drie besondere elemente in kabaret, genaamd satire, erotiek en sentiment. Satire het ’n morele onderbou wat die regstelling van die kwaad beoog en in kabaret kom dit meestal voor in die vorm van bevegting en aggressie. Erotiek bevat bedekte of onomwonde verwysings na prostitusie, aborsie en eksperimentele seks en beide erotiek en satire besit sentimente en emosies.

Kontrasstelling is ’n gewilde en belangrike element van kabaret en word dikwels as tegniek deur kabarettiste en komediantes gebruik. Dit word gebruik as twee “onversoenbare idees of beelde” wat “plotseling met mekaar in aanraking gebring word” en dit het “latente plofkrag” (Pretorius in Aucamp 1986:12). Die kabarettis gebruik hierdie tegniek met meer as net blote vermaak of lag in gedagte. Temas word met behulp van kontrasstelling aan ’n gehoor voorgehou en sodoende kan die kabarettis kommentaar lewer op verskille wat daardeur uitgewys word. Dit is net soos parodie, wat die verskille tussen twee betrokke gebeure of werke beklemtoon en die ideaal teenoor die werklikheid opweeg. Die algemeenste elemente wat met behulp van kontrasstelling in kabaret gebruik word, sluit die volgende in: travestie (verkleeding), parodie, karikatuur en ontmaskering (Henningsen in Aucamp 1986: 12).

2.2.1 Travestie

Travestie in kabaret is ’n element wat spruit uit die tradisionele Duitse kabaret en hou ten nouste verband met die vervreemdingstegniek (verfremdung-tegniek soos in die Brechtiaanse termonologie) in die sin dat ’n man in vroueklere of ’n vrou in mansgewaad optree: “’n Man wat ’n vrou voorstel, sonder om hom met haar te vereenselwig, maak die bekende skielik vreemd” (Pretorius in Aucamp 1986: 12). Die doel hiervan is om die illusie en die distansiering van die normale te skep om die

boodskap van die kabaret duidelik te laat deurskemer. 'n Kontras tussen dit wat werklik is teenoor dit wat uitgebeeld is, word dus geskep.

In die Suid-Afrikaanse kabaretkonteks kan 'n mens hierdie tegniek duidelik sien in die werk van Pieter-Dirk Uys⁴ met Evita Bezuidenhout. Uys sien homself egter nie as 'n transvestiet nie, maar gebruik hierdie tegniek bloot omdat dit kenmerkend is van die karakter wat hy voorstel. Hy fokus op die vorming van die karakter en die intensie daaragter eerder as op die tegniek om 'n man in vroueklere voor te stel. Dit volg egter dieselfde beginsel en die gehoor reageer steeds op dieselfde wyse teenoor die karakter bloot omdat hulle weet dat die karakter Evita Bezuidenhout⁵ deur 'n man vertolk word. In 'n onderhoud op die literêre webtuiste Litnet sê Uys: "Mense sê dikwels vir my: 'Jy doen drag'. Dit is nie drag nie. Ek weet wat ek doen. Ek doen 'n karakter." (Uys in Black 2007: 3). Dit is die gehoor se reaksie op en mening van hierdie soort tegniek wat dit toelaat om die kabaret te verryk. Dit werk om travestie te gebruik omdat dit die gehoor se aanvaarde idees vervreem: "Die gehoor het vooropgestelde idees, veral wat geslagsrolle betref, ten opsigte van spraak en handeling wat gepas is en wat nie maklik van man tot vrou (en andersom) oordraagbaar is nie" (Pretorius in Aucamp 1986: 13). Konflik is dus as't ware geskep tussen die twee voorstellingsmetodes wat normaalweg van mekaar geskei is en dit veroorsaak "verwondering, bevreemding en lag" (Pretorius in Aucamp 1986: 13).

2.2.2 Parodie

In die volgende hoofstuk word parodie volledig bespreek, insluitend die doel daarvan en die rol wat dit in die skep van 'n karakter in kabaret speel. Pretorius (in Aucamp 1986: 13, 14) noem dat die algemene persepsie van parodie "grappige namaak" of "oordrewe

⁴ Pieter-Dirk Uys is een van Suid-Afrika se meer diverse kunstenaars en is reeds van 1960 bekend as skrywer, regisseur, akteur en vervaardiger. Hy het al 'n reeks toekennings ontvang, onder meer die Suid-Afrikaanse Waarheids-en-Versoeningstoekenning wat hy in 2001 verwerf het. Met sy vertonings toer hy die wêreld oor en het hy reeds in Engeland, Denemarke, Duitsland, Holland, die VSA en Kanada naam gemaak. Hy is ook 'n aktivis vir MIV/vigs in Suid-Afrika en skep bewustheid oor die epidemie met behulp van 'n vigsbewusmakingsprogram waarmee hy Suid-Afrikaanse skole en tronke besoek en mense deur middel van komiese vermaak bewus maak van dié ernstige siekte.

⁵ Die karakter Evita Bezuidenhout is 'n Afrikaner vrou en ambassadeur vir haar land Bapitikosweti. Sy is standvastig in haar beginsels en het politieke korrekte waardes.

imitasie” is en dat dit tot goeie effek van die kabarettis gebruik word, aangesien “die interpretasie van die imitasie” belangriker is vir die skep van effek as die imitasie self.

2.2.3 Karikatuur

Karikatuur is kragtiger en growwer as parodie, maar swakker as travestie en ontmaskering aangesien die “latente plofkrag van ’n Jode-neus, Hitler-snor of Koornhoff-ore relatief onskadelik” is volgens Pretorius (in Aucamp 1986:14). Henningsen (in Aucamp 1986: 13) sê die volgende oor die karikatuur:

Die karikatuur is basies ’n oordrewe verwringing van ’n wesenlike eienskap of kenmerk van iets of iemand. Daardeur ontstaan ’n wanverhouding, ’n wanstaltigheid: een skakel in die toeskouer se vooropgestelde verwagtinge of begrip van die werklikheid word daardeur vergroot, sodat die oorblywende skakels nie langer op gewone wyse daarby geïntegreer kan bly nie.

’n Karikatuur word op dieselfde wyse snaaks gevind as ’n man wat op ’n piesangskil gly en val (’n algemene vorm van hansworsery, dit wil sê “slapstick”) of ’n komediant wat ’n bekende persoon naboots (soos in parodie). Die enigste verskil is dat karikatuur meer oordrewe is, soveel meer oordrewe dat die karakter byna onherkenbaar raak of byna ’n ander karakter word. Uys het met die meeste van sy parodiëring van politieke figure eerder ’n geneigdheid tot die skep van karikature. Hy stel Hendrik Verwoerd⁶ met ’n varksnoet voor en Piet Koornhof⁷ is byna onherkenbaar as ’n mens weens die grote van sy neus en ore. In daardie sin is karikatuur dus belangrik in die lewering van kommentaar op byvoorbeeld politieke figure of selfs stereotipe karakters. Deur middel van oordrywing beklemtoon dit onder meer prominente liggaamsdele wat kenmerkend is aan ’n ras of persoon byvoorbeeld Jode se neuse wat ’n spesifieke vorm het of Saartjie Baartman se groot boude. Dit is baie suksesvol in terme van politieke figure: dit lyk nie net snaaks nie, maar bespot ook die oorspronklike vorm. Wanneer ’n karakter byvoorbeeld ’n snor soos Adolf Hitler het, word daar dadelik ’n assosiasie met daardie

⁶ Hendrik Verwoerd was ’n belangrike politieke figuur in Suid-Afrikaanse geskiedenis. Hy was van 1958 tot 1996 die Eerste minister van Suid-Afrika en ’n groot voorstander van apartheid en die sogenaamde tuislandontwikkeling. Die varkneus waarmee Verwoerd voorgestel word, dui op sy politieke oortuigings en dit dui daarop dat Uys hom as ’n politieke “vark” beskou.

⁷ Piet Koornhof was onder andere die Suid-Afrikaanse Minister van Bantoe/ Plurale Sake en Sport en Ontspanning. Uys oordryf die natuurlike proporsies van Koornhof se neus en ore dat dit karikatuuragtig word.

soort persoon (diktator) gemaak. So word ook kommentaar op rasse gelewer deurdat 'n gehoor dadelik 'n karakter se herkoms of ras kan identifiseer en onmiddellik vooropgestelde idees van daardie tipe het.

2.2.4 Ontmaskering

Ontmaskering word ingespan om die gehoor bewus te maak van 'n menslike gebrek en om die waarde, geloofbaarheid of aansien van iemand te vernietig. Dit sluit meestal botsings tussen geestelike prestasies en liggaamlike behoeftes in en laat toe dat 'n bekende struktuur in duie stort (Pretorius in Aucamp 1986:15). Aucamp gebruik ontmaskering in *Slegs vir almal*. Die verteller (Mefisto of die satansfiguur wat as verteller optree) sit op die verhoog in 'n pynblok en vertel van 'n speletjie wat hy as kind moes speel. Die speletjie, wat as straf gedien het, heet: "Soveel voete diep in die put" en die soen van 'n vrywillige persoon was die enigste redding uit die "put". Die straf van die skuldige word dan 'n las van die vrywillige. In die volgende toneel, *Een voet diep in die put* word verskeie karakters in die pynblok gedwing, waarna hulle smekend om hulp roep en deur 'n ander karakter met 'n soen verlos word. Die Queen (verwyfde Bruinman) word deur 'n Voortrekkervrou gesoen en sodoende bevry en die Voortrekkervrou word weer deur 'n Swartman verlos. Daarna word die Swartman onderskeidelik deur 'n Jood, die Jood deur 'n Bruinvrou, die Bruinvrou deur 'n Engelse dame en die Engelse dame deur almal behalwe die Voortrekkervrou uit die pynblok verlos met behulp van soene. Elke karakter verteenwoordig 'n spesifieke ras of gemeenskap. Deur middel van ontmaskering word elke karakter (ras of gemeenskap) se magteloosheid en ondergang beklemtoon en word elkeen verlos uit die "put" deur 'n teenstrydige karakter (met ander woorde vyandige ras of gemeenskap in die samelewing).

Hierdie teenstrydige karakters is 'n verwysing na verhoudings tussen rasse en gemeenskappe in die Suid-Afrikaanse geskiedenis en die gehoor het sodoende reeds kennis van die verhouding tussen die karakters, asook vooropgestelde idees daaroor. Die Voortrekkervrou, byvoorbeeld, pleit om hulp en wanneer 'n Swartman haar uit die pynblok verlos, kom hulle nie tot versoening nie, maar verag mekaar steeds:

VOORTREKKERVROU: Hier staan ek. Soos 'n ander groot gees moet ook ek sê:
"Ek kan nie anders nie." Ek, wat die land help skoonmaak het van wildebees en

kakiebos; van heiden en addergebroedsel, ek moet nou self rysmiere eet en boetebossies kou. (*Sy sing tragies*)

Ek-kologie is onhoudbare taal Dis diep uit die Id en die Ego gehaal! Ek is vier voet diep in die klei – wie sal my kom verlos?

(Swartman op)

SWARTMAN: Hini na le, Ounooi, wat jy soek hom in die blok? (*Tersyde*) Yinto yabelungu leyo abahlali bengenangxaki.

VOORTREKKERVROU: (*uit pynblok*) As skepsels begin preek, het die Armageddon gekom. Hy sê – stel jou voor hóé hans hy sê: “Dis nou maar van die witmense. Hulle is nie gelukkig sonder ’n probleem nie. “Maar nou ja, nood leer bid en armoede bene kou. En die lam en die leeu sal saamlê: dit staan in Jesaja.

(Swartman gee Voortrekkervrou ’n klapsoen. Sy steier agteruit en loop brommend af terwyl sy haar mond met ’n kakiesakdoek afvee.)

(Swartman nou in pynblok – hy sing ’n oorlogslied)

SWARTMAN: Qula kwendini

Qula kwendini kabawo

Khanize naye Mfondini

Mabhongo Mfondini kabawo

(praat gedrae voort)

En nou moet ek wat eenmaal regop was my trotse hande uitsteek na dié wat ek verag het. Ek moet op my óú knieë rondkruip tussen onbesnedenes en bedel: “Ek is drie voet diep in die put, wie sal my uit die dagha kom verlos?” (Aucamp 1986: 97, 98).

Ontnugtering hou ten nouste verband met ontmaskering en sodra ’n gehoor ’n ontnugtering beleef, dink hulle na oor die intensie en die boodskap wat agter die ontmaskering skuil. Dit laat dan die kabarettis toe om sy doel te bereik deurdat hy

kommentaar lewer oor iets spesifiek en dan deur middel van ontnugtering tot sy gehoor deurdring.

Al hierdie tegnieke/elemente word gebruik om 'n gemeenskaplike doel te bereik, naamlik “om botsings in die vooropgestelde bewussynstrukture van die toeskouer te bewerk” (Pretorius in Aucamp 1986: 15). Hierdie botsings word op verskillende maniere bewerkstellig deur hierdie vier gelyksoortige metodes:

Hulle word van mekaar onderskei bloot deur die manier waarop hulle hierdie botsings veroorsaak: deur kontras (travestie), deur imitasie (parodie), deur verwringing (karikatuur) en deur wegneming (ontmaskering) (Pretorius in Aucamp 1986: 15).

Al hierdie metodes in kombinasie met tegnieke soos “distansiëring” dra by tot die uniekheid van kabaret, aangesien dit “geen begeerte het om suiwer vorme na te jaag nie” (Pretorius in Aucamp 1986: 15).

2.2.5 Interaksie met die gehoor en gehoordeelname

Die gehoor word ingetrek in die wêreld van die kabarettis, 'n wêreld waarin hy geen verskonings maak vir sy optrede nie. Dis 'n mengelmoes van visuele, musikale, komiese en selfs absurde konsepte wat saamgevoeg word om die boodskap van die kabarettis duidelik aan sy gehoor oor te dra. Gevaarlike temas word sonder skroom aangeraak soos politieke, sosiale en persoonlike gebeure binne 'n huidige konteks wat die gehoor beide skok en vermaak. Harrington (2000: 15) is van mening dat die sukses van die kabaret net soveel afhang van die gehoor se deelname as die afbreking van die vierde muur: “all art involves an audience but cabaret acknowledges it”.

Interaksie met die gehoor is een van die belangrikste elemente van kabaret. In sekere gevalle besluit gehore selfs om hul eie kommentaar uit te skree om 'n reaksie by die kabarettis en die ander gehoorlede uit te lok. Die kabarettis probeer ook doelbewus om met die gehoor te kommunikeer en hulle te laat besef dat hulle in 'n teater sit en na 'n informele vertoning kyk. Juis daarom kan die essensie van kabaret geïdentifiseer word as bewusmakend en die lewering van kommentaar ongeag of dit van die kabarettis of die gehoor kom.

Hettie Etikettie⁸ spreek byvoorbeeld haar gehoor direk aan en lewer op elkeen spesifiek kommentaar. Sy lok haar gehoor uit, forseer hulle om ter vermaak van hul medegehoorlede te reageer op haar kommentaar. Sy lewer blatant en persoonlik kommentaar op hul kleredrag en haarstyle wat volgens haar onvanpas en uiters “smaakloos” is.

Voel u, jonge heer, dat u paslike kleredrag aan het vir hierdie geleentheid? (*rig vraag aan persoon met die ‘verkeerde’ klere aan*)... en u, dame? Wat ’n goeie voorbeeld... voel u dat daardie aardige kapsel geskik is vir u ietwat bleek gelaat? Voel u dat u weet wat om te doen wanneer ’n kêrel u op ’n afspraak neem?... en wanneer nie? Is u seker dat u tafelmaniere onberispelik is? Dat u bewus is van die korrekte handligtegniek wanneer u ’n drankie nuttig... en wanneer om maar liever nie meer die hand te lig nie? (Sien addendum B).

En dan herstel sy die wanorde deur die gehoor gerus te stel en hulle te verseker hul enigste uitweg is om die raad van Hettie Etikettie te volg. So verseker sy ook haar gehoor dat die bogenoemde uitsprake net nodig was om die gehoor te help en haar doelstellingen te bereik:

Wel moet u nie bekommer nie, en as u my dan nou weer sal toelaat om myself aan te haal: “Hettie Etikettie is hier met *Etiket vir elke geleentheid* (te koop by enige boekwinkel landwyd)... om te help vir elke gier!” (Sien addendum B).

2.2.6 Die waarheid en die alledaagse lewe as tema

Die alledaagse lewe en die waarheid of werklikheid is ’n gewilde tema in kabaret, aangesien dit die mens en sy omgewing bespot. Die lewe self dien as ’n tema. Sosiale kommentaar kan op enige manier gelewer word, maar kabaret is die spreekbuis vir die kabarettis waardeur hy die waarheid aan sy gehoor voorhou. De Vries gebruik meestal die lewe as hooftema vir sy vertonings en soos hy in *Snaaks genoeg* sê: “Die lewe is snaaks genoeg” (De Vries 2004: Sien visuele addendum A).

⁸ Hettie Etikettie is die karakter wat ek geskep het in die gestruktureerde modules van die M Dram-opleidingsprogram. Sy is ’n welwillendheidskonsultant en ag dit haar plig om die Afrikaner te dissiplineer en op te voed. Haar kleredrag is ouderwets en sy praat hoogdrawende Afrikaans. Sy bied etiketlesings aan met reëls en beginsels uit 1975 en lewer kommentaar op haar gehoor se gedrag en maniere, huidige sosiale toestande en politieke gebeure. Sy het ook twee selfgeskrewe handleidings genaamd *Etiket vir elke geleentheid* en *Jou ma se etiket vir elke geleentheid* gepubliseer.

'n Goeie voorbeeld van die gebruik van die lewe as tema is in De Vries se eenmanvertonings, waarin hy oënskynlik eerder met sy gehoor gesels as om aan hulle 'n gestruktureerde teks en vertoning voor te hou. Buiten dat hy ook 'n reeks karakters vertolk (wat op hul eie gehore vermaak met hul herkenbare, dog bespotlike voorkoms, persoonlikheid en stemme) verskyn hy heel op sy gemak man-alleen voor 'n gehoor en gesels hy oor die weer, sosiale en politieke veranderinge en die land waarin hulle woon. Hy raak onderwerpe aan wat op een of ander wyse relevant is tot elke gehoorlid se lewe.

In sy jongste eenmanvertoning, *Mondig*, begin hy deur te gesels oor 'n alledaagse verskynsel in die mens se lewe, naamlik die oorgangsjare en middeljarekrisis. Dit vat hom terug na sy kinderdae wat hy deur middel van foto's herleef, asook die musiek en televisieprogramme wat hy en die meeste gehoorlede herken uit die sestiger- en sewentigerjare. De Vries se gesprek vloei van een onderwerp na 'n ander en hy slaag daarin om die spot te dryf met bekende mense en hedendaagse gebeure sonder dat sy gehoor hom verkwalik oor wat hy kwytraak. Sodoende lewer hy blatante kommentaar en vermaak sy gehoor terselfdertyd.

Dat hy nie grappe vertel nie, maar bloot dinge oplet wat elke dag om ons gebeur, bewys aan sy gehore dat die komiese uit die alledaagse lewe spruit. Dit bevestig dat die fokus van kabaret op die ontbloting van die waarheid, die lewe en dus die mens as tema gerig is: "Die kabaret weerspreek die 'gesonde volksgevoel' wat vir die regeerders so belangrik is, dit vat taboe's aan, maak 'gelowigheid' belaglik" (Pretorius in Aucamp 1986: 10).

De Vries noem ook in 'n onderhoud dat mense hom dikwels vra waar hy aan al sy snaaksighede kom. Hy antwoord dan verontwaardig dat hy niks waarmee hy spot uit sy duim suig nie. Vir hom is dit ook baie belangrik om nie kontak met sy gehoor te verloor nie en hoewel die lewe om hom sy werk sterk beïnvloed, waak hy daarteen om nie te vasgevang te bly in sy eie werklikheid nie en ook te kyk na wat sy gehore elke dag raak:

Dinge waarmee ek myself besig hou, wat ek sien of wat ek lees en my lewensfilosofie kom definitief in 'n show voor, maar mens moet net versigtig wees wanneer jy so iets doen dat jy nie jou 'audience' verloor nie. So, jy moet jou een voet ook hê waar hulle beweeg, met wat hulle interesseer, ens. en dis 'n baie

belangrike aspek, anders staan jy daar op jou eie op 'n verhoog en mense weet nie wat jy sê nie (Sien addendum A).

Deur middel van kabaret word die werklikheid in die kalklig geplaas en die mens gebruik die geleentheid om te lag vir dit wat snaaks is, te huil oor dit wat tragies is en kommentaar te lewer op alles waaroor hulle 'n mening het. Die kabarettis laat 'n gehoor lag vir die belaglikheid van die werklikheid waarin elkeen lewe.

2.3 Die kabarettis se unieke styl en verhouding met sy gehoor

Die kabarettis is eerlik en oop met sy gehoor en laat die gehoor in sy wêreld toe wat tot gevolg het dat kabaret soveel meer persoonlik as tradisionele teater is. Nie net is die vierde muur afwesig gedurende kabaret nie, maar die kabarettis en gehoorlid verkeer in 'n intiemer spasie met mekaar deurdadig dat die kabarettis soms sy gehoor direk aanspreek. Sodoende is die gehoor bewus van die manier wat kabaret aangebied word en dat dit verskil van tradisionele teater. Dit vermaak nie net die gehoor nie, maar raak ook temas aan waarmee hulle moontlik kan identifiseer. Die kabarettis het dus ook sekere verwagtinge van sy gehoor:

Die kabarettis speel: hy speel met alles wat die gehoor saam na die teater bring: gelykte oortuigings, beginsels, verwagtinge, vooropgestelde idees. Die kabarettis werp die teaterganger terug op homself, hy dwing die pasiënt om terselfdertyd ook die geneesheer te wees – en dit veronderstel 'n mondigheid by die teaterganger (Pretorius in Aucamp 1986: 9).

Die gehoor moet bereid wees om deel te neem, om saam met die kabarettis op die verhoog te lag of te huil en om na te dink en te besef wat die werklike boodskap agter die kabaret is. Harrington (2000:16, 17) sê in hierdie verband: “Cabaret demands attention, demands involvement and demands emotional response” en “It’s a unique performance style designed to engage the audience intimately in the performance itself”.

Om die gewenste uitwerking te kry, volgens Pretorius (in Aucamp 1986: 10), soek die kabarettis die swakhede en barste in die teaterganger se vooropgestelde idees en verwagtinge, en speel hy daarmee om sodoende die bestaande orde uit te daag. Bestaande bewussynstrukture word uit hul sekerheid geskok en daar bly spore van die

nuwe ervaring agter sodra die herstelproses begin. Net soos wat die deelname en reaksie van 'n spesifieke gehoor die aard van sy vertoning beïnvloed, speel die kabarettis se unieke styl en struktuur ook 'n groot rol.

Die kabarettis verpersoonlik byvoorbeeld die gebeure en sing nie net 'n mooi liedjie nie, maar vertel die gehoor dikwels van 'n persoonlik ervaring. Hy moet ook sekere vaardighede hê om die gehoor te boei en te beïnvloed. Pretorius (in Aucamp 1986: 15) noem die volgende in hierdie verband met heelwaarskynlik die literêre kabaret in gedagte:

Kabaret doen 'n beroep op elke faset van die toneelspeler se toerusting. Hy moet kan praat en sing, en in die sang moet die mededeling net so suiwer as in die spraak wees; hy moet as toneelspeler, mime-kunstenaar en danser kan beweeg; hy moet 'n soepelheid van gees hê wat hom toelaat om van rol tot rol te spring; en terselfdertyd moet hy 'n persoonlikheid hê wat 'n gehoor kan vasgryp en boei.

Kabaret as genre en die materiaal wat in kabaret gebruik word, is divers en so moet die kabarettis ook divers kan wees en veel meer as net een rol kan vertolk of een item kan lewer. Die kabarettis moet volgens Pretorius (in Aucamp 1986: 18) “voortdurend op verskillende rolle en bewussynsvlakke kan konsentreer”. Die teaterganger het dikwels 'n stereotipiese beeld van die kabarettis, naamlik iemand wat gewaagde dinge kan sê, vermaaklik is en nie te ernstig opgeneem moet word nie. Dit kom voor asof die kabarettis onbetrokke en gedistansieer is, maar in der waarheid lok hy betrokkenheid by sy gehoor uit.

Die ideaal vir die kabarettis is om sonder skroom te sê wat hy wil, met ander woorde om sy eie werk op 'n verhoog op direkte en blatante manier oor te dra en nie 'n “spreekbuis” te wees vir die kabaretskrywer in die geval waar die skrywer en kabarettis nie dieselfde persoon is nie (Pretorius in Aucamp 1986: 20).

2.4 Sosiale en politieke kommentaar en die rol van die karakter

'n Belangrike kenmerk van kabaret is dat dit 'n “medium vir protes” en 'n spreekbuis is vir kommentaar (Pretorius in Aucamp 1986: 8). Dit is protes, nie in die sin dat kabaret rebelleer teen wat reg en verkeerd is nie, maar juis dat kabaret teen alles kan protesteer, maak nie saak watter gesag dit teengaan nie. Aucamp (1977: 8) noem in 'n

artikel in die Sondagkoerant *Rapport* dat kabaret 'n soort "beskaafde protes" is en dat dit op artistieke wyse bereik wat baniere, stakings en geweld nie kan regkry nie. Hierby sluit die gebruik van satire en parodie in kabaret aan deurdat satire op die mees kru, brutale en blatante manier teen die aanskyn van die werklikheid protesteer en dat parodie die bewustheid van aanskyn skep. Ibo (1974: 10) beskryf dit akuraat wanneer hy sê:

Want de cabaretartiest heeft ons altijd iets te zeggen; wat hij ook doet en hoe hij dat ook doet, zijn protesteerd, niet alleen tegen wantoestanden, maar ook tegen wansmaak.

Dit is een van die kabarettis se doelstellings om te protesteer. Die personsie is die kabarettis se spreekbuis en deur middel van die karakter word die vryheid om te protesteer vergroot. Aucamp maak in sy kabarette gebruik van stereotipiese karakters wat herkenbaar is in 'n samelewing om sodoende kommentaar te lewer op die gemeenskap wat deur die stereotipes verteenwoordig word. Sy karakters dien ook as skild wat die kabarettis vryheid van spraak gee sonder dat die kabarettis homself as protesteerder blootstel.

2.4.1 Kommentaar as kenmerkende element

Ongeag die kommentaar wat die kabarettis lewer, bly kommentaar in een of ander vorm 'n uiters belangrike element van die kabaret, of dit nou Hettie Etikettie is wat haar gehoorlede oor die vingers tik oor slegte maniere of Evita Bezuidenhout wat die gehoor bewus maak van die wanpraktyke in die land, en die regering en die parlement bespot. Elkeen lewer kommentaar met 'n spesifieke doel en dit word spesifiek gerig op 'n bestaande verskynsel in 'n gemeenskap. Elke kabarettis wil 'n indruk maak op sy gehoor en 'n opinie gee om 'n reaksie uit te lok. Die gehoor word vermaak en terselfdertyd dink hulle na oor wat die kabarettis gesê het. Ibo (1974: 2) noem in hierdie verband dat "Cabaret kan niet anders dan progressief zijn en moet dus een linkse indruk maken. Een behoudend cabaret is onvoorstelbaar".

Op sosiale gebied word kommentaar gelewer op gebeure, norme, waardes en gebruike asook alledaagse menslike foute en die menslike natuur. Sosiale kommentaar word nie net gelewer om 'n gehoor te skok nie, maar dit word meestal gebruik om te vermaak en om die gehoor bewus te maak van 'n meer ernstig saak. Uys sê in 'n onderhoud met Marguerite Black op Litnet (2007: 5) dat "die gehoor meestal vir hul vrese lag en dat sy

humor liever hul vrese projekteer as om dit uit te spel, maar nie omdat dit hulle bang maak nie". In *Hettie Etikettie* word sosiale kommentaar gelewer deurdat die waardes en norme van die Afrikaner-gemeenskap uit 'n ander era teenoor die huidige geplaas word. Hettie Etikettie beskou die etiket van 1975 as die waardes en norme vir die huidige Afrikaner-gemeenskap sonder om in gedagte te hou dat die land, sy mense en hul behoeftes verander het. Sy lewer dus sosiale kommentaar op hoe Afrikaners in 1975 geleef het teenoor hoe hulle vandag omgaan. Sy lewer byvoorbeeld kommentaar op vroue wat rook:

Dit is uiters smaakloos vir 'n dame om te rook, maar indien u wel rook, neem 'n sigaret, laat die heer dit vir u aansteek en sê beleef "dankie". (*neem 'n sigaret by die man*) (.....dankie!) (*Teug aan die sigaret, verstik aan die rook en begin hoers vreeslik*) Moet egter nooit besluit om te rook indien u nog nooit vantevore gerook het nie, onthou: 'n stikkende dame is allesbehalwe mooi! (Sien addendum B).

In die laaste toneel van die vertoning keer Hettie Etikettie terug as ou vrou wat moed opgegee het, sy laat vaar haar pogings om mense bewus te maak van haar etiketreëls en sy skep 'n *ABC van etiket* met die oog daarop om die verskil tussen die twee eras se waardes en gebruike te beklemtoon. Wat rook betref, sê sy dan:

Rook

Daar is 'n ongesproke reël dat alles wat mens kan rol, gerook moet word. As ons klein babatjies kon rol, sou ons hulle sekerlik ook gerook het (Sien addendum B).

Bogenoemde is 'n voorbeeld van hoe sosiale kommentaar op 'n gemeenskap en hul waardes en gebruike gelewer word. Daar word ook kommentaar gelewer op die feit dat mense en tye verander en dat enigiets in die samelewing, asook die land se struktuur, die gemeenskap beïnvloed.

Die sosio-politieke toestand in 'n land skep altyd 'n geleentheid vir iemand om kommentaar te lewer, juis omdat 'n land se regering en politieke oriëntering so 'n algemene teken vir kommentaar is. Die toestand waarin 'n land is en die manier wat die land regeer word, het 'n direkte invloed op die landsburgers en sodoende elke gemeenskap wat deel is van die land. Die burgers van so 'n land is dikwels beterweterig en lewer kommentaar op dit wat 'n ander doen of nie doen nie en voel dan ook dat hy/sy alles beter kan doen as die een wat dit oorspronklik aangepak het. So het die

burgers en politici van 'n land altyd verskillende menings. Kabarettiste poog om daardie verskille uit te buit en sulke landskwessies tussen die landsburgers en politici te gebruik om kommentaar te lewer vir redes van vermaak asook om opskudding te veroorsaak. Pretorius (in Aucamp 1986: 6) verwys soos volg na die kabarettis en die politiek:

Dit is moeilik om te glo dat daar wedersydse, vriendelike pligplegings tussen politici en kabarettiste kan wees, of dat kabarettiste lojaal teenoor die algemeen aanvaarde norme van die establishment sal wees.

Uys probeer nie net aan sy gehore sy mening oor politieke toestande en sosiale gebeure lug nie, maar hy vind dit ook verrykend om gehore bewus te maak van wanpraktyke in sy gemeenskap asook die oorsake daarvan. Hy voel baie sterk oor politieke situasies in Suid-Afrika en die hantering van ernstige probleme soos byvoorbeeld Vigs:

Political correctness is a major take-up. It is stupid and dangerous and destroys opinion. If people don't have opinion, there is no democracy. And democracy is opinion. It's rubbish, I destroy it all the time. Because frankly, in die ou Suid-Afrika was alles politically correct. Dis so maklik: let's rather be correct and not have an issue here. Let's not confront it (Uys in Black 2007: 8).

Jelavich (1993: 2, 3, 5) verduidelik dat politieke en sosiale kommentaar reeds van die vroegste tye kabaret beïnvloed het deur middel van kommentaar wat kunstenaars gelewer het op wat in hul land aan die gang was en hul lewe op elke manier moontlik beïnvloed het:

Cabaret dealt with themes that were not addressed in most types of popular music or theatre: prostitution, homosexuality, lesbianism. They dealt in satirical or parodistic manner with topical issues: sex, commercial fashions, cultural fads and politics. In this sense cabaret was something of a tease: it simultaneously satirized and sustained the erotic energy of the day.

Kabaret en kommentaar is dus onlosmaaklik verbind en hierdie kommentaar word dikwels by monde van 'n karakter gelewer.

2.4.2 Die rol van die karakter ten opsigte van kommentaar

In kabaret (en soortgelyke komiese vorme) gebruik die kabarettis ook die karakter as skild waaragter hy skuil om nie direk aanspreeklik te wees vir sommige dele van die kabaret nie. Omdat alles wat gesê word uit die mond van die karakter kom, gebruik die kunstenaar die kans om meer gewaag te wees en meer blatante kommentaar te lewer. Die kabarettis kan dus nie verantwoordelik gehou word vir die dade van die karakter nie. Buiten dat 'n nuwe persoonlikheid met 'n nuwe voorkoms geskep word, word ook 'n nuwe geleentheid geskep, naamlik 'n geleentheid vir die kunstenaar om deur middel van die karakter presies te sê wat hy wil. Alhoewel Pieter Dirk-Uys nie as kabarettis bekend staan nie, maar eerder as satirikus, stem sekere elemente van sy werk ooreen met kabaret en gebruik hy sy karakters, op dieselfde wyse as wat kabaret-karakters aangewend word, met die uiteindelijke doel om kommentaar te lewer. Uys (in Black 2007: 5) voel sy karakters moet sekere aspekte van die mens se gevoelens verteenwoordig, en sy karakters is sy manier om indirek kritiek te lewer eerder as om sy mening aan 'n gehoor oor te dra. Sy karakters is die brug tussen sy gehoor en sy doel. Die gehoor identifiseer op emosionele vlak met sy karakters en daar ontstaan begrip vir hulle en die situasie waarin hulle hulself in hul politieke en sosiale omstandighede bevind.

Weens die struktuur van kabaret en die gebruik van komiese vorme soos parodie en satire wat bestaande karakters bespot, maak die kabarettis staat op die gebruik van karakters en waardes wat reeds bekend is in 'n gemeenskap en waarmee die gehoor dus dadelik sal kan assosieer:

Die kabarettis moet begryp dat die kabaretskrywer met tipes werk en dat hulle funksie is om doelbewus bepaalde assosiasies by die gehoor op te roep. Hulle moet bekend wees, want daar is nie tyd om karaktertekening te doen nie (Pretorius in Aucamp 1986: 18).

Volgens Hannes van Zyl en met verwysing na Aucamp se *Met permissie gesê* is kabaret ook in sy suiwerste vorm 'n genre wat tyding bring van verandering, of die noodsaaklikheid vir verandering. Hy skryf:

Dit is uiteindelik ook Aucamp se eenvoudige boodskap: alles wat ons van mekaar skei en wat ons mendwaardigheid aantast, bring die onheil nader en verdryf die genade.

Onder sy lighartige pret en slimmighede is daar 'n rykdom van resonansie... Aucamp sien uiteindelik meer as net sosiale onreg en maklike sondebokke. Hy kyk na die weerloosheid van mense. Sy teks sal ter sake bly selfs al verander die sosiale omstandighede... (Van Zyl in Aucamp 1980: 54).

2.5 Samevatting

Die uiteindelijke doel van kabaret is om kommentaar te lewer. 'n Karakter maak die taak vir die kabarettis makliker, ongeag of die karakter dien as skild of as bron vir vermaak. Die kabarettis betrek sy gehoor met herkenbare stereotipe karakters en bekende temas wat deur middel van komiese vorme soos parodie en satire bespot word en op hierdie manier kan die gehoor in hul nadenke die kabarettis se kommentaar waardeur of verag. Uys gebruik byvoorbeeld sy karakter Evita Bezuidenhout omdat sy 'n sekere gemeenskap verteenwoordig. Sy is 'n wit Afrikanervrou en gehore besit reeds vooropgestelde idees oor die stereotipe karakter en die gemeenskap wat sy verteenwoordig. Evita dien as spreekbuis vir Uys waarmee hy kommentaar lewer op die wit Afrikaner-gemeenskap. Uys (Black 2007 aanlyn) vertel dat Evita 'n baie bekende karakter omdat sy 'n sameflansing van verskeie karakters is, onder andere Sophia Loren⁹ se grimering en lyftaal en iets van Mimi Coertse¹⁰ en Tannie Elize Botha¹¹. Net so kan Uys se karakter vergelyk word met Aucamp se stereotipiese karakters in *Slegs vir almal* wat 'n Boeregemeenskap verteenwoordig. Hy lewer deur middel van die gebeure kommentaar op die verval van 'n gemeenskap, asook op die stereotipes se aard en reaksie wanneer hul gemeenskap se waardes in gedrang is. Die kommentaar word gelewer met behulp van vermaaklike afleiding wat die gehoor geleidelik blootstel aan die kabarettis of komediant se opinie. Daarom bly die komiese (parodie en satire ingesluit) steeds 'n belangrike aspek van kabaret soos in die volgende hoofstukke bespreek sal word.

⁹ Sophia Loren is 'n bekende Oscar bekroonde aktrise en sekssimbool van die vyftiger-en sestigjare. Sy is ook wyd bekend as die gewildste Italiaanse aktrise van haar tyd.

¹⁰ Mimi Coertse is 'n Suid-Afrikaanse operasangeres wat wêreldwyd naam gemaak het as sopraan.

¹¹ Tannie Elize Botha was die eggenoot van P.W. Botha, president van Suid-Afrika vanaf 1984 tot 1989.

3. DIE ROL VAN DIE KOMIESE AS SOSIO-POLITIESE KOMMENTAAR.

Die fokus van hierdie hoofstuk is hoofsaaklik op die alomvattende idee van die komiese, eerder as 'n ontleding van die komedie as 'n genre. So kan bepaal word watter rol dit in die wêreld van kabaret speel. In hierdie hoofstuk sal ook vlugtig gekyk word na parodie en satire as deel van die komiese wêreld en in die daaropvolgende twee hoofstukke sal parodie en satire meer breedvoerig bespreek word met toegevoegde voorbeelde uit die Suid-Afrikaanse samelewing en met die fokus op watter rol dit in kabaret en spesifiek in die skep van 'n kabaret-karakter speel.

3.1 Die aard van die komiese

Die essensie van die komiese spruit uit die komediant se opinie van die lewe: "Comedy is a literary form, and it expresses an attitude to life. It, rather than tragedy, which expresses an attitude towards death, has always been the real mirror of society" (Wellwarth in Hauptfleisch & Steadman: 5). Komedie fokus op die samelewing en verwys dikwels na die onsekere betekenis van sosiale identiteite en standaarde in 'n gemeenskap (Cloete 1992: 224).

Komedie kan volgens Stott (2005: 3) gesien word as 'n genre, toonaard of 'n reeks effekte wat gemanifesteer word binne diverse omgewings. Stott (2005: 2) noem in hierdie verband:

As a label, 'comedy' can be applied across a range of styles, including traditional categories such as pastoral comedy, farce, burlesque, pantomime, satire and the comedy of manners; yet it also applies to more modern subdivisions: cartoons, sitcom, sketch comedy, slapstick cinema, some grand shows, impressionists, caricatures and even silly walks.

Potts (1948: 10) is van mening dat komedie "a mode of thought" is. Dit is inderdaad 'n akkurate beskrywing, aangesien die mens se denke deur komedie beïnvloed word alhoewel die gemoedstoestand elkeen se denkwyses bepaal. Die doel van die komedie word meestal verwar met die praktiese gebruik of praktiese sukses daarvan, met ander woorde 'n mens sal lag omdat iets snaaks is, eerder as om te kyk na die rede waarom

daar gelag word. Die komiese maak dus staat op die mens se sin vir humor en Morreall (in Stott 2005: 104) sê die volgende in hierdie verband:

The person with a sense of humour can never be fully dominated, even by a government which imprisons him for his ability to laugh at what is incongruous in the political situation will put him above it to some extent and will preserve a measure of his freedom – if not of movement, at least of thought.

Om te kan lag vir 'n kunswerk, 'n komiese gedig, 'n spotprent, 'n komiese verhoogstuk of film, 'n grap of selfs net iemand wat op straat op 'n piesangskil gly, bestaan alles binne die wêreld van die komiese, want niks is kategoriees uitgesluit uit die wêreld van die komiese nie.

Hobbes (in Cloete 1992: 225) beskryf die vermaak wat komedie wek as “sudden glory arising from some sudden conception of some eminency in ourselves, by comparison with the infirmity of others, or with our own formerly”. Lag is dus 'n spontane reaksie op 'n spontane gevoel en maak staat op oorspronklikheid en skerpsinnigheid in die konteks waarin die komiese voorkom. Wellwarth (in Hauptfleisch & Steadman 1994: 3) beskryf die verhouding tussen humor en die werklikheid soos volg: “There is nothing intrinsically funny in reality. Like beauty, humor is in the mind of the beholder”.

Wanneer 'n gehoor lag, ontbloom hulle hulself op 'n manier. Dit bring meestal 'n essensiële positiewe gevoel oor die lewe mee en laat toe dat hulle vermaak word op 'n manier wat vir hulle aanvaarbaar is. Die vermaak wat in die teater verskaf word, is dus baie verskillend van die vermaak wat ontstaan in 'n gesprek tussen mense (Langer in Corrigan 1981: 77). Juis daarom kan ons nie 'n lag koppel aan die definisie van komedie nie, want alles waarvoor gelag word, is nie noodwendig komies of komies bedoel nie. Lag is net die gehoor se reaksie op die komiese. Hoewel komedie daarin kan slaag in die sin dat daarvoor gelag word, is daar ook 'n kans dat mense nie die komedie kan verstaan nie. Daarom is die konteks en gemeenskap waarin dit voorkom belangrik. Uys (Black 2007 aanlyn) beklemtoon die belangrikheid van die manier wat komedie geïnterpreteer word wanneer hy sê: “Wit en swart mense lag oor dieselfde dinge, maar van verskillende kante: Life experience makes them laugh at the same thing but for different reasons”. Styan (in Corrigan 1981: 147) verduidelik dat 'n sin vir humor slegs belangrik is as die konteks van die komedie verstaan word: “It is also

notorious that a 'sense of humour' is an unreliable quality and what will seem laughable to an English audience will not necessarily seem so to a Scottish" (Styan in Corrigan 1981: 147).

Die komiese is altyd doelgerig in die sin dat dit as "sosiale aktiwiteit" dien en altyd met 'n sekere gehoor in gedagte geskep word (Stott 2005: 9). Hoewel die komiese soms staatmaak op 'n persoon of gebeurtenis wat vanself snaaks is, steun dit ook op iemand, soos byvoorbeeld 'n komediant wat 'n komiese situasie voorstel se houding teenoor en mening oor die betrokke komiese situasie (Cloete 1992: 225). Die snaaksheid lê onder meer in die spesifieke houding wat die betrokke persoon in 'n situasie openbaar, asook die oogpunt waaruit hy na die situasie kyk.

Die komiese verbeeld 'n ernstige situasie ligter en speels sodat die gehoor kan seker wees van 'n slot wat sal vermaak. Die komiese slaag daarin om deur middel van humor en skerpsinnigheid die intellek en emosies van 'n gehoor binne te dring en te stimuleer (Cloete 1992: 225). Daarom veral is dit belangrik hoe 'n komiese situasie aan die gehoor voorgehou word. 'n Skerpskertser kan met 'n eenmanvertoning bloot met sy gehoor gesels en komiese situasies verbeeld of grappe vertel. 'n Komediant kan nuwe karakters skep wat ander menings het oor 'n onderwerp of wat werklike situasies komies oordra. So kan 'n karakter 'n belangrike aspek wees van hoe 'n gehoor reageer op wat hulle sien. Die gehoor weet dat 'n komediant 'n karakter vertolk en hou dus in gedagte dat dit twee persone se menings oor 'n onderwerp insluit. So kan die komediant sy menings skerpsinnig met behulp van 'n karakter aan sy gehoor oordra. Die belangrikste aspek bly steeds die konteks waarin die komiese aan 'n gehoor aangebied word. Horton (in Stott 2005: 7) verduidelik die komiese is soortgelyk aan 'n taal of literêre tekste in die sin dat dit meervoudig, ongefinaliseer en verspreidend is, maar ook afhanklik is van die konteks en intertekstualiteit van die skepper, sy teks en idees.

Die sosio-ekonomiese en politieke omstandighede van 'n gemeenskap verskaf die basis vanwaar die humor ontstaan. Die komiese hang af van die manier hoe dinge in teenstelling met die gemeenskap se waardes en norme geplaas word. Stott (2005: 63) se siening sluit daarby aan deurdat hy noem dat komedie juis seksuele politiek artikuleer uit die oogpunt van menige teenstellende posisies wat die verkenning van begeerte en die aandrang op konserwatiewe sieninge oor geslag insluit. Komiese

verligting word geskep deurdat elemente wat normaalweg in 'n sekere gemeenskap onvanpas voorkom, juis met behulp van 'n komiese aanslag gebruik word om 'n ligter atmosfeer of siening daaromtrent te bewerkstellig.

Juis omdat die komiese op 'n gemeenskap gegrond is, moet die onderwerpe wat bespreek word herkenbaar wees vir die mense in die betrokke gemeenskap. Die komiese word geskep met 'n teikengehoor in gedagte sodat daar nie kommunikasiegapings tussen 'n komediant en sy gehoor plaasvind nie. Corrigan (1981: 9) noem in hierdie verband:

For a comedy to ring true, the characters in the play must experience the same kinds of social pressures and restraints that we in the audience experience in our daily lives.

Op so 'n manier kan die gehoor dan identifiseer met die situasies wat voorgestel en komies verbeeld word en kan dus daardeur vermaak word.

Met 'n eenmanvertoning soos dié van De Vries, wat as skerpsketser ooreenkomste met die kabarettis toon en van kabaretelemente gebruik maak, is dit belangrik om die materiaal binne 'n sekere konteks te hou en om in gedagte te hou dat dit op 'n Suid-Afrikaanse gehoor gerig is. De Vries spot met mense, gebeure en gebruike in Suid-Afrika en sy gehore is Suid-Afrikaanse (en meestal Afrikaans). Tog is dit soms nodig dat De Vries dinge eers aan sy gehoor verduidelik. 'n Goeie voorbeeld van De Vries se vernuf in hierdie verband is te sien in sy eenmanvertoning *Dimensie*. Hierin gesels hy oor die Afrikaanse filmbedryf en vra hoekom daar nie meer ordentlike films in Suid-Afrika gemaak word soos vroeëre swart-en-wit films nie. Hy brei uit deur kommentaar te lewer op die feit dat altyd gesê word daar is nie geld vir films nie, maar dat daar R65 miljoen beskikbaar is vir realiteitsprogramme soos *Big Brother* (Sien visuele addendum B).

Die gehoor moet bekend wees met die komediant se verwysingsraamwerk om die komiese in die voorstelling of kommentaar te snap. De Vries se keuses is bekend aan die Suid-Afrikaanse gehoor en die Afrikaanse gehoor verstaan sy woordspelings. Iemand wat nie van Suid-Afrika afkomstig is nie, sal nie verstaan waarvan hy praat nie. Hy sal nie die kommentaar verstaan wat De Vries op byvoorbeeld iemand soos die sanger Jurie Els lewer nie omdat hy nie weet wie dit is of hoe sy musiek klink nie, want

Els is eg Afrikaans. In *Snaaks genoeg* lewer De Vries byvoorbeeld kommentaar op Jurie Els wanneer hy oor die konflik tussen Amerika en Irak praat:

Hans Bligh was die weapon's inspector en hy het gesê: There is no weapons of mass destruction (in Iraq), Why you go there? There is no weapons of mass destruction, Why? Why you go there? There is no... okay we found one Jurie Els CD! Yes! Oh, it was so kak but we shot it to pieces! (De Vries 2004: Sien visuele addendum C).

Die uittreksel dui daarop dat De Vries dink Jurie Els se musiek is so swak dat dit as 'n "weapon of mass destruction" gesien kan word. So gebruik De Vries'n situasie wat wêreldwyd bekend is en kombineer dit met 'n verwysing na iemand in sy land naamlik Jurie Els.

Komedie se struktuur en aard wissel baie en daar is baie vorme en variëteite, nes in kabaret, wat dit moeilik maak om komedie as genre te definieer. Die struktuur en intrige van 'n komiese vertoning speel 'n belangrike rol, aangesien 'n gehoor nie net uitbundig vir alledaagse gebeure gaan lag nie. Die kunstenaar bepaal die elemente van sy komiese voorstelling en hoe die komiese vertoning afloop en so kan hy die waarde en sukses van sy vermaak identifiseer. Potts (in Corrigan 1981: 120) noem dat niks in die natuur kategories komies is nie en enigiets kan dien as 'n geskikte onderwerp vir komedie. Daar bestaan volgens Cloete (1992: 226) drie basisbegrippe wat in die komiese konteks belangrik is, naamlik intrige, karakter en idee wat staatmaak op verskeie elemente soos bui, sin vir humor en goeie tydsberekening om die komedie te laat slaag. Juis daarom is dit moeilik om 'n vaste definisie te vind vir die begrip van komedie, aangesien dit nie net binne teater voorkom nie, maar ook in die literatuur en in die alledaagse lewe. Die komiese bied vermaak en vermaak bied verligting. Sodoende word die lewe as komies aan mense voorgestel en bied dit aan hulle 'n blik op die ligter sy van die werklike. Sypher (in Corrigan 1981: 44) noem in hierdie verband dat komedie 'n manier van ontvlugting is: "Comedy is a momentary and publicly useful resistance to authority and an escape from its pressures and its mechanism is a free discharge of repressed phsyche energy or resentment through laughter".

Bergson (in Cloete 1992: 225) glo die grondslag van komedie lê in "outomatisme", met ander woorde as die "kunsmatige" in teenstelling met die "natuurlike" of ideaal teenoor

die werklikheid geplaas word. Mense bly vasgevang in die ideale waarna hul streef en skuif die werklikheid opsy. Soos in 'n geval waar mense nie in ag neem dat die "gewone" gang van die lewe gereeld verander nie. Mense beweeg dikwels op 'n meganiese manier en funksioneer soos marionette in die roetine van hul lewe. 'n Aspek van die komiese uitbeelding van die lewe is die manier waarop mense in 'n samelewing leef en omgaan. 'n Voorbeeld is hoe die mens moet werk om geld te maak om voedsel, behuising en bekleding te kan bekostig om sodoende 'n familie te kan onderhou om die sirkel van die lewe te voltooi. Sodoende word die roetine van 'n doodgewone dag in 'n werkende middel-klas persoon se lewe meganies. Werklike situasies in die lewe word as komiese temas gebruik om 'n verliggende effek te skep. Selfs tragiese temas soos die dood word komies hanteer om die werklikheid uit te stel en die gewenste uitwerking van verligting te bied. Verligting gaan gepaard met lag wat 'n alledaagse verskynsel in ons lewens is. Sodra iemand lag, neem ons aan dat die persoon verlig is of dat iets snaaks of vermaaklik is.

Komedie word nie noodwendig net geïdentifiseer wanneer iemand lag vir iets nie. Potts (1948: 20, 21) is van mening dat komedie dikwels verkeerdelik gesien word as enigiets waarvoor mense lag. Hy sê:

The popular idea of comedy can be summed up in two notions. The first is that if a play makes you laugh it is a comedy. Obviously laughter has something to do with comedy; but the subjects of comedy are not to be identified with the causes of laughter. The other popular notion is that any play with a happy ending is a comedy. Behind this notion there is a full-fledged fallacy: a confusion between art and it's raw material.

Elke komiese skrywer of kunstenaar probeer om deur middel van die komiese 'n gehoor te laat lag en te vermaak. Die doel hiervan is dikwels om die gehoor bewus te maak van die skrywer of kunstenaar se mening oor 'n sekere onderwerp. Sodra die gehoor lag is die skrywer of kunstenaar verseker dat sy werk suksesvol was. Parodie en satire word suksesvol gebruik om hierdie reaksie van 'n gehoor te kry. Sodoende kan die komiese as aktiewe deel van kabaret beskryf word.

In die geval van komedie is die komediant suksesvol wanneer sy gehoor lag want alhoewel komedie ontasbaar is, is lag waarneembaar. Lag is dus 'n bewys van komiese

vermaak en die sukses daarvan. Wright (2006: 5) beklemtoon die belangrikheid van lag in komedie soos volg:

I prefer to talk about laughter rather than comedy because laughter is less conceptual and more specific. You do something in a certain way and either we laugh or we don't, as the case might be. It is a simple contract and it is non-negotiable. We know exactly where we stand with laughter. Laughter has universal coinage. Through laughter, we establish a reciprocal relationship with the audience; you are not doing comedy if nobody laughs.

Lag is 'n fisiese handeling en kan op verskeie manier en om verskeie redes ontketen word, selfs buite 'n komiese konteks of sonder dat iets snaaks is. Stott (2005: 2) verduidelik dat lag deur verskeie gevoelens aangewakker kan word:

Similarly, laughter, the most immediate meter of comedy's success or failure, does not belong to it uniquely, and is equally induced by humour but also embarrassment, fear, guilt, tickling or laughing gas.

Lag kom ook voor as 'n uiting van absolute veragting, histerie, simpatie, 'n gevoel van geluk en die uiting van wrede gevoelens. Alle oorsake van lag hou nie altyd met die komiese verband nie. Seyler (in Haggard & Seyler 1958: 3) is vas oortuig dat lag soos 'n spirituele antiseptiese middel vir die mens se siel is: "I have noted again and again how it breaks up poison in people's minds and act as a mental tonic: how it preserves balance in emotional crises and generally tones up sagging attitudes of mind".

Die mens lag vir enigiets wat abnormaal is of buite die aanvaarde norm van die alledaagse lewe val. Juis daarom is die lewe as komiese tema so suksesvol. 'n Gehoor lag vir situasies uit die alledaagse lewe wat komies verbeeld word omdat hulle met sulke situasies kan identifiseer en sodoende die abnormale voorstelling daarvan snaaks vind. Langer (in Corrigan 1981: 77) skryf dit toe aan die gehoor se sin vir humor en waardering van die komiese:

In comedy the spectator's laugh has only one legitimate source: his appreciation of humor in the piece. He does not laugh with the characters, not even at them but at their acts – at their situations, their doings, their expressions, often at their dismay.

De Vries maak ook 'n punt daarvan om in sy vertonings aan gehore te verduidelik presies wat sy komiese aanslag behels en dat die lewe as tema hom inspireer. In *Laat daar lag wees* vergelyk hy die mens met die dier en beklemtoon hy dat die mens bevoorreg is om te kan lag:

Dissipline, leierskap – dis vir die mens belangrik, maar een ding het ons ontwikkel, wat ons totaal skei van die dier, en dit is: om te kan lag vir iets wat ons kwaad of hartseer of skrik gemaak het... Diere kan dit nie doen nie, hulle kan skrik of kwaad of hartseer raak maar hulle kan dit nie later verwerk deur daarvoor te lag nie... Mense kan lag en daarom voel ons beter – as ons lag oor dinge wat ons omkrap... Ek is bly dat ek as mens te make het met lag en nie weemoed of ongeluk nie. Ek wil sê vir hierdie planeet op hierdie stadium: LAAT DAAR LAG WEES... (De Vries 2001: Sien visuele addendum D).

In 'n volgende vertoning, *Snaaks genoeg*, noem hy ook dat sy werk eintlik negatief is, of eerder dat komedie negatief is aangesien 'n mens nie kan lag vir positiewe goed nie want as jy lag vir iets wat mooi is, lyk jy mal. (De Vries 2004: Sien visuele addendum E).

Dat 'n gehoor na die teater gaan om na 'n komedie te kyk plaas hulle in 'n posisie waar hul gedagtegang en bui onderbreek en die geleentheid vir ligte vermaak geskep word. Dit lig die gemoed deurdat die gehoor weet die aksies is onskadelik en die doel van die komedie is om hulle te vermaak. Dit stel hulle dadelik in 'n ligter luim en bied aan hulle die kans om die illusie wat geskep word te geniet. Die komiese ontstaan waar mense in ligte luim saam is en die geleentheid skep om vir 'n wyle die werklikheid te ontvlug (Langer in Corrigan 1981: 70).

Die tempo van komedie is belangrik en dit sluit aan by tydsberekening – wat komedie kan maak of breek. 'n Vinnige tempo is gewoonlik ideaal sodat die gehoor nie veel tyd kry om af te dwaal en te veel te dink en so die komiese effek en spanning verlore laat gaan nie (Cloete 1992: 225). Die eenmanvertoning steun swaar op tempo om die gehoor se aandag te behou, asook om die komiese ritme konstant te hou. Sodoende stel die komediant die gehoor konstant bloot aan sy opinie en aanvaar hul die kommentaar wat gelewer word omdat hulle as nadenke na hul eie opinies kan terugkeer maar met die komediant se kommentaar in gedagte.

'n Gehoor identifiseer met die gebeure, karakters of 'n komediant se mening omdat die komiese die sosiale waardes en standarde van die mens bekyk en dit wat binne hul intellek en verwysingsveld val, bespot. Die manier waarop die alledaagse lewe komies voorgestel word, spruit meestal uit die oogpunt van die skrywer omdat die skrywer sy lewenservaringe en verbeelding gebruik om te skryf. Leacock (1937: 11) is van mening dat die komiese ongeruimdheid in die lewe bespot: "Humour may be defined as the kindly contemplation of the incongruities of life, and the artistic expression thereof". De Vries, wat self sy vertonings skryf, verduidelik dat sy persoonlike ervaringe sy komedie sterk beïnvloed, aangesien hy met die waarheid spot nes Uys (Sien addendum A).

Die situasies in die komedie volg nie die riglyne van die normale, aanvaarde en alledaagse gebeure nie. Dit trek 'n gehoor se aandag, aangesien hulle weet watter sosiale waardes en standarde in hul gemeenskap bestaan en teenstellings daarvan komies vind. 'n Voorbeeld hiervan is die gebruik van vloekwoorde of taboe onderwerpe soos seks en politiek. Vir 'n komedie om suksesvol te wees moet daar vasgestelde sosiale norme in die gemeenskap wees waarteen die komedie kan inspeel. Cloete (1992: 227) meen in 'n komiese vertoning speel die reeds bestaande norme in 'n gemeenskap net so 'n groot rol as die norme waarvoor die skrywer of komediant hom beywer. Die gehoor besef wel dat werklike situasies komies verbeeld word en teen die einde van 'n komiese vertoning word die versteurde orde herstel ter verligting en tot vermaak van die gehoor.

Corrigan (1981: 9) noem dat oordrywing, ommekeer en letterlike opvatting belangrike elemente is in die manier waarop situasies komies verbeeld word. 'n Alledaagse situasie kan heeltemal uit verband geruk word met behulp van oordrywing en die gehoor vind dit snaaks omdat dit abnormaal vertoon. Ommekeer vind plaas wanneer die komediant iets sê of doen wat die gehoor glad nie verwag nie en hulle onkant betrap word. Letterlike interpretasie word deur literêre beelde soos hiperbool en innuendo bewerkstellig, byvoorbeeld wanneer iemand nie die vermoë het om sekere literêre beelde te identifiseer nie en alles wat gesê word letterlik interpreteer of doen. Hier is die gebruik van parodie en satire belangrik.

Die gehoorlid voel dikwels dat die komediant hom in 'n magposisie plaas omdat hy vermaak word en dus die sukses van die vertoning kan bepaal. Dit laat hom toe om dinge van 'n afstand te beskou sonder dat enige aandag op homself gevestig word.

Hoewel die gehoorlid dit nie dadelik besef nie, plaas die komedie hom net vir 'n wyle in die magsposisie met die doel om hom bewus te maak daarvan dat die situasies wat aan hom verbeeld word, ontspring uit dieselfde alledaagse lewe waarvan hy deel is. Die komediant stel homself bloot aan sy gehoor as 'n neutrale figuur sonder ideale. Daarom sê Stott (2005: 84): "An ideal physicality must exist against which the comedian can be found lacking, thereby reassuring an audience that comic substance will be found in departure from those ideals".

Die komiese is doelgerig en bied meer blootstelling as ontkenning. Dit stel die mens en sy waardes en gebruike nie net teenoor mekaar nie, maar ook teenoor die dierlike aangesien die komiese dikwels die menslike natuur as tema gebruik:

All comedy celebrates humankind's capacity to endure; it dramatizes the fact that no matter how many times we may get knocked down or fall short, we somehow manage to pull ourselves up and keep on going. There is something almost biological about the comic and this is the source of its energy as well as its appeal to audiences (Corrigan 1981: 8).

3.2 Komiese vorme

Daar is verskillende soorte komedies waarvan sommige 'n sterk ooreenkoms met kabaret toon, bv. die intrigekomedie, die karakterkomedie en die romantiese komedie.

Intrigekomedie is 'n soort komedie waarin die handeling oorheers. Die intriges in komedies verskil heelwat: 'n algemene komiese intrige toon die ontmaskering van skynwaardes – iemand wat hom voordoen as besonder bekwaam, of bo alle verdenking en wat dan as gemeen ontmasker word. Hier speel misleiding 'n groot rol, sowel by die komediant of karakter as by diegene wat hom aan die kaak stel. Hierdie soort komedie sluit dan ook direk by kabaret aan, aangesien dit dieselfde uiteindelijke doel het: die ontbloting van die waarheid op 'n blatant openlike wyse. Met behulp van satiriese elemente wat skerpinnig en doodeerlik is, word die intrigekomedie gebruik om die waarheid en die karakters se ware eienskappe te ontbloot (Cloete 1992: 226). Op hierdie manier lewer die komediant kommentaar op die stereotipe se skynwaardes, en dit kan suksesvol aangepak word deur 'n kabaret-karakter wat so 'n stereotipe verteenwoordig en homself aan 'n gehoor ontbloot om die verskil tussen die waarheid en skynwaardes te beklemtoon.

Satiriese komedie fokus op die gebreke van die mens, en die gehoor het geen of min simpatie met die slagoffer want hulle voel hy verdien sy lot. Die satirikus en gehoor lag minagtend en ag hulself beter as die mens wie se gebreke ontbloot word. Daarom sê Sypher (in Corrigan 1981: 44): “Certainly the laugh of the satirist is often a sneer; and there is an undercurrent of satire in most comedy”. Die uiteindelijke ontmaskering van die swakheid van die mens dien as hoogtepunt van so ’n vertoning en dra ook by tot die verligtingselement deurdat die gehoor hulself nie daarmee vereenselwig nie. Sodoende waardeer die gehoor die blatante kommentaar wat gelewer word, veral indien dit negatief is, omdat hul geen simpatie toon of verbinding het met die mens wat ontmasker word nie. In kabaret sal so ’n karakter se gebreke oordrewe uitgebeeld word sodat die gehoor die persoon sal verag en die kritiek sal ondersteun.

Die afwesigheid van gevoel speel ook ’n groot rol en vermaak in die sin dat mens die hartlikste lag wanneer daar geen simpatie met ’n persoon getoon word nie. Wanneer iemand van ’n afstand kan kyk na ’n ander wat in ’n sekere situasie is en homself nie persoonlik in so ’n situasie kan plaas nie, vermaak dit hom. In satiriese komedies kom die degradasie-teorie na vore en Cloete (1992: 224) verduidelik die werking daarvan soos volg:

Wanneer ’n medemens op die een of ander manier verneder en van sy waardigheid beroof word, ondervind die waarnemer ’n gevoel van meerderwaardigheid; hy voel hom bo die slagoffer verhewe en dit laat hom lag... Hierdie lag kan soms meer aggresief en minagtend wees, soos in die satire, maar soms ook meer begrypend, as die waarnemer besef dat dieselfde gebreke ook by hom te vind is. Dit is makliker om iets snaaks te vind of daarvoor te lag as ’n mens kommentaar kan lewer en jou eie mening kan lug.

Karakterkomedie fokus op ’n spesifieke karakter wat aan die gehoor voorgestel word. Die komediant skep ’n nuwe karakter met sy eie sosiale waardes en soos Cloete (1992: 226) verduidelik, val die hoofklem op karakterskildering en sorg die karakter met behulp van sy fisiese verskyning en emosionele agtergrond vir die komedie. Die gehoor verkry ’n blik op die karakter se lewe en situasies waarin hy homself bevind sodat die komediant wat hom vertolk, kommentaar kan lewer op die gemeenskap waarin hy leef. Net so sorg ’n karakter in kabaret vir agtergrond tot en kommentaar op sekere situasies uit die alledaagse lewe.

Die karakter se eienskappe word afgelei uit die aanvaarde norme van die tyd en afwykings daarvan word gemeet aan die gemeenskap se waardes. Ook meer spesifiek vermaak hierdie soort komedie omdat dit fokus op die norme en waardes van die spesifieke tyd en era, en die bespotting daarvan beklemtoon hoe belaglik gebruike en sosiale waardes van 'n sekere tydperk soms is.

Die karakter in my honneursprojek, Hettie Etikettie, is byvoorbeeld geskep om die Afrikaner-gemeenskap se sosiale waardes in die jaar 1975 met die huidige te vergelyk en te bespot. Nie net is sy snaaks omdat sy outydse klere, 'n dikraambril en 'n veredotjie op die kop dra nie, maar omdat sy die Afrikaner-gemeenskap van daardie jaar verteenwoordig wat duidelik van die huidige verskil. Dit tref dus 'n vergelyking tussen die twee eras wat met behulp van parodie, en die aanslag waarmee sy huidige sosiale waardes afkeur, sorg vir vermaak. Sy glo steeds in alles wat 32 jaar gelede van toepassing was en neem nie in ag dat die wêreld elke dag verander nie. Sy glo in 'n era waarin tegnologie onderontwikkel is en goeie etiket die grondslag van die menslike bestaan is. Juis omdat sy so naïef en nougeset is, maak dit haar komies want haar sosiale waardes en norme is uit pas met die hede. Gehore vind haar kleredrag, styl en ouderwetse taalgebruik snaaks omdat dit vir hulle abnormaal is. Alhoewel die doel was om Hettie as 'n spreekbuis vir haar era in huidige omstandighede te plaas en sodoende die huidige era te bespot, bevind sy nou haarself in die minderheid en word haar waardes en norme gesatiriseer. As inleiding tot haar lesing spreek Hettie Etikettie haar gehoor soos volg toe:

Dit is vir my as burger van ons ongelooflike land Suid-Afrika uiters belangrik dat elke persoon gelukkig behoort te wees, dat elke persoon weet hoe om op te tree en dat ons veral mekaar as medemens sal respekteer. Het u al ooit gevoel dat u uself in 'n penarie laat beland deur in 'n situasie te wees wat u heeltemal verkeerd hanteer? Dat u daar staan, blosend, met'n mond vol tande en boonop die verkeerde rok of broekpak aanhet? Toemaar, dis net menslik, al wat u moet doen is om te sorg dat dit nooit weer gebeur nie! Almal het mos maar 'n ou glipsie so dan en wan. Ek glo goeie maniere en die korrekte optrede is die kortpadmanier om respek te eien by u medemens, en dis tog waarom dit gaan nie waar nie dames en here! Selfsug weerspieël die swak kwaliteite van'n uiters smaaklose dame of heer. En laat ek myself aanhaal "Dink eers aan u medemens en dan aan u self"(Sien addendum B).

Die romantiese komedie met die liefdesintrige as tema is ook 'n belangrike aspek van vermaak, veral wat betref alledaagse verskynsels soos rusies en misverstande tussen en struikelblokke van verliefde paartjies. Dit vind aanklank by 'n gehoor omdat dit hul eie lewe en ervarings weerspieël. Die proses van hofmakery en komplikasies met byvoorbeeld driehoek en wisselende verhoudings vermaak ook, aangesien dit aan elke gehoorlid 'n bekende terrein is en die verligting bied dat daar 'n gelukkige einde volg. Die gehoor vereenselwig met die karakters op die verhoog en vergelyk altyd die situasies wat komies uitgebeeld word met situasies in sy lewe. Die kabaret-karakter stel soortgelyke situasies meer blatant voor en fokus juis op die ongesproke waarhede agter sulke situasies wat met behulp van die komiese verligting bring. As mense dus vir ander se foute lag, is dit 'n milde lag omdat hulle weet hulle kan ook dieselfde foute begaan (Cloete 1992: 226). Die komiese berus in hierdie geval daarop dat die gehoor 'n gevoel van tevredenheid verkry tydens 'n komiese vertoning, asook stimulasie op emosionele en intellektuele vlak.

Daar is ook komedies wat meer gemoedelik snaaks is en waar gelag word vir die tekortkominge en eienaardighede van gewone mense met wie die gehoor kan identifiseer. Dit werk op dieselfde beginsel as die satire. 'n Belangrike aspek van hierdie soort komedie is die bespotting van die mens se gebrek aan kennis en insig. Dit veroorsaak dikwels misverstande in alledaagse situasies wat tot vermaak kan lei. Daarom is dit snaaks om te lag vir 'n persoon wat onnosel is en alles verkeerd doen. Ons lag vir so 'n karakter omdat dit ons laat beter voel oor onself en omdat ons onself hoër ag as so iemand. In kabaret word so 'n persoon se gebrek aan kennis uitgebuit op so 'n wyse dat dit 'n gehoor kan skok maar hul steeds vermaak omdat hul begryp in watter konteks dit voorkom. Cloete (1992: 224) noem in hierdie verband: "Die lag kan dus ook voortkom uit 'n besef van menslike onvolkomenhede en beperkinge, veral die teenstelling tussen gees en liggaam". De Vries slaag uitstekend hierin met sy karakter Blertsie wat effens vertraag is, maar duisende bewonderaars se harte steel.

Nog 'n goeie voorbeeld van so 'n karakter is Margrit Meyer-Rödenbeck ('n skerpsketser) se karakter Dowwe Dolla, wat gehore vermaak wanneer sy haarself as spreekwoordelike dom blondine bewys en onnosele dinge kwytraak. Dowwe Dolla verteenwoordig 'n sekere stereotipe karakter, 'n argetipiese dom blondine en lewer kommentaar op hierdie soort karakters, asook die vooropgestelde idees wat mense van hierdie stereotipe het. Hierdie soort komiese karakters word in kabaret gebruik omdat

dit die komediant vryheid van spraak gee om presies te kan sê wat hy wil sonder om direk daarvoor verantwoordelik gehou te word. Mense aanvaar baie makliker wat 'n karakter kwytraak omdat dit die karakter is wat verantwoordelik is vir wat gesê word en nie die komediant nie.

Een van die belangrikste vorme van die komiese wat direk verband hou met die komiese in die kabaretwêreld is eenmanvertonings asook skerpsketsery ("stand-up comedy"). De Vries, Marc Lottering en Barry Hilton is bekende skerpsketers in Suid-Afrika. Hulle besit die vermoë om alleen op die verhoog te verskyn en met skerpsinnigheid 'n hele vertoning te lewer deur in gesprekvorm sekere onderwerpe aan te raak, te bespot en selfs blatant hul menings te uiter. De Vries meen die belangrikste aspek van so 'n vertoning is die afwesigheid van struktuur (De Vries: Sien addendum A). Dat hy sonder 'n vaste teks kan werk, idees kan laat vloei en sy gehore hierop reageer, maak hierdie soort komedie vir hom uitdagend en ongelooflik kreatief.

Die elemente in De Vries se skerpsketsery kom grootliks ooreen met wat in kabaret gevind word. Nie net vertel hy grappe met 'n mikrofoon in sy hand nie, maar hy sing ook liedjies (soms parodeer hy Suid-Afrikaanse musiek), hy vorm nuwe karakters, hy verfilm interessante komiese sketse en hy gesels met sy gehoor en bespot die huidige politieke en sosiale toestand. De Vries is nie net komies omdat hy met 'n koddige figuur op snaakse maniere dans en loop of snaakse kostuums aantrek nie, maar ook omdat hy met elke vertoning komiese en satiriese sosiale kommentaar lewer. Die meeste van die tyd ontbloot en bespot hy die waarheid. De Vries noem dat hy, sowel as sy gehoor, oor die nodige intellek en 'n wye kennis van die huidige politieke toestande moet beskik om sy humor te kan snap (Sien addendum A).

3.3 Stereotipes en komiese karakters

Volgens tradisionele opvatting sluit die komedie spesifieke karaktertipes en stereotipes in. Cloete (1992: 225) is van mening dat komiese karakters geskep word as beklemtoning van menslike eienskappe. Dit is die voorspelbaarheid van stereotipiese gedrag en die veralgemening van karakters wat opsigself komies is. Stereotipiese karakters wat deur middel van hul eienskappe herken word, sluit onder andere die dom blondine, die plaasjapie, die grootprater, die verliefde paartjie, die sportman, die snobistiese vrou en die ryk sakeman in. Die suksesvolste komiese karakter het tipiese sowel as individuele eienskappe. Karakterisering in komiese teatervorme sluit soms die

aanwending van travestie in. Dit hou onder andere verband met die verkenning van die seksuele natuur. Stott (2005: 63) noem in hierdie verband: "A familiar motif in the comic exploration of sexuality is the cross-dressing progress narrative". Talle voorbeelde van hierdie verskynsel kan in die Suid-Afrikaanse komiese teater gesien word, onder meer in De Vries-karakters soos Grietjie Appelmoes, Gizelle Serfontein en Patience April, stereotipe karakters met 'n volledige agtergrond.

Newton (in Stott 2005: 65) sê die volgende in hierdie verband:

Drag poses an opposition between one sex-role sartorial system and the 'self', whose identity has to be indicated in some way because when impersonators are performing the oppositional play between 'appearance' which is female and 'reality' or 'essence' which is male.

Net so meen Butler (in Stott 2005: 73) dat wanneer 'n komediant 'n karakter van 'n ander geslag vertolk, hy dit nie bloot doen om van geslag te verwissel nie, maar om 'n karakter eerlik en deeglik te vertolk. Die komediant se doel is om 'n karakter te verbeeld eerder as om die komiese te soek in die feit dat geslagte verwissel word. Die Britse komediant, Eddie Izzard (aangehaal in Stott 2005: 75), vat dit goed saam as hy sê: "This is not about the clothes, it's about the comedy and I just do whatever I want".

Karakters soos hansworse, gekke en dwase en selfs 'n gewone mens het die mag om simpatie van hul gehoor te kry omdat hulle 'n bespotting, maar onvernietigbaar is en met genoeg vertroue kan hulle hierdie simpatie gebruik om na hul gehoor deur te dring.

Hierdie soort karakter in 'n komedie hou ten nouste verband met die temas wat aangeraak word en Stott (2005: 83) sê: "The body in comedy is the medium through which humanity's fascination with its instincts and animal nature is explored". So maak die karakter deel uit van die konteks waarin 'n komiese tema voorgestel word.

3.4 Komiese temas

Byna enige tema kan in komiese vermaak omgeskep word. Net soos wat daar onverwagse temas is wat in die komiese gebruik word, is daar ook die holruggeryde temas wat tog snaaks bly afhangende van hoe dit uitgebeeld en in watter konteks dit geplaas word. Stott (2005: 3) noem in hierdie verband dat reeds bestaande komiese temas in verskeie kontekste geplaas kan word:

By retaining a broader understanding of the term comedy we can use it as a means of organizing and understanding a series of persistent themes that we encounter again and again across a variety of settings. These themes include various forms of inversion, the 'world-turned-upside-down' scenario where slave governs master or man bites dog. Foolishness, intellectual myopia, or rigid insistence on inflexible systems of being or thinking are ridiculed by transformations of different kinds, investigations of alternative identities, or a relaxation of social codes and a suspension of laws governing the body.

Een van die gewildste onderwerpe van die komiese is seks en die dood, aangesien dit twee van die onderwerpe is wat in die meeste gemeenskappe as taboe beskou word (Potts in Corrigan 1981: 123). Net so word taboe onderwerpe in kabaret aangespreek met die doel om kommentaar te lewer. Nie net word kommentaar op die onderwerp gelewer nie, maar ook op die gemeenskap se sosiale waardes wat so 'n onderwerp as taboe beskou. Stott (2005: 86) is van mening dat: "Obscene, sexual or taboo humour is predicted on an understanding of the socially tolerable body that it perverts in order to provoke laughter". Die komiese brei sy perke uit wanneer temas soos seks aangeraak word. Sulke temas word gereeld openlik bespot en gehore verstaan die woordspelings en dubbelsinnige verwysings daarna. Stott (2005: 62) sê in verband met 'n tema soos seks: "Comedy treats matters of sex more often and more openly than any other form".

Die kabaret-karakter maak gebruik van die geleentheid om taboe-temas direk aan te spreek. In Aucamp se *Met Permissie gesê* in die sekswens *Tot lof van die Cliché* is 'n toneel waarin 'n wellustige ou man 'n tipiese prostituut hygend agterna sit:

PRO (klap hom op die hande): Nie so haastig nie, meneer Seniel! First the money, then the honey!

OU MAN ('n horing teen sy oor): Hé?

PRO (praat harder): Eers die botter, dan die vis!

OU MAN: Hé?

PRO (praat al harder): Eers die brood, dan ontbloot!

OU MAN: Sal 'n kredietkaart ôraait wees?

PRO (loop heupswaaiend weg): No, ways! Ek is gestrand en eis kontant.

OU MAN (verontwaardig): Loop kry jou lê, jou... jou... jou koekenaap! (Aucamp 1980: 77).

Aucamp gebruik in hierdie toneel twee stereotipe karakters en op elkeen word kommentaar gelewer deurdat hulle in 'n spesifieke situasie hulself ontbloot. Die wellustige ou man kan skaars hoor maar is wellustig desperaat en die prostituut staan by haar beginsel om eers betaal te word voor sy haar werk doen. Haar werk spreek nie van veel sosiale waardes nie. Hierdie toneel maak blatant gebruik van seks as die tema deur middel van die uitbeelding van prostitusie en wellus. Die gebruik van stereotipe karakters plaas onmiddellik die situasie in konteks en verskaf 'n blik op die tipe gemeenskap en die karakters in die gemeenskap waarop kommentaar gelewer word.

Die eeue oue en gedurige stryd tussen man en vrou word gereeld as deel van seks as 'n tema gebruik. Potts (in Corrigan 1981: 128) meen dat mans en vroue vir mekaar abnormaal is en mekaar nooit sal verstaan nie. Hierdie tema bied altyd komiese vermaak omdat dit ook die mense se natuur beklemtoon. Die verskille en sieninge, asook die mannerismes van mans en vroue word gedurig teenoor mekaar opgeweeg en sorg vir vermaak omdat daar altyd misverstande en wanpersepsies ontstaan. Die Amerikaanse komediant Joan Rivers (in Stott 2005: 63) verklaar ook dat die opweeg van die rolle van die man en die vrou dikwels as komiese tema dien. Sy sê: "We may view comedy's representation of male and female gender roles, especially in narratives that conclude marriage, as confirmations of culturally orthodox views of the nature of men and woman".

Potts (in Corrigan 1981: 128) meen dat komedie mans en vroue uitbuit. Dit gebeur om die gesonde menslike natuur en soeke te bevredig en beide geslagte toe te laat om mekaar te probeer verstaan. Daar word bloot met die mens gespot deur middel van vooropgestelde idees en die beeld wat geskep word as gevolg van aksies en kenmerke wat hulle as stereotipes klassifiseer. Seks as komiese tema is universeel want dit word in enige samelewing verstaan en dit bied aan gehore die geleentheid om die werklike teenoor die ideale te kan opweeg (Potts 1948: 62).

Die komiese bestaan nie net uit snaakse grappe en vermaaklike temas nie, maar fokus ook in 'n groot mate op gebeure waaroor nie maklik gepraat word nie en tragiese

intriges wat komies voorgestel word om verligting te bied. So word dit ook in kabaret gebruik, aangesien kabaret geen perke het nie en temas aanraak waaroor mense nie maklik praat nie. Die brutale uiting van menings en die lewer van kommentaar beïnvloed 'n gehoor in so 'n mate dat hulle eerder ontnugter word as wat die kabaret of komedie hul lewe drasties beïnvloed.

Die verskil tussen komedie in 'n teater en komiese situasies in die alledaagse lewe is dat komedie op die verhoog gestruktureerd en kunsmatig is teenoor die alledaagse lewe se natuurlik en toevallige komiese situasies. Die teater skep ook die geleentheid vir die mens om vermaak te word, omdat mens reeds weet wat om te verwag wanneer jy na teater gaan kyk. Langer in (Corrigan 1981: 79) noem in hierdie verband:

We laugh in the theater at small incidents and drolleries which would hardly rate a chuckle offstage. It is not for such psychological reasons that we go there to be amused, nor are we bound by rules of politeness to hide our hilarity, but these trifles at which we laugh are really funnier where they occur than they would be elsewhere; they are employed in the play, not merely brought in casually.

3.5 Samevatting

Komedie moet dus vermaak. Die ligter sy en essensie van die lewe word meestal deur middel van die komiese beklemtoon en stem dit die mens tot nadenke. Dis 'n weerspieëling van die mensdom, dit herinner die mens aan sy natuur, sy omgewing en sy lot want dit is die grondslag van die menslike psige. Daarom word die lewe en die mens dikwels as komiese temas gebruik. Soos Langer (in Corrigan 1981: 76) verduidelik, kan lag positief of negatief reflekteer afhangend van die sosiale omstandighede en die intensie agter die lag. Daarom is lag 'n persoonlike reaksie op die persepsie van die komiese wat beïnvloed word deur elke persoonlike ervaring. Elke mens se interpretasie van dieselfde komiese situasie verskil, net soos elkeen se sin vir humor verskil. Juis daarom ervaar 'n gehoor nie net die snaaksigheid van die komiese nie, maar ontdek hulle ook die intensie agter die komiese verbeelding en dit dra tot die graad van snaaksheid by.

Watts (in Corrigan: 118) beweer: "It is the trick of comedy to confirm all our superficial judgements; it must make us ignore those which we regard as profound and eternal". Dit is in die menslike natuur om ander te veroordeel en homself op te weeg teen ander

se vermoëns en besittings en daarom slaag humor daarin om die mens te stroop van alles wat hy voorgee en die waarheid te ontbloot.

Die kombinasie van 'n komediant se intensie om sy gehoor terselfdertyd te vermaak en te laat besin oor 'n sekere onderwerp, is wat die komiese laat slaag in kabaret. Parodie en satire word in komedies sowel as in kabaret suksesvol gebruik om bestaande temas, karakters, sosiale norme, ensovoorts te bespot, asook om die werklikheid in teenstelling met die menslike ideale te plaas. Die kabaret-karakter plaas 'n komiese situasie in konteks, veral as stereotipe karakters gebruik word (wat dikwels die geval is). 'n Gehoor het onmiddellik vooropgestelde idees omtrent 'n stereotipe karakter en plaas dadelik die karakter in 'n gemeenskap en herken die stereotipe se waardes en eienskappe. Sodoende skep die karakter 'n agtergrond en omgewing waarin 'n komiese situasie plaasvind en verseker dit dat die gehoor die komiese vermaak beter sal begryp. Die karakter skep dus 'n geleentheid vir die kabarettis om deur middel van komiese elemente op vermaaklike wyse kommentaar te lewer op die karakter of die gemeenskap waarin hy voorkom, eerder as om die gehoor dadelik te skok.

4. DIE ROL VAN PARODIE IN SOSIO-POLITIESE KOMMENTAAR.

In hierdie bespreking word gefokus op parodie in kabaret, hoe dit in die genre gebruik word en die verhouding wat parodie (soms in samewerking met satire) bewerkstellig tussen 'n kunstenaar en sy gehoor. Ons kyk ook, soos met die studie van satire wat volg, hoe parodie gebruik word om kommentaar te lewer en veral hoe dit in die skep van 'n karakter aangewend word.

4.1 Die aard en vorm van parodie met betrekking tot sosio-politiese kommentaar

Die skeidslyn tussen parodie en satire (wat in die volgende hoofstuk bespreek word) is baie fyn en albei vorm deel van die komiese wêreld (soos reeds vasgestel is in hoofstuk 3). Albei vorme speel ook 'n groot rol in die sukses van kabaret.

Hutcheon (1985: 2) is van mening dat parodie in werking is tussen verskeie kunsvorme: "Parody is one of the major forms of modern self-reflexivity; it is a form of inter-art discourse". Parodie word nie net gebruik as nabootsing van ander bestaande tekste nie, maar die essensie van 'n bestaande teks word gebruik as grondslag van die geparodeerde weergawe daarvan. Talle mense verag parodie en is van mening dat dit nie oorspronklik is nie en dat dit "parasitic" en "derivative" van aard is (Hutcheon 1985: 3). Dit is juis parodie se unieke styl wat toelaat dat 'n oorspronklike teks behoue bly en dat die parodie daarop dan met die oorspronklike teks deur middel van die absurde spot. Grove (in Greyling 1982: 78) sê in hierdie verband:

'n Parodie ontstaan wanneer die ernstige aard of implikasie van 'n bestaande werk of van die skryfwyse van 'n kunstenaar met 'n handige greep tot die absurde herlei word. Groot teikens vir parodie sluit in onkunde (menslike intellektuele minderwaardighede), openbare glipse en grammatikale flaters".

Die parodie kan die vorm van 'n belaglike nabootsing aanneem en ironie speel ook 'n rol:

Parody here is not just that ridiculing imitation mentioned in the standard dictionary definitions. Parody therefore, is a form of imitation, but imitation

characterized by ironic inversion, not always at the expense of the parodied text (Hutcheon 1985: 5).

Die unieke styl wat parodie gebruik, kan wissel van bespotting tot ironiese opmerkings en selfs die speelse gebruik van die oorspronklike teks (woordspelings) ter vermaak van 'n leser of gehoor wat die oorspronklike werk ken. Hutcheon (1985: 6) noem ook dat parodie in daardie sin herhaling met kritiese ditansiëring insluit, en verskille eerder as ooreenkomste beklemtoon en dui ook aan dat: "Similarly, criticism need not be present in the form of ridiculing laughter for this to be called parody".

Cloete (1992: 370) dui aan dat parodie tot die genre satire behoort en aan die burleske grens. Hy sê verder: "Dit is 'n satiriese wapen wat die dubbeltaak het van bespotting en hervorming". Parodie behels die bespotting van 'n bestaande bekende werk, ongeag tot watter genre (poësie, liriek, prosa, drama of selfs film) dit behoort. Selfs politieke of bekende figure en gebeurtenisse word geparodeer met behulp van 'n tegniek genaamd paskwil of skimp/smaadskrif (*lampoon*). Cloete (1992: 372) verduidelik dat die paskwil of smaadskrif 'n "venynige, gemene vorm van satire, van 'n persoon opgeplak in 'n openbare plek" is. Parodie kan beskryf word as 'n metode wat in verskeie genres gebruik word: "Although akin to a genre in some respects, parody is perhaps more accurately termed a mode" (Van der Merwe 2004: 3) en daarom word parodie aangewend as 'n metode in die komiese en kabaret eerder as wat dit as genre op sy eie gedefinieer word.

Juis omdat 'n parodie op 'n bestaande werk of persoon gegrond is, lê die komedie daarin om die twee weergawes met mekaar te vergelyk en dus die verskille snaaks te vind. Hutcheon (1985:6) noem dat parodie ook gebruik word om die skepping van sekere soort bestaande kunsvorme te satiriseer. In *My wêreld* slaag De Vries daarin om met parodie 'n ander soort kunsvorm, die TV-sepie te satiriseer. Hy het 'n komiese skets verfilm wat 'n parodie is op die betaalkanaal Kyknet se TV-reeks en sepies. Hy het ook die naam Kyknet na Kyksnert verander en die Kyknet-handelsmerk wat uit 'n blou bank met 'n geel ster bestaan na 'n blou toilet met 'n geel ster verander. Dit gee dus duidelik sy mening van die TV-kanaal weer. Die komiese skets heet *Koperholle tussen rose* en is 'n parodie op TV-reeks soos *Hart van staal* en *Villa Rosa*. In die skets is net twee karakters teenwoordig, 'n man en vrou (albei gespeel deur De Vries) wat 'n uurlange episode van die reeks met net een toneel moet vul. Hul hartstogtelike

gesprek word geweldig oordryf met stiltes en snikke, oordrewe toneelspel, kontinuïteitsfoute en onsamehangende dialoog wat eindig met een akteur wat vra hoekom Afrikaanse mense na sulke reekse op TV kyk.

Die twee karakters, Waldemar en Tittiana, begin hul gesprek met dialoog wat kenmerkend is aan TV-sepies. Hulle stry oor die feit dat Tittiana gesê het sy verwag Waldemar se baba. Sulke kenmerkende sepie-intriges word dus deur middel van die dialoog en toneelspel geparodieër:

WALDEMAR: Jy't vir my gelieg, Tittiana

TITTIANA: Hoe durf jy? En vertel vir my wanneer het ek vir jou gelieg?

WALDEMAR: Jy't gesê jy verwag my kind, Tittiana. My kind, man!

TITTIANA: Ek verwag jou kind, Waldemar. Ek verwag hom enige oomblik. Ek wonder hoekom bel hy nie, hy't gesê hy is sesuur hierso.

WALDEMAR: Nie my kind uit my vorige huwelik nie, magtag. Jy is nie verwagkend nie en jy weet dit! Jy het jou net oorvreet aan McDonalds.

TITTIANA: Hoe durf jy! (De Vries 2005: sien visuele addendum F).

Die dialoog verander van karakters in gesprek na akteurs wat in dieselfde dialoogvorm (en steeds in karakter) die estetiese aard van die sepie betwis. Daar kom wel steeds verwysings deur middel van woordspelings voor na die gesprek tussen die karakters:

WALDEMAR: Hoekom bly jy so lank stil?

TITTIANA: Want hierdie episode is 'n uur lank. Ons moet hierdie uur vul met iets, al is dit met my spell!

WALDEMAR: So....

TITTIANA: So gun my ten minste my 'pregnant pause'!

WALDEMAR: 'n 'Pregnant pause' – ek het niks meer van jou verwag nie. Hoer!

TITTIANA: AAA!

WALDEMAR: SLET!

TITTIANA: En dit bring my terug na my punt, Waldemar Meyer! My punt, Waldemar, is – ons, ek en jy is 'n belediging vir televisie in die algemeen en mense se intellek in die besonder!

WALDEMAR: Intellek?

TITTIANA: Ja, intellek, Waldemar – kyk na hierdie patetiese stel. Kyk na hierdie beligting – subekenomies, ek kan jou nie sien nie! Luister na hierdie dialoog – dis onnatuurlik, dis saamgeflans, dis afgerammel!

WALDEMAR: Maar dis tog nie ons fout nie, Tittiana (De Vries 2005: sien visuele addendum F).

Ten spyte van die swak gehalte van en sinnelose dialoog hou die akteurs steeds aan om in karakter voort te rammel met oordrewe toneelspel en foute. Woordspelings en dubbelsinnigheid word slim gebruik om die sinnelose dialoog te beklemtoon. Dit is ironies dat die akteurs, wat nie hou van wat hulle doen nie, aanhou met hul gesprek en die Afrikaanse mense wat, ten spyte daarvan dat dit nie goeie televisie is nie, aanhou kyk daarna. De Vries (2005: Kommentaar op *My wêreld*-DVD) noem dat hierdie mense wat 'n mens deesdae op televisie in Afrikaans sien en die Afrikaners wat daarna kyk en dit “klakkeloos” aanvaar, 'n parodie in kombinasie met satire is. Mense hou dus aan om na hierdie swakgemaakte programme te kyk en daarom word meer en meer daarvan gemaak. De Vries noem ook dat hy met die skets probeer wys dat mense hierdie soort reekse kyk omdat hulle niks anders het om dit aan te meet nie en dat die land, wat kuns betref, in “mediocracy” vasgevang is omdat daar geen geld beskikbaar is vir kuns en vermaak nie (De Vries, 2005 – Kommentaar op *My wêreld*).

De Vries probeer dan 'n vraag deur middel van sy karakter Waldemar vra. Hy wil weet hoekom mense steeds na die soort sepies kyk as die gehalte daarvan so swak is en hy lewer kommentaar op die Suid-Afrikaanse sepies asook op die Afrikaner wat dit bly kyk:

TITTIANA: Dis elke week dieselfde, ons praat elke week dieselfde sinne oor en oor en oor. Hulle kan netsowel dieselfde episode oor en oor herhaal.

WALDEMAR: Vir al wat ons weet, is hierdie laas week se episode.

TITTIANA: Wat weet ons, dis dalk laas week se episode waarin ons nou speel!

WALDEMAR: Oh nee! Maar hoekom kyk Afrikaanse mense na hierdie pot kak op hierdie kanaal? Hoekom?(De Vries 2005: sien visuele addendum F).

Sosio-politiese kommentaar word gelewer as Waldemar beklemtoon dat hulle as wit Suid-Afrikaanse akteurs net dankbaar moet wees om 'n werk te hê. Dit verwys na die land se politieke toestand en ook regstellende aksie. Sosiale kommentaar word ook gelewer op ander programme op Suid-Afrikaanse televisie soos *Blonde Ambisie* en *7de Laan*. De Vries meen dat programme soos *Blonde Ambisie* nog swakker as sepies is en dat die wit Suid-Afrikaanse akteurs *7de Laan* as 'n toevlug beskou:

TITTIANA: Wat is daar anders, Waldemar? Goed in die lyn van *Blonde Ambisie*?

WALDEMAR: Ja, ook weer waar.

TITTIANA: Ons moet seker maar net stilbly.

WALDEMAR: En ons moet as wit Suid-Afrikaanse akteurs tevrede wees met enige werk wat ons kan kry. Ons moet dankbaar wees, dankbaar sê ek jou!

TITTIANA: En weet jy wat, Waldemar? As ons, ons werk doen, pligsgetrou en hard en nie kla nie, dan sien ek en jy mekaar weer eendag in daai groot sepie in die lug.

WALDEMAR: A, Die Hemel!

TITTIANA: Nee man, *7de Laan*!

WALDEMAR: O, Tittiana!(De Vries 2005: sien visuele addendum F).

Die doel agter die skets was juis om die vraag te vra wat hy (De Vries) gereeld vra wanneer hy, ironies genoeg, self na hierdie programme kyk: Hoekom kyk mense daarna? De Vries lewer dus met hierdie skets sosio-politiese kommentaar – hy gee sy mening oor Afrikaanse televisie en indirek oor die land wat nie geld het vir kuns en vermaak nie.

Die titel van die reeks verwys ook na die “belaglike” name (volgens De Vries) wat die reekse het. Hy spot met die dialoog, die stel en beligting en selfs groot kontinuïteitsfoute

soos 'n rekwisiete-assistent wat agter 'n akteur staan en 'n pot blomme vashou. Dit verwys ook na die klein begrotings wat hierdie reekse het en dat daar in Suid-Afrika nooit genoeg geld vir televisiereekse is nie.

In sy vertoning *Laat daar lag wees* spot hy weer met die musiekbedryf – veral die kommersiële Amerikaanse popmusiek en met kunstenaars soos Britney Spears, Christina Aguilera en groepe soos Backstreet Boys en Westlife. Hy noem dat hul liedjies altyd gaan oor liefde en dat hulle gedurig beloftes maak aan 'n geliefde soos “I will love you forever, I will love you until the sun don't shine no more”. Met skerpsinnige kommentaar verplaas hy dan dié tendens na die Suid-Afrikaanse konteks wanneer hy sê indien hulle sing: “I will love you until there is no more crime in South Africa” dat hulle mekaar ewig sal liefhê. Hy skep sy eie weergawe van so 'n popliedjie waarmee hy hierdie musiekgenre parodeer. Die lied bevat dieselfde soort musiekkonstruksies en uitgewerkte danspassies met twee “back-up”-danseresse, maar die titel heet: *Fok jou my ou meisietjie!* (Sien visuele addendum G).

Uys parodeer ook die TV-sepie in sy toneelstuk *Auditioning Angles*. Sichel (2007 aanlyn) verduidelik:

Stylistically, the script parodies soap opera – represented by a dysfunctional TV set which spews out lurid snatches of a hospital tearjerker and lotto numbers – with reality. Many of the situations and lines are very funny, but the humor draws emotional and intellectual blood. Racism, corruption and pornography are all fair game.

Die volgende toneel speel hom in 'n Johannesburgse hospitaal af: 'n hele familie kom in 'n ongebruikte operasiesaal saam om te wag vir die uitslag van hul agtjarige dogter se bloedtoetse. Die dogter Sensi, is verkrag deur 'n Swartman met MIV/vigs. Haar ma, Gloria en assistent/kinderoppasser, Majuba, wag vir die uitslag en Gloria se broer, Matthew verskyn uit die bloute en plaas die toestand van die hospitaal in konteks wanneer hy met die verpleegster praat:

MATTHEW: The front entrance is sealed off because some Minister was supposed to be making a hospital visit for the cameras two days ago. He's still not pitched, but it's all sealed off for security reasons. Me and millions of potential patients had to go through some kitchen area. No food. There's a strike. I asked at

the reception eventually where to go. Reception doesn't know anything. No one speaks English.

TESSIE: I speak English

MATTHEW: I tried casualty. It's like a warzone.

TESSIE: No, it's just the usual Friday crowd.

MATTHEW: Bodies on the floor. Blood everywhere. Was there a bomb explosion? A plane crash?

TESSIE: It's only afternoon. Wait till tonight. Your in the wrong place, sir.. (Uys 2007a aanlyn).

Intussen is Gloria (die ma) bekommerd oor haar dogter, maar ook ontkennend oor die situasie aangesien haar beroep ook, nes haar pa s'n, in die politiek is.

GLORIA (aan Majuba): Did you cancel that meeting?

MAJUBA: Excuse me Gloria, I don't cancel your meetings. You've got a secretary to cancel the meeting.

GLORIA: Phone them.. Tell them what happened... No don't tell them what happened.

MAJUBA: Your child was raped.

GLORIA: Don't say that, I don't want to hear that. No, no say there's been an accident...

Na afloop van die gesprek word die volgende uitsending van 'n sepie op die televisie gehoor wat die ware gebeure teenoor die sepiegebeure stel:

HE: I'm afraid, it's your daughter.

SHE: She's still at school.

HE: No, she's in hospital.

SHE: She's only a little girl.

HE: She was raped.

SHE: That's impossible, she's only a child (Uys 2007a aanlyn).

Die hospitaal is in 'n haglike toestand en die familie raak ontstoke aangesien daar nie meer anti-retrovirale medisyne beskikbaar is nie. Terselfdertyd is die verpleegster Tessie besig om die medisyne uit die stoorkamer te steel vir 16 babas in kartondose wat ook vigs het maar nie behandel word nie. Terwyl al die scenario's in die absolute chaos afspeel, is daar 'n televisiestel in die teatersaal, toegegooi met 'n doek, wat elke nou en dan 'n toneel uit 'n sepie laat hoor. Wanneer die doek afgehaal word, is die televisiestel dood. Die sepie sinspeel op die ware gebeure in die teatersaal en die toestand waarin die hospitaal is, aangesien daar wel sulke soort foute gemaak sal word en terselfdertyd bespot dit die sepiegenre op televisie. Dit skep 'n kontras tussen scenario's in 'n hospitaal uit twee perspektiewe – die werklike en dit wat op die sepie voorgestel word.

Terwyl die familie en die verpleegster argumenteer oor die medisyne en sy aan hulle die babas in kartondose ontbloot, word die volgende toneel op die televisie gehoor:

GLORIA: Jesus Christ

MAJUBA: Here they are! You! You!

TESSIE: Yes!

GLORIA: You stole the drugs!

TESSIE: Yes, otherwise my babies will die.

GLORIA: And what about my child?

TESSIE: Your child is lucky. Her nanny has three cellphones!

FROM THE COVERED TV WE HEAR:

SHE: Congratulations Doctor. That was a seventeen hour operation!

HE: Yes, and she is alive!

SHE: You did it, doctor.

HE: We did it, sister Debbie. No, don't worry, we're alone – let me kiss you.

SHE: Where's your watch? The one I gave you for your birthday?

HE: It's... Oh my goodness, I must have... it probably slipped off and...

SHE: And you sewed up the patient and left your watch inside her body? Doctor!

HE: Silly of me. Nevermind, Sister Debbie. Do you have the right time? (Uys 2007a aanlyn).

Die sepie word geparodeer deurdat die ware gebeure (oftewel ware sepie) in dieselfde ruimte afspeel en so die verskille tussen die sepie-intrige en die werklikheid beklemtoon. Die twee wêreldes word teen mekaar opgeweeg terwyl daar ook van satire gebruik gemaak word. Uys satiriseer die Suid-Afrikaanse staatshospitale en gesondheidstelsel, asook vigsgevalle en vigsbabas in die land. Ras en velkleur speel hier ook 'n groot rol in die sukses van die satire met verwysings na Suid-Afrika se politieke toestand en rassisme.

Die grondslag van parodie berus dus daarop dat dit staatmaak op oordrywing en die gebruik van 'n bestaande werk of kunsvorm wat in 'n ander konteks geplaas word om dit so 'n nuwe doel te gee en van die normale af te wyk. Die oorspronklike vorm word nie net geparodeer omdat dit snaaks is nie, maar dit lewer ook kommentaar op die oorspronklike deurdat dit die gehoor nuwe waardering vir die oorspronklike teks of genre gee of die oorspronklike vorm so bespot dat dit sy waarde verloor. Cloete (1992: 370) sê in hierdie verband: “Die komiese effek kan bereik word deur hoogdrawende, verhewe taal te gebruik vir onbenullige, alledaagse onderwerpe of deur enige vorm van behendige jukstaposisionering van ongerymdhede”.

Hierdie aspek van parodie het ek probeer benut in Hettie Etikettie (sien addendum B) deur haar as 'n ikoon uit die verlede voor te stel wat in die hede geplaas word, maar met die beginsels en sienswyses van 'n vorige era. Sy probeer die huidige generasie opvoed met haar waardes en sogenaamde “smaakvolle etiket” deur middel van ouderwetse taal en begrippe wat die gehoor komies vind aangesien dit in vandag se lewe nie meer bekend of van toepassing is nie. Sy probeer die waardes van 1975 afdwing op vandag se generasie deur in hul leefstyl uit te wys wat volgens haar reg of verkeerd is. In die inleiding oor etiket vir die teater meen sy: “'n Skemertabberd vir 'n

dame en donker pak vir 'n heer is voldoende kleredrag vir die teater” (sien addendum B) wat juis die kleredrag van daardie era se teatergangers parodeer, aangesien die teaterdrag deesdae baie meer informeel is en mense nie so gesteld is op watter soort kleredrag hulle na die teater dra nie. Teater is in daardie sin ook nie meer vandag 'n unieke formele aangeleentheid nie en mense vergeet dikwels van teater as gevolg van nuwe vermaak soos byvoorbeeld televisie.

Parodie spot (soos reeds aangedui) met 'n bestaande werk, persoon, gebeure of selfs 'n bestaande gebruik van 'n sekere kultuurgroep, gemeenskap, land of era. In die geval van sekere waardes wat geheg word aan 'n sekere gemeenskap, ras of era se waardes word met die uniekheid of andersheid daarvan gespot. Die fokus kan ook direk geplaas word op die skrywer of kunstenaar van 'n oorspronklike werk of tema. Die oorspronklike werk of tema wat bespot word, dien dus as grondslag vir die parodieweergawe, soos Cloete (1992:370) verduidelik: “Daar bestaan 'n abivalente verhouding tussen die parodie en die teikenteks: die stof/tema en struktuur van die oorspronklike teks mag die objek van kritiek wees, maar dit vorm 'n geïnternaliseerde en integrale deel van die parodieteks”.

Parodie besit die vermoë om beide kreatiwiteit en interteksualiteit saam te vat en op skeppende wyse 'n nuwe stuk werk te vorm wat 'n gehoor vermaak en kommentaar lewer op die oorspronklike werk. Hutcheon (1985: 15, 16) sê in hierdie verband:

It can be a serious criticism, not necessarily of the parodied text; it can be a playful, genial mockery of codifiable forms. Its range is from respectful admiration to biting ridicule... Parody's target text is always another work of art or, more generally, another form of coded discourse.

Soms is dit makliker vir 'n parodie om te slaag wanneer die gehoor die oorspronklike teks ken. Daarom word parodie dikwels in kabaret gebruik deurdat dit op unieke wyse uitgesproke kommentaar op bekende werke lewer. In die parodie word materiaal uit 'n oorspronklike teks dikwels hervorm en gebruik. 'n Lied kan byvoorbeeld geparodieër word wanneer die wysie oorspronklik bly maar die lirieke komies herskryf word. 'n Uittreksel van die Volkslied kan byvoorbeeld as volg geparodieër:

Oorspronklik: Uit die blou van onse hemel,

Uit die diepte van ons see
Oor ons ewige gebergtes,
Waar die kranse antwoord gee
Sounds the call to come together,
And united we shall stand
Let us live and strive for freedom
In South Africa our land

Parodie: Uit die duister van ons huise
Uit die dieptes van Eskom
Oor ons ewige klaagliedere
Waar niemand antwoord gee
Souns the call to come together
And in darkness we shall stand
Let us live and strive with candles
In South Africa our land

Die parodie lewer dus kommentaar op die oorspronklike lirieke deurdat dit komies verander is. Dit beklemtoon ook 'n sosio-politiese wantoestand wat op daardie tydstip huidig in die land aanwesig is en die feit dat dit in die 'volkslied' beklemtoon word, is komies. Sosio-politiese kommentaar word ook gelewer teenoor die land wat probleme ondervind met die wantoestand. In hierdie geval is dit dus soveel makliker vir die parodie om te slaag aangesien mense reeds weet hoe die volkslied klink en wat die lirieke is. Sodoende sien hulle duidelik die komiese verband tussen die oorspronklike

lirieke, wat die trots van die land uitbeeld, en die parodie lirieke wat die sosio-politiese wantoestand in die land uitbeeld en die trots laat verval.

Parodie bespot, oordryf en hervorm ook met die doel om te vermaak en 'n boodskap aan die gehoor oor te dra. De Vries (soos aangedui in die vorige hoofstuk) noem dat dit belangrik is vir die gehoor om kennis te hê van die onderwerp waarmee gespot word, anders verstaan hulle nie waarom dit veronderstel is om snaaks te wees nie. Komediante en kabarettiste het wel sekere tegnieke om elke gehoor te lees en die gehoor te lei indien hulle nie heeltemal kennis van die onderwerp dra nie. Hy sê:

As ek soms agter kom hulle verstaan nie heeltemal wat ek sê nie, dan verduidelik ek dit dat hulle kan verstaan en dan 'set' mens 'n grappie op. Wat 'n nice manier is om te gebruik, is om byvoorbeeld iets te noem, iets te identifiseer, en dit dan te los en in die tweede helfte van 'n 'show' dalk weer 'n 'joke' daaroor te maak. Dan is dit half 'n 'in-joke' vir die aand want die mense verstaan wat jy sê as jy vroeër iets daaroor genoem het. Dis 'n styl wat mens dalk kan gebruik om 'n beperkte algemene kennis te kan oorbrug maar as jy hier (in 'n gehoor) kom sit en jy weet niks dan gaan dit nie goed wees nie – jy moet tog ietsie weet. Baie keer is dit oulik om vir mense te sê “Weet julle dat dit en dit gebeur het?” en dan leer jy hulle sommer ook iets of jy laat hulle dink. Terselfdertyd is dit humor en met humor onthou mense beter iets want jy assosieer dit met mekaar en dan onthou hulle dit makliker ook. Jou eie wêreld vergestalt homself op die verhoog, want dit wat jy weet, dit wat jy waarneem en dit wat jy persoonlik meemaak, kom self terug in jou teks (Sien addendum A).

Hutcheon (1985: 12) beklemtoon die verskil tussen parodie en pastiche as sy sê: “Ironical ‘transcontextualization’ is what distinguishes parody from pastiche or imitation”. Pastiche word deur Albertsen (in Rose 1993: 73) beskryf as 'n vorm van vermaak wat beide die struktuur en inhoud van 'n bronteks gebruik om 'n nuwe teks te vorm. Dit verskil dus van parodie omdat dit meer fokus op die presiese nabootsing van die bronteks eerder as om die bronteks 'n nuwe teksvorm te verander. Rose (1993: 72) noem in hierdie verband dat pastiche nie noodwendig kommentaar lewer op die bronteks nie: “Pastiche, however, is not only a more recent term than parody, but differs from the latter in describing a more neutral practice of compilation which is neither necessarily critical of its sources, nor necessarily comic”. Daarom is parodie nie net

bloot 'n nabootsing van iets wat reeds bestaan nie, maar dit hervorm en skep 'n nuwe kreatiewe werk eerder as wat dit naboots. Wanneer 'n persoon geparodeer word, word die karakter wel fisies nageboots, selfs 'n stem of mannerisme word nageboots, maar met die doel dat die gehoor met subtile verwysings die karakter kan herken en die bespotting daarvan kan verstaan.

4.2 Parodie en die karakter

Parodie, soos aangedui, beklemtoon die hervorming van bv. 'n gedig, lied (soos reeds met die volkslied verduidelik is), teks, karakter of enige iets spesifiek wat geparodeer word in die konteks van die aanvaarde norme waarin dit oorspronklik voorkom. Om dit verder te verduidelik en van toepassing te maak op die gebruik van 'n karakter, word nou gekyk na Uys se Evita Bezuidenhout. Daarna word ook gekyk na enkele De Vries-produksies en 'n aantal kabarette van Aucamp.

Pieter –Dirk Uys se karakter Evita Bezuidenhout is die ambassadeur van haar land, Bapetikosweti. Deur haar gebruik Uys huidige Suid-Afrikaanse politieke situasies, en die uitsprake en sienswyses van huidige politieke figure en spot daarmee of parodeer dit deur dit in 'n ander konteks te plaas. Die gebruik van koeksisters en melkertert wat as Suid-Afrikaanse simbole bekend staan, word 'n tradisie vir sosiale gebeure. Baie van die vele karakters wat Uys vertolk, is parodieë op bekende politieke figure soos D.F. Malan, Hendrik Verwoerd, B.J. Vorster, P.W. Botha, Pik Botha, Piet Koornhof, Nelson Mandela, Winnie Mandela, Desmond Tutu, Margaret Thatcher, en historiese figure soos Jan van Riebeeck, Koningin Elizabeth II en selfs bekende vermaaklikheidsterre soos Scarlett O'Hoera (Hara), Joan Collins, Boy George, Dr. Ruth en vele meer. Ook baie van die titels van Uys se werke is woordspelings op bestaande slagspreuke en gesegdes, veral met 'n politieke aanslag, byvoorbeeld *For fact's sake*, *The end is naai*, *You ANC nothing yet*, *Live from Boerassic Park*, *Bambi's Xmas kerels*, *A part hate*, *A part love* en *Adapt or Dye*. Uys sien homself nie as iemand wat grappe maak nie, maar eerder as 'n spreekbuis vir die waarheid. Hy vertel die waarheid en mense lag daarvoor bloot omdat die waarheid op sy eie snaaks is (Uys in Black 2007: 3). Die waarheid is nie op sigself altyd komies nie, maar dit kan op komiese wyse geïnterpreteer word. Dit is juis wat parodie beoog, naamlik om die waarheid, ware mense en gebeure, ware tekste en ander vorme van vermaak na te boots en te verwring sodat dit bespotlik en/of absurd raak.

Casper De Vries parodeer die gewilde Suid-Afrikaanse musiekprogram *Noot vir Noot* in een van sy eenmanvertonings. Duisende Suid-Afrikaners kyk al jare lank op 'n Vrydagaand na hierdie gesinsprogram. De Vries noem sy weergawe *Stoot vir Stoot* en hy maak die aanbieder Johan Stemmet oordrewe na. Hy gebruik ook lede van sy gehoor om deel te neem aan die aktiwiteite op die verhoog. Dit sorg vir baie vermaak aangesien die gekose persone in die kalklig vries of aan die giggel raak, wat op sy beurt De Vries dwing om te improviseer en die gehoor te vermaak.

'n Uittreksel uit die DVD-weergawe van *Wetter* (sien visuele addendum H) wys hoe De Vries sekere mannerismes en sinsfrases herhaal en bespot wat deur Stemmet in *Noot vir Noot* gebruik word, byvoorbeeld mannerismes soos die beweging van sy hande en die konstante glimlag op sy gesig en frases soos "O, ons gaan lekker speel vanaand!" en "O, kyk hoe kyk sy vir my!". Kenmerkende dele van die program word bespot wanneer hy die Nootassosiasie na Stootassosiasie verander en aan die deelnemer vra: "Hoeveel stote soek jy?" pleks van "Hoeveel note soek jy?". Belaglike leidrade word gegee: "Ons eerste leidraad: Spils Strauss vra vir 'n wals. Daardie een is vir ons gesing deur die Cleopatra Eskort Agency. Hulle het 'n kamerkoor begin!" Die gaskunstenaar wat optree in *Stoot vir Stoot* heet Annelie met haar treffer *Sekslewe* wat 'n parodie is op Annelie van Rooyen se treffer *Ek lewe*. Sodoende boots De Vries die program en betrokke mense na en word dit 'n voorstelling waarmee sosiale kommentaar gelewer word.

De Vries het in *Dimensie* ook 'n parodie van die Suid-Afrikaanse kabarettis Nataniël gedoen – hy vertel 'n storie in die stem en liggaamstaal van Nataniël. Hy noem in die vertoning dat hy eintlik nie vir Nataniël wou opstuur nie, maar dat hy oor mitologie wou praat. Nadat hy daarvoor opgelees het, het hy agtergekom dat dit vreeslik deurmekaar en langdradig is en toe besluit hy dit is 'n storie wat sou pas by Nataniël se unieke styl. Op *Dimensie* se kommentaar agter die skerms noem De Vries ook dat hy Nataniël se manier, sy stem en manier van sinne saamstel, naboots en ook die manier wat hy sy absurde stories vertel. De Vries het tydens die parodie geen kostuum of grimering aan wat suggereer dat hy Nataniël naboots nie, maar boots net sy stem en unieke vertelstyl na. Sodoende parodieër hy Nataniël omdat hy so 'n bekende kunstenaar in Suid-Afrika is en gehore hom uitken aan sy stem en vertelstyl. Hiermee lewer De Vries sosiale kommentaar op Nataniël se unieke styl en die soort stories wat hy vertel. (Sien visuele addendum I.)

Satire word dikwels in kombinasie met parodie gebruik soos wat uit die werk van De Vries en Uys blyk. Die twee vorme is nou verbind en word dikwels saam in kabaret en ander komiese vermaak gebruik.

In Aucamp se kabaret *Slegs vir almal* gebruik hy byvoorbeeld parodie en satire in 'n sekwens, genaamd *Ek-kologie is begryplike taal*. Die onderliggende tema is selfsug en hy verander die woord ekologie, wat die studie van die verhoudings tussen die mens, diere en plante in hul omgewing (Makins 1986: 245) behels, na Ek-kologie. Dit sinspeel op selfsug en ek-kologie dui op die studie van die "ek". Pretorius (in Aucamp 1986: 22) verduidelik hoe selfsug as tema benader is:

Persoonlike selfsug word in verband gebring met die selfsug van die hele gemeenskap en samelewing, want die vooroordele en selfgeldingsdrang van die individue het 'n onuitwisbare effek op die saamstaan van mense... Selfsug lê nader aan aan die mens se ware aard as selfopoffering; dit is 'n biologiese krag gerig op selfoorlewing.

In die eerste toneel van hierdie sekwens *Die stryd om die kroon: 'n mimespel* word 'n reeks gebeure en persone geparodieër. Almal baklei om die kroon te besit en so die aarde te beheer. Die stryd word tussen die Boer, die Engelsman, die Swartman, die Meisie (Mej. Koekenaap), die "verwyfde" Bruinman (of altans die Queen), die Jood, Hitler en Mafisto (Satan) wat uiteindelik oorwin. Die mime-spel speel soos volg af:

Die stuk begin in volslae duisternis. Al wat gehoor word, is 'n ek-koor. Soms sis talle stemme saam "Ek", "Ek", "Ek", dan weer skree een stem hoog bo die ander uit, 'ek'. Toenemende onstuimigheid, gepaard met slaan-, en klap- en valgeluide. Die geluide gaan oor in masjiengeweergetotter. Skielik: doodse stilte. Die lig gaan aan op die verhoog waarop 'n troon staan. Die kroon hang soos 'n hoed aan die troon. Agter die troon, na links en na regs, is springbokhorings teen die muur. Die stuk muur bokant die troon is opvallend kaal. 'n Boer verskyn op die verhoog. Hy klim op die troon en kroon homself. Hy sit breed en glimlag selfvoldaan, onbewus van 'n Engelsman, koloniaal-gekleed wat agter hom verskyn het. Met 'n krieketkolf gewapen, sluip hy van agter af aan op die Boer. Hy pluk die kroon af, slaan die Boer dood en rol hom onsagkens uit die pad uit: hierna neem hy stelling in op die troon, kroon op sy kop. Hy raak aan die slaap; sy kolf, wat hy soos 'n

septer gedra het, gly uit sy hande uit. 'n Swartman verskyn op die toneel. Sy lyf, gesig, arms en bene is wit gesmeer. Hy dra 'n biskopmyter en balletskoene. Met 'n besliste beweging tel hy die kolf op, slaan die slapende Engelsman dood en sit die kroon op, bo-oor sy myter (Aucamp 1986: 37).

Elke karakter word 'n parodie van die vooropgestelde idees wat reeds van die nasie bestaan. Die bokhorings agter die troon is 'n verwysing na die “verbygegane Boerewêreld” (Aucamp 1986: 104). Pretorius (1986: 21) noem dat Aucamp in *Slegs vir almal* steeds die ou Boerewêreld gebruik, maar net om dit te laat inspeel op die wêreld soos hy dit vandag ervaar: in die “nuwe bedeling” raak die “ou bedeling” 'n anachronisme. Die Boer word oorval deur 'n Engelsman met 'n krieketkolf – krieket is 'n tradisionele Britse sportsoort. Dit verwys ook daarna dat die Boere tydens die Boereoorlog deur die Engelse aangeval is om die land oor te neem. Terselfdertyd was daar ook 'n stryd om die land deur 'n swart nasie wat meen dat die land oorspronklik aan hulle behoort het. Die Swartman val die Engelsman aan, maar is wit gesmeer en het ter komiese vermaak teenstrydige tradisionele kleredrag ('n tutu, biskopmyter met balletskoene) aan. Die tutu van strooi verwys na inisiasiedrag, die balletskoene skep 'n kontras met die strooitutu en die “tutu” in kombinasie met die biskopmyter is 'n speling op Biskop Tutu. Pretorius (in Aucamp 1986: 26) meen die kontrasstelling van die tradisionele drag, balletskoene en biskopmyter “vang die gees van van ware kabaret beter vas”.

Die stryd om die kroon duur voort wanneer 'n meisie, in haar poging om die kroon te besit, die Swartman verlei:

Hy sit selfvoldaan tot 'n meisie op die verhoog verskyn. Sy kom staan reg voor hom en knoop haar kleed suggestief oop, laat dit val en spreid haar arms uitnodigend uit. Die Swartman kyk gehipnotiseerd in die rigting van haar bekken. Hy klim van die troon af en omhels haar. Stadig draai hulle sodat die man se rug na die gehoor is. In die een hand van die meisie is 'n dolk wat sy in die rug van die Swartman indruk. Hy val grond toe in vertraagde beweging. Die meisie neem die kroon en trap op die Swartman se lyk om die troon te bestyg. Wanneer sy op die troon sit, is 'n band oor haar bors sigbaar met die woorde: “Mej. Koekenaap”. Agter haar verskyn 'n verwyfde bruinman wat haar nydig aangeluur. Hy grawe in sy polssakkie en haal 'n fles parfuum uit wat hy dan op 'n keurige sakdoekie

leegmaak. Hy gryp die meisie om die keel en druk die sakdoek op haar neus tot sy in 'n floute neersyg en van die troon afrol (Aucamp 1986: 39).

Die meisie verlei die Swartman in haar poging om die kroon te besit. Dit sinspeel op die menslike begeerte en manlike natuur wat oordeel verloor wanneer seks ter sprake kom. Ironies genoeg word die meisie dan deur die Queen (oftewel verwyfde Bruinman) oorwin wat die rol van die meisie wil inneem. Die man in vroueklere se parfuum dien as 'n dodelike middel wat die meisie laat sterf. Dan gebeur die volgende:

Die Queen trek Mej. Koekenaap se lang rok aan en kroon homself. Terwyl hy hom in sy sakspieëltjie betrag en sy krulle regdruk, verskyn 'n Jood op die toneel. Hy maak keel skoon en verkry die aandag van die Queen. Dan beduie hy, terwyl hy geld uit 'n buidel ryg: soveel en soveel vir die kroon. Die Queen wil eers niks weet nie maar die stroom geld oorrompel 'haar'. 'Sy' klim van die troon af, gehipnotiseer deur soveel rykdom en strek gierige hande uit na die geld, maar skielik pluk die Jood 'n rewolwer uit en skiet die Queen dood. Nog in 'haar' sterwensoomblikke klou 'sy' aan 'haar' kroon vas. Die Jood neem dit met geweld af. In die verwarring swel Wagnermusiek aan: *Die rit van die Valkyries*. Hitler verskyn in 'n hemelse ligbaan, rig sy hand in 'n Sieg Heil-trant en bulder: "Ich! Ich! Ich!". Hy pluk 'n hakekruis uit sy sak en slaan die Jood dood, wat hande viervoet probeer wegbeweeg (Aucamp 1986: 39).

Die Jood word voorgestel met geld wat dan ook die Queen se swakheid is en "haar" dood beteken. Dit is gegrond op die Jode se sogenaamde reputasie – dat hulle goeie sakemense is en geld uit enigiets maak (meestal uit skelmstreke). Die verskyning van Hitler, om ironies genoeg, die kroon by die Jood af te neem, op sy lyk te trap en dan die kroon te bestyg, is 'n parodie op al die gebeure tydens die Tweede Wêreldoorlog. Hitler het met sy daad 'n magdom Jode doodgemaak en figuurlik "op hul lyke getrap" in 'n poging om die wêreld(kroon) oor te neem. Vandaar ook die beeld in die volgende gedeelte waar hy die aardbol op sy skoot koester. Aucamp (1986: 104, 105) noem in *Slegs vir almal* se teksnotas dat Hitler se spel met die aardbol sterk steun op voorkennis, anders sou gehore dit slegs as vulgêr ervaar het. Hy verduidelik:

Christopher Isherwood onthou 'n toneel uit 'n program van *Die Pfeffermühle*, met Erika Mann as conférienciêre. Thérèse Giehse, 'n formidabele Europese aktrise,

onlangs oorlede, sit met die aardbol in haar skoot, en wieg dit terwyl sy vreemde kreungeluide maak. Charlie Chaplin het die magswellus van Hitler op 'n soortgelyke wyse gehekel in *The great dictator*: die Führer-figuur wat histeries met die aardbol op sy vingertoppe dans.

Hitler, wat gedink het hy is onoorwinbaar, word tog oorwin aan die einde. Satan as die vertellerkarakter Mefisto maak Hitler dood en besit uiteindelik die kroon:

Hitler sit die kroon op sy kop, trap oor die lyke en neem stelling in op die troon. 'n Soldaat bring vir hom 'n aardbol op 'n fluweelkussing. Hy begin die aardbol koester, lek en streel. Hy wieg dit op sy skoot tot hy op die punt is om 'n orgasme te bereik. Weer val daar 'n ligbaan op hom, donderweer en trommelgeroffel volg, en 'n bliksemslag wat Hitler doodsla. Die aardbol rol uit sy hande uit. Skielik is daar 'n rooi rook op die verhoog en die reuk van swawel. Deur die kaal stuk muur bokant die troon breek nog 'n borkop – dié van die duiwel. Hy is in die tipiese Mefistofeles-trant gegrimmeer en lag ook in diaboliese trant voor hy begin praat:

MEFISTO: Met geweld – en verstand-

Kom jy tóg deur dié wand:

Maar hel, is dit warm

Aan julle kant!

Dieselfde gesigte groei van plesier.

Dieselfde ambisies verteer ook hier:

Dis vetsug en wellus en skraapsug en nyd

en bralose borste en seks vir ontbyt.

Die tweelingdiktators, die Ego en Id,

Swaai ook hierso hul knuppel en hiet en gebied...

(Mefisto druk nou sy hande deur die wand en “speel” al die gesneuweldes soos ‘n marionette meester. Die lyke skrik wakker, kom orent en vervat terstond hulle rolle.) (Aucamp 1986: 40).

Mefisto wek al die dooie karakters op en manipuleer hulle soos marionette. Die karakters gesels dan met mekaar en hul dialoog bevestig elkeen se rede agter hul soeke na die kroon:

MEISIE (aan Engelsman wat hopeloos verlief voor haar kniel):
Nee, nee, nee – geen kinders nie. Altans nie vir die volgende tien jaar nie. Ek moet in my lyf en my skoonheid belê. Nou: Mej. Koekenaap! Môre: Mej. Kaap! Oormôre: Mej. Suid-Afrika! Naasoormôre: Miss Universe! En eendag, soos die Here wil, Mej. Kosmos! (Aucamp 1986: 40).

Historiese gebeure word beklemtoon wanneer Hitler, die Engelsman, die Boer en die Jood oor Apartheid praat. Die satire lê daarin dat die Boer ontsteld is omdat die Engelsman nie die woord Apartheid reg uitspreek nie, maar dat Hitler dit korrek kan doen. Die Boer se antwoord is ironies wanneer hy sê dat elke klem “gelykberegting” is – elke klem van die woord apartheid is gelykberegting, anders as die oordeling van Apartheid wat selfsugtig is.

BOER (*aan Hitler*): As hulle die verdomde woord net reg wil sê. Bid jou aan: apaarthaait. Wat is makliker as a-part-heid?

HITLER: A-part-heid.

ENGELSMAN: Apaarthaait

HITLER: Hahaha!

BOER: Luister weer, rooinek: a-part-heid, elke klem gelykberegting!

(Op ‘n kerkorrel ruis die slot van die Halleluja-lied “Laat ons skyn... jy in jou klein hoekie en ek in myn”)

JOOD (*onderbreek hulle*): Miester Van der Merwe, velle mag stink, maar van stink velle, en syne, en ander s’n, sal ek eendag ‘n kombes maak wat re-e-eg om die wêreld gaan. “Made in Kibbutz.”

HITLER (*ruk hakekruis uit*): Voertsek! Voertsek! (Aucamp 1986: 40).

De Vries noem ook in 'n onderhoud dat hy as komiese kunstenaar nie noodwendig kies waar en wanneer om parodie of satire te gebruik nie, aangesien komedie wel al die vorme insluit en dat dit soms as kombinasie van albei vorme eindig. Verder noem hy:

Ek sit nie en maak opnames van waar ek dit (parodie en satire) gebruik nie, maar dit kom absoluut in my werk voor. Ek stuur die hele idee van humor ook op in *Mondig*, want mense sê so maklik iets. Daar is soveel vorme wat ek gebruik, byvoorbeeld partykeer is dit 'n parodie gemeng met bietjie satire, partykeer is dit suiwer 'slapstick' en soms is dit totale vulgariteit. Al daardie dinge kom uiteindelik bymekaar en dit maak 'n styl, jou unieke styl. "Everything's been done before", en dis vir my baie belangrik, om, as mens agterkom iets is al gedoen of word gedoen, dit te verander om aan te pas by my styl of dit uit te sny uit die 'show' uit. Jy wil tog nie herhaal wat al gedoen is nie, mens wil tog uniek bly (Sien addendum A).

4.3 Samevatting

'n Mens kan argumenteer dat parodie ru en brutaal voorkom afhangende van die wyse waarop die materiaal aangewend en op watter manier die bronteks geparodeer word. Dit hang meestal af van elke komiese kunstenaar of kabarettis se unieke styl. Die kuns in komedie (en so ook in kabaret) lê dikwels in elke kunstenaar (kabarettis, komediant, skerpskertser) se unieke styl. Dit verseker dat 'n gehoor bewus is van wat hulle van elke kunstenaar kan verwag. Parodie is dus 'n metode wat slim in kabaret aangewend word met die doel om 'n geleentheid te skep waarin die komiese kant of ligter sy van die lewe of die werklikheid geïnterpreteer kan word. Menslikheid word in die kalklig geplaas en parodie laat die mens toe om vir homself te lag. Deur middel van parodie raak 'n mens bewus dat bekende persone en gesiene politieke figure menslik is en swakhede het. Dit verseker die kunstenaar wat parodie gebruik se vryheid om kommentaar te kan lewer op enige onderwerp. Die tegniek om dit deur middel van 'n karakter te doen dra by tot die unieke styl van kabaret.

5. DIE ROL VAN SATIRE IN SOSIO-POLITIESE KOMMENTAAR

Uys (Black 2007 aanlyn) omskryf satire soos volg: “Tragedy plus time equals satire”. Omdat satire volgens (Cloete 1992: 465) “nie ’n aparte, suiwer, eksklusiewe vorm het nie en satiriese elemente in verskeie literêre vorme voorkom”, word die aard en vorm van satire en die rol wat dit in kabaret speel met die gebruik van ’n karakter in hierdie hoofstuk onder die loep geplaas. Die temas wat aangeraak word, die gebruik van satire en die intensies agter satiriese kuns word ondersoek want dit sal die essensie van satire in kabaret illustreer. In die ondersoek is gekyk na voorbeelde uit die Suid-Afrikaanse kunstenaars Uys, De Vries en Aucamp se werk. Die reaksie wat hierdie kunstenaars se werk met behulp van satire by gehore ontlok, dui ook aan watter belangrike rol sosio-politiese kommentaar in kabaret speel.

5.1 Die aard en vorm van satire met betrekking tot sosio-politiese kommentaar

Cloete (1992: 464) verduidelik dat met satire word die swakhede en wanpraktyke van ’n spesifieke gemeenskap bespot. Satire kan gesien word as ’n aanvallende soort woordkuns wat die norme en standaarde binne ’n gemeenskap afbreek en die waarheid laat blyk. Dustin Griffin (1994: 35) is van mening dat: “Satire is best able to develop from a basis of general agreement on moral and intellectual standards”. Satire ontbloot dit wat die mens wegsteek en plaas die ideale van die mens teenoor die werklikheid. Net so sê Stott (2005: 110) in hierdie verband: “Satire can ask a question that has been dismissed by the establishment as naive, but remains absolutely crucial to the future of humanity”. Satire ontbloot die waarheid op ’n blatante en direkte, kru wyse. Satire is afhanklik van ’n spesifieke tyd en plek en die fokus is op hedendaagse politieke en sosiale gebeure. Daarom word dit belangrik in kabaret, aangesien kabaret op sosiale en politieke gebeure kommentaar lewer. Cloete (1992: 464) beklemtoon die belangrikheid van die konteks waarin onderwerpe deur satire aangepak word: “Satiriese kuns kan, ten spyte van die feit dat dit gaan oor die bespotting en verkleinering en veroordeling van die onvolmaakthede van hier en nou, tog tydlose kuns wees, mits die materiaal behendig en sinvol georden is en die kwessies ter sprake relevant en snaaks bly”. Agter die satire se kru voorkoms skuil die satirikus se uiteindelijke intensies wat meer ernstig is as die blote aanvallende styl. Greyling (1982: 25) is van mening dat kritiek deur satire

verteerbaar gemaak word. Daarom word satire in kabaret as 'n genre wat krities van aard is, ingespan en die satire word dikwels vergestalt deur 'n karakter.

Deur middel van satire word dikwels gespot met die aard van dinge wat anders voorkom as wat dit volgens die norm behoort te wees. Pollard (1970: 3) sê: "Satire is always acutely conscious of the difference between what things are and what they ought to be". Juis daarom moet die gehoor oor 'n mate van kennis beskik van die gebeure van die dag en die waardes en norme binne die gemeenskap. Tog is die gebruik van satire nie altyd aan tyd en plek gebonde nie: "Satire fokus ook op temas wat universeel is maar meer spesifiek wat die waardes van hul eie tyd en plek transendeer" (Cloete 1992: 464).

Die satirikus fokus dus op morele waardes en die wangebruik daarvan. Die kunstenaar se "morele bewustheid word egter 'n komponent van sy tegniek" deur "knap ontginning en ordening van die materiaal, kundige hantering van tegniese middele" en die "verrassende oorspronklike perspektief op die bekende" (Cloete 1992: 465).

Die samestelling van satire bestaan uit verskeie ander literêre vorme wat die bespottling verryk, byvoorbeeld ironie, parodie, sarkasme, anti-klimaks, paradoks, antitese, oordrywing, verdraaiing en selfs karikaturisering wat alles die onverwagse tot stand bring (Cloete 1992: 464). Die gehoor word onverwags betrap, geskok en dan gedwing om oor die waarheid te dink en die sienswyses van die satirikus te verstaan. Satire se verskeidenheid het ook 'n groot invloed op die sukses daarvan, nie net omdat dit uit soveel verskillende literêre vorme en tegnieke bestaan nie, maar ook omdat ander belangrike bydraende faktore soos toonaard, woordbegrip, tema en onderwerp, struktuur en emosie so 'n groot rol speel.

Komplekse satiriese emosies sluit in geamuseerdheid, ergerlikheid, veragting, walging en haat in kombinasie met 'n uitgebreide woordeskat wat gemene, smerige en brutale woorde insluit asook antiliterêre, plat omgangstaal, taboe uitdrukkings, obsene beeldspraak en kru koeterwaals (Cloete 1992: 465). Toonaarde in satire kan kru en vulgêr, grof en brutaal, verfynd en elegant, geestig en hoflik, ontspanne en informeel, moraliserend en ironies, smalend en verontwaardig of geamuseerd en sinies wees terwyl die struktuur en intrige altyd die satirikus toelaat om met die onverwagse te speel.

Juis daarom is al hierdie satiriese wapens of middele tot satiriese tegniek 'n kenmerk van die groot verskeidenheid wat in satire opgesluit lê (Cloete 1992: 465).

Die Suid-Afrikaanse politici skep ruim geleentheid vir 'n satirikus. Volgens Greyling (1982: 16) het die politieke sienswyses en manier waarop die landsake hanteer word Suid-Afrika as teiken vir satire gelaat veral weens rassevraagstukke en kleurkwessies. Die titel van Uys se *Adapt or dye* sinspeel op 'n uitspraak wat P.W. Botha (ten tyde van sy bewind) op nasionale televisie gemaak het. Hy het uitgebulder : “Adapt or die!”. Die titel van sy vertoning word toe *Adapt or dye* met die betekenis dat daar aangepas of verkleur(dye) moet word pleks van aanpas of doodgaan soos wat P.W. Botha bedoel het.

Satire speel 'n belangrike rol in kabaret met betrekking tot politiek soos wat blyk uit Aucamp se kabarette *Met permissie gesê* en *Slegs vir almal* (Cloete 1992: 465). Die titel, *Slegs vir almal*, is 'n speling op die Slegs Vir-kennisgewings wat oral in Suid-Afrika tydens die Apartheidsjare te sien was en mense se lewens reguleer het. Die kabaret se hooftema handel oor selfsug wat in die subtitel duidelik beskryf word. Pretorius (in Aucamp 1986: 21) verduidelik hoe Aucamp die tema in sy kabaret aanpak:

Slegs vir almal is dan, by wyse van spreke, 'n tweede 'testament' waarin hy probeer aandui dat die Afrikaner sy voete in 'n nuwe wêreld met nuwe bedelings moet probeer vind – die ou Boerewêreld is verby. Die wêreld waarin ons nou leef, kan net so mooi, net so edel, net so heroïes wees. Maar dan moet ons baie van die ou dinge, die selfsugtige dinge afsweer... Dit verteenwoordig 'n groei van Boerskap tot Suid-Afrikanerskap”.

Hierdie groei van Boerskap na Suid-Afrikanerskap word aangedui wanneer 'n Swartman 'n liedjie sing en volkspele passies naboots vir 'n gryse Voortrekkerdame en sy wonder of sy dalk “kêns” raak omdat sy dit hoor:

SWARTMAN: O, boerenooientjie fyn

Ek wonder of jy weet

A, Mapstieks liewe kind

Jou kappie het my beet!

GRYS VROU: (met kop skuins): Het ek iets gehoor? (*Luister weer*) Het julle iets gehoor? Ek is seker ek het... ja, ja, oor die veld kom dit wyd gesweef. (*Twyfel weer*) Of raak ek kêns?

SWARTMAN: (sing weer stalks)

O Mapstieks toggie

Mapstiekeliékela, mapstiekeliékela

mapstiekeliékela

mapstieks toggie

mapstiekeliékela

jou kappie het my beet.

(die swart man gaan af)

GRYS VROU: Ek kan sweer... (*bang*) daar was drie kringe om die maan, en die honde het so arig geblaf, en die uil het geskree op die Engelsman se graf. Ek weet nie so mooi nie..(*Mompel terwyl afstap*) wat nog van ons moet worre... (Aucamp 1986: 64).

Pretorius (in Aucamp 1986: 22) verduidelik die hooftema selfsug in *Slegs vir almal*:

Persoonlike selfsug word in verband gebring met die selfsug van 'n hele gemeenskap en samelewing, want die vooroordele en selfgeldingsdrang van die individue het 'n onuitwisbare uitwerking op die saambestaan van mense. Die gebrek aan liefde en begrip tussen individue word oorgedra op groepe en kulture – en die deurslaggewende motief in hierdie gebrek kan na selfsug gelei word.

In die sewende sekvens van *Slegs vir almal* word gehore se menings oor die homoseksuele kultuur getoets met twee karakters, Dick en Harry, (die name dui daarop dat homoseksualiteit 'n algemene verskynsel is) 'n lied *Hoekie vir eensames* sing. Aucamp (1986: 110) noem in die teksnotas:

Dit is belangrik dat 'n sterk kontras gestel word tussen Dick en Harry as persone en Dick en Harry as vermaaklikheidskunstenaars. Hierdie kontras is noodsaaklik, omdat die gehoor se verhouding teenoor die gay as mens en die gay as kunstenaar getoets word.

Nadat Dick en Harry se liedjie en klopdans eindig, bespreek landsburgers “dié soort mense” en dit ontaard in kommentaar oor die land, sy rassekwessies en die clichés wat daarmee saamgaan:

DICK EN HARRY: Veertig en blank en ongeskonde

met nog ons eie tande;

ons strek met grootste pleitgebaar

ons onberingde hande:

want iewers op die wye wêreld

gaan , glo ons, ook ons deksels wag –

of moet, publiek, van liewerlee

‘n poeffer aan homself versmag?

(Normale Landsburgeres op, Dick en Harry af)

LANDSBURGERS: (*sy praat regstreeks met die gehoor*): Tipies, nê? Nes dié soort mense is. Lewendig, soos kwiksilwer; borrelend, soos sjampanje; histeries, soos ‘n vrou op haar kraambed. Kortom: the life and the soul of the party.

U moet my nie verkeerd verstaan nie – ek hou van gays, eerlikwaar. Party van my beste vriende is gay. Maar één feit moet ons onder oë sien: hulle is, in watter werk ook al, ‘n beroepsrisiko. Hulle is onverantwoordelik, onbedagsaam, egosentries, psigopaties...

BRUINMAN: (*loer om hoek*) Skimp Oumiesies altemits op ons Hotnots?

(hy trek sy kop vinnig terug wanneer sy ‘n handskoen na hom gooi)

JODIN:(*loer om 'n ander hoek*) Are you by any chance referring to us Jews? Ligloop, mevrou Kruithoring – ons is ook uitverkore. En al 'n paar duisend jaar voor julle Boere! (*Sy trek haar kop vinnig terug wanneer daar 'n kruithoring na haar gegooi word.*)

LANDSBURGERS: (*terwyl sy ergerlik afstap*) Oom Paul moes nooit die stemreg aan die uitlanders gegee het nie! Kyk waarmee sit ons nou: Kaffir, Moor en Indiaan.

En later verskyn Mefisto, oftewel Satan, by 'n pynblok en gee aan hulle uitsluitel:

MEFISTO: Eintlik kan niemand sonder sy clichés klaarkom nie. Die moffie sê: “Oh those screaming heterosexuals!” Die Boer sê van die Houtkop: “Ai, die ou nasie darem!” Die Bruinman sê van die Witman: “Sy hart mag bruin wees, maar dit sit in sy skoene.” My vriende, niemand kan sonder sy clichés klaarkom nie. Ook geen groep nie. Dis die eidereendkussings waarteen ons ontspan... (Aucamp 1986: 82,83).

Aucamp (1986: 23) noem dat selfkennis 'n baie belangrike begrip in die teks is en “uit selfkennis kan begin word met die stryd teen selfsug”. Hy sê ook dat *Slegs vir almal* getuig van veranderings en die verset teen hierdie veranderings, maar dat dit uiteindelik 'n optimistiese kabaret is. Die slotsang stel dit onomwonde:

Tog het ons bontheid suiwer binding

Wat uitstyg bo Partybevinding:

in ons – nie “hierdie” – droewe land

is vaalpens, rooinek, houtkop, Boer,

is mansmens, vroumens, moffie, hoer

aaneengestreng: dieselfde moer;

hier pak oor ons dieselfde wolk,

hier steek in ons dieselfde dolk;

ons leef en sterf in een verband:

dié wye, droewe suiderland (Aucamp 1986: 23).

Aucamp gebruik satire in hierdie kabaret om veranderings in die lewe te beklemtoon. Selsug is die rede waarom mense nie bereid is om veranderings te aanvaar nie. Hy verwys na veranderings in Suid-Afrika met betrekking tot rassekwessies en gemeenskappe wat, as gevolg van historiese en politieke gebeure soos Apartheid mekaar nie kan aanvaar nie. Sodoende bespot hy, deur middel van satire, die mens se selfsug asook die betrokke gemeenskappe se verset teen verandering.

Ook in Aucamp se *Met permissie gesê* in die proloog praat die "M.C." met die gehoor "asof hy al hul swakhede ken en deel" (Aucamp 1980: 3). Aucamp plaas ook die mens se swakhede in konteks met politieke en sosiale situasies waarin hy hom daaglik bevind:

M.C.: Om die een nie te laat nie en die ander te doen:

hoe kry ons vriende, dié pole versoen?

Om die lyf te verwen

maar ook die gees te erken?

Om na liefdesverraad

te bly soek na 'n maat?

Om te haat soos 'n heer

maar ons bêtes noires te sméér?

Om ons grense te bewaar

en tog ons lewens te spaar?

Om te keer as dit moet

sonder blouoog of bloed?

Om die status quo

én ons land te behou?

Om polities te strewe

én moreel te lewe?

Om skoonheid te kroon

sonder deug te verloën?

Om sensor te wees

én die kuns nie te kneus?

Om pyn te verduur

selfs te seën as 'n kuur?

Om die dood te sien nader

as sorgsame vader?

Die antwoord my hoorder, ken u beter as ek:

Wag onder u bed, tot die vyand vertrek;

Want raad en verlossing, so waar soos die wet,

Bestaan bloot kuns-aardig: in ons spel – Kabaret! (Aucamp 1980: 3).

Stott (2005: 109) is van mening dat die grondslag van satiriese temas in die menslike natuur, hul gemeenskappe en politieke toestande lê:

Satire aims to denounce folly and vice and urge ethical and political reform through the subjection of ideas to humorous analysis. In the best instances it takes its subject matter from the heart of political life or cultural anxiety, re-framing

issues at an ironic distance that enables us to revisit fundamental questions that have been obscured by rhetoric, personal interests, or realpolitik.

Adam Leslie (in Hauptfleisch & Steadman 1995: 3), 'n bekende satirikus en kabaretkunstenaar van die sestiger- en sewentigerjare, noem in hierdie verband: “

The job of the satirist is to pin point, pin prick but not be pointless, to be a social commentator who is aware of the umbilical cord which links theatre and politics, to realize that in satire the basic ingredient is humour, for without it, it ceases to be satirical but merely vicious.

Hy noem ook dat die satirikus vryheid het om enigiets of enigiemand as materiaal te gebruik. Afgesien van die fokus wat satire op die bespotting van politiek plaas, fokus dit ook op die bespotting van die abnormale in 'n normale gemeenskap. Satire bespot gewone mense en stereotipe karakters en lewer so kommentaar op dié soort mense wat in 'n gemeenskap voorkom. Die karakters word abnormaal en oordrewe uitgebeeld met behulp van satire om die wanpraktyke en swakhede van 'n gemeenskap te beklemtoon. De Vries slaag hierin deur karakters te bespot wat in die gemeenskap voorkom.

Die karakters word abnormaal en oordrewe met behulp van satire uitgebeeld om die wanpraktyke en swakhede van 'n gemeenskap te beklemtoon. De Vries slaag hierin deur karakters wat in die gemeenskap voorkom oordrewe voor te stel. Hy beeld byvoorbeeld karakters uit soos Patience ('n prostituut), Blertsie ('n vertraagde kind), Hanno Gelderblom ('n alkoholis/sakeman), en Montelle ('n afgetrede homoseksuele man).

Ook met Hettie Etikettie is satire benut, wanneer sy as ou dame met 'n loopraam aan haar gehoor verskyn en die ABC van etiket aan hulle voorhou. Haar karakter is ontnugter en verskil van die Hettie van 1975. Sy satiriseer daaglikse gebeure en algemeen aanvaarde norme in die huidige era. Die ironie lê daarin dat sy, as welwillendheidskonsultant wat soveel klem op etiket lê nie meer omgee oor goeie maniere nie. Sy gebruik byvoorbeeld die konsep van die eenvoudige gebaar in Suid-Afrika om asseblief en dankie te sê:

Asseblief en dankie

Dit is glad nie nodig om enigiemand te bedank vir enigiets of om mooi te vra nie. Almal is alles aan jou verskuldig en dit is hul plesier. Dus, moenie jou kosbare tyd mors met onsinnige asseblief en dankies nie, fok dit, die woorde is reeds lankal ouderwets (Sien addendum B).

Hierdie sosiale kommentaar is gemik op die hoflikheid van vandag wat soveel verskil van 1975 se gebruike. Vandag gee mense nie meer om oor hoflikheid en goeie maniere nie en is hulle nie so gesteld op etiket nie. Die satire lê daarin dat Hettie onderwerpe aanraak wat die mens se swakhede beklemtoon asook die “non-chalante” houding wat die Afrikaner-gemeenskap in die huidige era teenoor die lewe toon.

Sy spreek ook homoseksualiteit (nog steeds ’n omstrede onderwerp in Suid-Afrika) aan en lewer satiriese kommentaar op sekere wanpersepsies:

Toiletetiket

Wanneer u in enige publieke toilet moet funksioneer, is dit uiters smaakvol om so hard as moontlik alles te doen wat gedoen moet word. Dit is ook die mees geskikte plek om ’n stoute en uitdagende liefdemaaksessie in te werk aangesien daar gratis kondome beskikbaar is wat slegs gebruik moet word indien u “Xhosa” of “queer” is, want ons almal weet mos heteroseksuele mense kry nie geslagsiektes nie. Die weergalming van hygende asems in so ’n groot vertrek is ook die perfekte agtergrondmusiek in ’n medetoiletganger se ore (Sien addendum B).

Sy vestig die aandag op en spot met die wanopvatting dat vigs tot homoseksuele mense of mense van ’n ander ras beperk is. Sy is sarkasties en bespot die wanopvattinge wat mense deesdae dikwels met die waarheid verwar.

’n Kunstenaar wat ’n meester van satire genoem kan word, is Uys. Hy het ’n wye verskeidenheid karakters wat hy self vertolk en sy tekste grens aan politieke protesteater. Selfs oorsee word Uys geroem vir sy satiriese werk en die impak wat dit het op die manier wat die wêreld na Suid-Afrika kyk. Wilkens (2003: 5) noem: “His earnest plea for action against the horrific impact of Aids upon his people or the corrupt politics of a third-world African democracy stings with satirical bite”.

Uys ontbloom veral die waarheid van Suid-Afrika se politieke waardes deur middel van sy karakter Evita Bezuidenhout. Hy ontbloom en kritiseer die illusie dat daar “waardes” binne die politiek bestaan, waardes wat nie noodwendig die landsburgers aanstaan nie. Hy kyk ook spesifiek na die invloed wat MIV/vigs op ons land het en (as aktiewe MIV/vigs-aktivis) probeer hy Suid-Afrika en ook die res van die wêreld bewus maak van hoe ernstig dit eintlik is. Uys satiriseer die ou Suid-Afrika, Apartheid en die vooropgestelde idee van ’n wit Suid-Afrikaner vrou in die parlement wat koeksisters en tee aanbied op elke vergadering, so asof dit die land se regering gaan help. Mcmutry (in Hauptfleisch & Steadman 1994: 84) beskryf Evita soos volg:

Evita Bezuidenhout, like her namesake, was (and is) hypocritical, corrupt and selfinterested. Her addresses were interspersed with stereotypical racial observations (delivered mostly in Afrikaans) as she reiterated her support for the mythologies which reinforced segregation.

In 1986 in *Beyond the rubicon* gee sy ’n blatante mening : “Hulle sê swart mag sal wit Suid-Afrika breek? Wat verwag hulle – die swartes breek mos alles!” (Uys in Hauptfleisch & Steadman 1994: 84).

In een van die mees omstrede optredes van Evita Bezuidenhout, *Dekaffinated*, spot Uys blatant met Apartheid en die gevreesde rassistiese woord “kaffir”, wat deesdae as vloekwoord beskou word. Uys (in Games 2007 aanlyn) spreek die land en sy tekortkominge direk aan en spot met pres. Thabo Mbeki en die parlement wanneer sy kwytraak: “I did all the catering for his inauguration. Well, I had to, there was no one left in the kitchen – they were all in parliament”.

Alan Cowell, joernalis vir die *New York Times* (aangehaal deur Mcmutry in Hauptfleisch & Steadman 1994: 86) skryf na afloop van ’n aand saam met Evita:

Outsiders attending one of Mr. Uys’s revues to a South African audience sometimes gain the impression that the relationship between player and audience has something of the nervous shock giggle of clandestinity (rather than open theater). When Mr. Uys says “kaffir” and the audience laughs, there is an underlying uncertainty. They seem to be asking: Should we be laughing? And are we laughing at our own prejudice or simply escaping briefly from them in the dark secret world of the auditorium?

Net soos met sy eenmanvertoning *Foreign aids* val hy die regering aan omdat hulle nie die erns van vigs in die land wil erken nie. Uys se doel is juis om die gehore bewus te maak van hierdie kwessie wat hom so na aan die hart lê. Tannie Evita verwys na Apartheid as “just a silly little experiment from Holland” (Jefferson 2007 aanlyn) en verdraai die woorde van Mbeki wanneer sy sê dat sy ook, nes hy, geen mense ken wat aan vigs dood is nie. Met hierdie gebaar maak sy dit duidelik dat die regering en die land nie die siekte ernstig beskou nie en nie die waarheid aanvaar nie of dit nie aan die res van die wêreld wil erken nie. Mcmurtry (in Hauptfleisch & Steadman 1994: 88) verduidelik dat Evita se vertonings ook ’n satire is op die wyse wat Afrikaners nie veranderings in Suid-Afrika wil aanvaar nie. Hy sê:

The satire Uys produced through Evita Bezuidenhout took (and takes) on its meaning in the ear of the receiver. She was then the exemplar of political hypocrisy: condemning racism in others while legitimizing it for her own party, interested less in the real concerns of her country and more so with self-interest, critical but hypersensitive to criticism, unable to truly adapt the system but infinitely adaptable in ways of indicating reform.

In *Farce about Uys* is Evita terselfdertyd “apologist for and critic of apartheid” (McMurtry in Hauptfleisch & Steadman 1994: 87) en word Suid-Afrika deur Evita soos volg aan die polisieman Uys beskryf:

South Africa, as you know, welcomes immigrants regardless of race i.e. nationality, creed i.e. rich or poor, and culture i.e. yes or no. Your contribution to the survival of our anti-communist society will be considerable. Now, can you fire a gun? Ag, Magnus will be pleased. Goed, now you must remember that politics has never been simple. I mean look at Rome, look at Greece. We must remember that evil, also, just wants to make us happy. Happy... Ja-nee, as I said to Andries Treurnicht a few days before he resigned to become one of those bobbejane climbing the Soutpansberg, I said: ‘Ag A.P. what happy political system will greet the end of the world? Tog nie jou Konserwatiewe Party nie?’ Hy’t nie eers gelag nie, raai. Even today I got a phone call from Cape Town from one of those Labour Party leaders. You know the Coloureds now also have a little vote, shame. Die Kleurling is so ontstoke oor P.W. Botha se referendum. Hy’s so bang dit reënt. Seker bang hy word nat! Do you know what he said to me on the phone? ‘Ja-nee,

Miesies Bezuidenhout,' he said, 'all men are equal, but only after you make them!' Hy verdien elke stoel teen die kop. So you see equality breeds subversity, and therefore here in South Africa we've learnt: democracy is too good to share with just anyone! (Uys 2007b aanlyn).

Greyling (1982: 55) noem in verband met die satirikus se tegniek:

Die satirikus is akuit bewus tussen wat die toestand is en wat hulle veronderstel is om te wees. Hy fokus noukeurig op die waarneming van die mens en die toestand wat hy wil satiriseer. Die verskil tussen realiteit en ideaal word deur die satirikus aan die gehoor gewys m.b.v satiriese tegnieke.

Uys maak sy gehore bewus van die wanverhouding tussen ideaal en werklikheid in die Suid-Afrikaanse gemeenskap en satire is die grondslag van sy tegniek. Rampton (2007 aanlyn) noem in hierdie verband: "Like all the best political comedians, Uys deftly intermingles light and shade, finding humour in subjects where by rights there shouldn't be any". In 'n programnota van *The rise and fall of the first Empress Bonaparte* het Uys genoem dat dit nie sodanig die geskiedenis is wat hom interesseer nie, maar alles wat agter die geskiedenis lê, al die trane, intriges, vermaak en meeste van alles die realiteit (McMurtry in Hauptfleisch & Steadman 1994: 80). Daarom fokus Uys op ware gebeure en is die werklikheid 'n groot inspirasie vir sy werk. Mcmurthry (in Hauptfleisch & Steadman 1994: 81) sê: "Uys demythologized the present by dramatizing 'headline issues(conscription, forced removals, race classification) impacting on the lives of a spectrum of South Africans". Uys gebruik die "headline issues" en gee die Suid-Afrikaanse toestand in politiek weer uit verskeie perspektiewe van die persone of situasies wat betrokke is. Pollard (1970: 7) noem dat die onderwerp meer as een perspektief op 'n situasie moet weergee sodat die kommentaar wat gelewer word, regverdig is: "The subject of the protest must be worthwhile. It should encompass one or more of the central areas of man's experience. Satire is, however, essentially a social mode; it has nothing in it of the transcendental... Satire does not exalt; it deflates". Mcmurtry (1994: 82) noem ook dat Uys soos in die geval van Evita Bezuidenhout enige ander karakters gebruik om die Suid-Afrikaanse politiek te satiriseer: "Uys retained certain established personae whose characteristic qualities remain fixed while their reference to topical issues are necessarily altered, or they 'adapt' to the situation".

De Vries lewer ook skerpsinnige kommentaar op politieke situasie met woordspelings. In *Dimensie* gesels hy oor die moderne politiek en menings wat landburgers oor hul presidente het, hoewel ons in Suid-Afrika nie ons president mag kritiseer nie:

“Onthou, George W. Bush, voor 11 September 2001 was hy ontsettend ongewild. Die mense het gesê: Ons het 'n dom president. Hy het dit net-net gemaak. Ons het 'n ou dom president. Amerikaners het die vryheid om te kan sê: Ons het 'n dom president. Ons kan dit nie sê nie want hier by ons is dit TABOE (THABO)” (De Vries: 2002. Sien visuele addendum J).

De Vries gebruik slim woordspelings soos die gebruik van die woord taboe wat in dié konteks snaaks is omdat dit dui op die huidige Suid-Afrikaanse president se naam.

Soos met seks en geloof, is politiek ook 'n onderwerp wat so ernstig is dat mense eerder daarvoor wil lag as om dit ernstig te beskou. Met behulp van vermaak bring dit verligting ten opsigte van sulke onderwerpe (Pollard 1970: 15). Seks, dood, geloof en politiek dien gereeld as onderwerpe in die komiese wêreld en skep dus die geleentheid vir kritiek, protes en kommentaar soos wat dit in kabaret gebruik word.

Hettie Etikettie, 'n kabaret-karakter, raak onder andere seks as 'n relevante onderwerp aan. Hettie as 'n karakter uit 1975 verteenwoordig 'n tipiese Afrikaner en NG Kerk-gemeenskap wat seks as 'n verbode onderwerp sien, so verbode om oor te praat dat selfs nie eers 'n man en vrou in hul slaapkamer daarvoor praat nie. Sy verduidelik dan wat volgens haar die korrekte optrede met betrekking tot seks is. 'n Kontras word geskep wanneer Hettie in 2007 heel blatant is oor die onderwerp.. Sy verwys daarna dat die mense in hierdie gemeenskap se sieninge van seks verander het met die jare, net soos wat sy haar sieninge oor die lewe verander het van 1975 na 2007. Hettie van 1975 pak wel die onderwerp aan, maar vermy die woord seks, asook direkte verwysings na die seksdaad. In die vertoning gee sy 'n lesing oor: “Etiket vir die jong dame op die eerste afspraak” en verwys slegs subtiel na gebeure en aksies wat kan lei tot seks. Sy waarsku die jong vroue teen oordeelsfoute en die manlike geslag:

Jong dame, indien u gesel met hande in sy broeksakke loop, moet onder geen omstandighede by hom inhaak nie. Jy kan heel moontlik nie alleen tuis kom nie, maar onthou, hierdie soort vent is nie 'n tweede aand van jou kosbare tyd werd nie. Moet nie toelaat dat enige heer u ompraat om enigiets te doen wat teen u

beginsels is nie, veral nie om 'n sterk drankie of sterk drankies te drink nie...en VERAL NIE 'N WOLF NIE. Wanneer u 'n drankie wil nuttig, maar nog nie geëet het nie, moet u dadelik eers 'n glas melk drink.

Dame, moet tog nie geflous word deur 'n vent met 'n verskuilde agenda nie. Wanneer 'n heer u na die inry neem en in die heel agterste ry parkeer, is dit nie a.g.v redes m.b.t. die rolprent nie. Hy sal daar heelwat minder van die rolprent sien, maar heelwat meer van u te siene kry. Waak daarteen!

Wanneer die dame en heer hulle aand geniet het, is dit die heer se verantwoordelikheid om weer die dame tuis te besorg betyds vir haar voorgeskrewe inkomtyd. Hy bedank haar vir die aand, sê totsiens en keer terug na sy tuiste ... sonder 'n lang storie (Sien addendum B).

In kontras daarmee is die Hettie van 2007 se sienswyses oor die onderwerp anders en pak sy dit blatant aan in haar *ABC vir etiket* in 2007:

Seks

Sien A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, T, U, V, W, X, Y, Z.

Vreemdelinge

Die beste seks is ook dié met 'n lukrake vreemde persoon van wie u nie die naam ken nie. Dit is uiters smaakvol om geen beskerming te gebruik nie en die volgende oggend wakker te word in 'n vreemde bed en te verdwyn sonder dat die arme dronk drommel weet. Onthou te alle tye om sy beursie en enige waardevolle items saam te neem! (Sien addendum B).

Hiermee lewer Hettie satiriese kommentaar op die hede. Pollard (1970: 21) noem in hierdie verband:

The satirist is primarily concerned not with something in itself but with man's attitude to that thing. When man gets out of porportion, the satirist must correct him. He restores us to sanity by making us laugh, sometimes generously, sometimes grimly. We should be able to enjoy even his anger.

Satiriese kommentaar is dus eerstens gerig op die mens se ingesteldheid teenoor iets soos byvoorbeeld seks. Satire word ook gebruik om mense se dade en menings te bespot soos wat Pollard (1970: 24) noem: “We have at least four ways by which satiristic meaning may emerge, namely, by what a man does (or fails to do), by what others do to and say of him, by what he says of himself, and, by what the author says of him”. ’n Persoon en sy dade of opinies word dikwels in satire bespot met behulp van ’n karakter (soos Hettie Ettiekettie) wat dan die draer van die satiriese kommentaar word. soos in die volgende afdeling aangedui sal word.

5.2 Satire en die karakter

Juis omdat satire dikwels die menslike natuur bespot, sê Pollard (1970: 47) “satire is about people and there must therefore be some form of characterization”.

De Vries slaag baie goed daarin om met behulp van karakters blatant kommentaar te lewer op verskeie sosiale verskynsels.. Hy gebruik ook parodie in kombinasie met die satire in sy vertoning *Snaaks genoeg* wanneer sy twee karakters Oom Kallie Marie en Patience Kandida April in gesprek is:

PATIENCE: Ek is ‘n eks-hoer en retired alcoholic!

OOM KALLIE: ‘n Wat?

PATIENCE: O, Here, maar jy is doof – maak oop jou ore man!

OOM KALLIE: Is jy afgetree?

PATIENCE: Ja, ek het die tuig neergelê, verstaan dji!

OOM KALLIE: Tree jy nie meer op nie?

PATIENCE: Nee, ek maak nie meer my pote oop nie!

OOM KALLIE: En as ek my kredietkaart uitruk?

PATIENCE: O, ek kan ‘n exception maak dan, Ja! I’ll go a extra mile,

I’ll role down the barrel!

OOM KALLIE: Ek voel soos 'n Oud-minister wat die nuwe Suid-Afrika ontdek het!
(De Vries 2004: Sien visuele addendum K).

Die oud-ministers is natuurlik gekant teen die nuwe Suid-Afrika, omdat dit anders is as hul politieke stelsels en Oom Kallie se kommentaar suggereer dus dat Patience die simbool is van die nuwe Suid-Afrika, aangesien sy van 'n ander ras is. Oom Kallie verwys natuurlik suggestief na seks en dit is ook kommentaar op die seksskandale wat gedurig in die politiek (en veral in die nuwe Suid-Afrika) voorkom.

Pollard (1970:74) is van mening: "The satirist may be abnormally sensitive, disillusioned, alienated, prejudiced, but, to have the best hope of success, he must appear detached, well-balanced, judicious and, did but the world allow it, capable of being better-natured than he seems." Die gebruik van 'n karakter is 'n goeie tegniek in satire, nie noodwendig omdat die kunstenaar met 'n karakter meer blatante kommentaar kan lewer nie, maar omdat die karakter soms persoonlik betrokke is by 'n onderwerp wat bespot word.

De Vries se karakter Montelle lewer blatante kommentaar op die sanger Danie Botha wat in 'n koerant uitsprake gemaak het oor homoseksuele mense. In *Snaaks genoeg* kom 'n ontstoke Montelle op die verhoog en sê:

MONTELLE: Ek het lekker gesit in my aftrede en my koerant oopgeslaan en daar lees ek, een van my helde – Danie Botha – sê dat alle moffies gaan na 'n baie warm plek toe. Ek dog toe eers hy praat van die KKNK want dis baie warm daar... maar toe sien ek Danie Botha se gat krap dieper en daar is nie salfies aan te smeer nie. Nee, sê Danie, moffies se boude gaan nie net naweke brand nie maar vir altyd... En ek kan sien die mense staan agter hom en waardeer sy insette. Die gewone publiek sê: Ja siestog, onthou moffies en Aids. En ek sê: Aids – onthou elke gaatjie is sy maatjie en daar is baie ander aansteeklike siektes soos voëlgriep byvoorbeeld... (De Vries 2004: Sien visuele addendum L.)

Hy bring dan ook die tema geloof by die homoseksuele onderwerp in; 'n sinspeling op die debakels wat daar gereeld in die Christelike geloof is oor homoseksualiteit eas sonde:

MONTELLE: Wat interessant is, is hy het uit die Bybel aangehaal en baie mense luister natuurlik as mens dit doen. Ek het gelees in daai passasie, en daar staan geskryf: 'n man mag nie by 'n man gaan lê nie... Maar toe het ek daardie stukkie verder gaan lees, jy sien Danie het net daar opgehou en toegeslaan – ek het verder gelees. In daai selfde passasie staan daar: aan 'n vark mag jy nie vat nie – dan is jy onrein. So wat nou? Nou beseft 'n mens jy moet daai passasie in historiese perspektief lees. Dis reëls uit die ou dae want as mens nou nie meer aan 'n vark mag vat nie, dan is baie huwelike in die kak! (De Vries 2004: Sien visuele addendum L).

Montelle lewer in die uittreksel kommentaar op Danie Botha se uitlatings oor homoseksuele, die “gay” gemeenskap en ook die Bybel (geloof) en hoe mense dit interpreteer asook hoe mense teenoor gay mense reageer. De Vries gebruik sy karakter Montelle om hierdie kommentaar te lewer eerder as hyself. Dit plaas die onderwerp beter in konteks, aangesien Montelle homoseksueel is en dus persoonlike opinies en kommentaar kan lewer.

De Vries satiriseer ook die Suid-Afrikaanse nuus en gebeure in die land met 'n skets waarin Gizelle Serfontein ('n ander karakter van De Vries) die nuus lees:

GIZELLE: Ja, so dis die einde van ons nuus en voor ons totsiens sê, Kom ons kyk weer na die nuushoof trekke: Suid-Afrika is 'n land van soveel diverse bevolkingsgroepe dat die kans dat ons kan ontwikkel tot een positiewe homogene nasie besonder skraal is. Verder hang daar ook 'n wolk van sinisme oor die toekoms. Suid-Afrika het een van die hoogste misdaadscyfers in die wêreld. Daar is moorde, verkragtings, hijacking en diefstal wat daagliks plaasvind. Op alle vlakke van die samelewing word Suid-Afrikaners konfronteer met korrupsie en afpersing. Ek self moes al 'n spietkop betaal. Die Rand is onbestendig en kenners meen dat die Rand nooit weer sal terugkeer tot sy eertydse glorie nie. Pryse styg daagliks en die gewone man op straat vind dit al hoe moeiliker om daagliks te kan oorleef.

'n Insettel met 'n parodie van Eugene Terreblanche in die tronk word dan gewys:

EUGENE: Mnr. die Voëlsitter, my siel is bitter en my moer is suur! E.T. can't phone home want TELKOM is te bliksems duur! (De Vries 2004: Sien visuele addendum M).

De Vries se skets is 'n satire op die toestande in Suid-Afrika asook op die Suid-Afrikaanse nuusuitsendings. Gizelle Serfontein se styl van nuuslees en komiese gesigsuitrukking dra by tot die kommentaar wat gelewer word op die nuusuitsendings en -lesers van Suid-Afrika. Hy parodeer die bekende politieke figuur Eugene Terreblanche wat in die tronk is met die doel om kommentaar te lewer op Telkom, die Suid-Afrikaanse telefoondienste. Die parodie op Terreblanche slaag ook deurdat almal in Suid-Afrika bewus is van waar hy in die geskiedenis inpas en die skets sinspeel ook op die film *E.T.* (en Eugene se voorletters) wat handel oor 'n buiteruimse wese wat probeer om kontak te maak met sy mense en die baie bekende lyn uit die film: "E.T phone home!". Die skets stel ook vir Eugene gelyk met E.T., met ander woorde as 'n buiteruimse wese, bloot omdat hul name ooreenkom en hulle in dieselfde situasie verkeer om nie te kan huis toe bel nie.

De Vries satiriseer met hierdie skets die politiek in Suid-Afrika en lewer kommentaar op die toestand waarin die land verkeer ten opsigte van ekonomie en misdaad. Hy gebruik ook die parodie van 'n bekende politieke figuur om die wanpraktyke en menslike swakhede in die land te beklemtoon.

5.3 Samevatting

Uit hierdie hoofstuk blyk dit duidelik hoe belangrik satire is in die kabaret en hoe 'n karakter aangewend word om satire te bevorder. Nie net word die karakter aangewend as spreekbuis vir sekere waardes en norme nie, maar verteenwoordig elke karakter die gemeenskap waarvan hy deel is. Die gemeenskap word dan bespot en/of die satire bekijk die wanpraktyke in die gemeenskap met die doel om die ideaal teenoor die werklikheid te kan opweeg. Pollard (1970: 54) verduidelik dat die karakter die satiriese situasie illustreer: "The satiric character can possess only a limited independence... the satiric position is defined early in a work and the character serves to illustrate it... and a character may only be partially satiric". Hoewel satire as ongenadig en kru gesien word, kan 'n mens argumenteer dat dit bloot die waarhede en wanpraktyke van 'n land of gemeenskap belig en bespot met die doel om mense bewus te maak van sulke waarhede. Daarom is satire altyd doelgerig. Pollard (1970: 73) is van mening: "Satire always has a victim, it always criticizes... The satirist first task is to convince the audience of the worth – even more, of the necessity – of what he is doing".

Vir satire om te slaag moet daar altyd iets wees om te bespot en die essensie is om deur middel van satire enige mening (gewoonlik negatief) oor 'n sekere onderwerp te kan lug: "Satire aims to hurt, but, as with the bull-fighter, so with the satirist, his competence lies not in his ability to do his job but rather in the skill he deploys in doing it" (Pollard 1970: 66). Dit maak satire ook 'n belangrike middel in kabaret want soos reeds in hierdie hoofstukke beklemtoon, skep kabaret die geleentheid om sonder perke en reëls enigiets as onderwerp te gebruik en enigiets daarmee te doen. Wright (2006: 253) noem in hierdie verband:

Today, satire covers a wide range of comedy from the gross to the most subtle. Like parody, satire is also concerned with ridicule, mockery, causing offence and pushing the boundaries of acceptability. A good satire can fillet an idea and lay bare its component parts for all to see, whereas parody is cruder.

6. SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKINGS

Uit die voorafgaande ondersoek blyk dit dat 'n karakter suksesvol in kombinasie met komiese vorme, asook parodie en satire gebruik kan word om sosio-politiese kommentaar te lewer. Die karakter dien as verteenwoordiger van die waardes in 'n gemeenskap. Sodanige karakter dien ook dikwels as skild wat die kabarettis in staat stel om blatante kritiek te lewer op 'n politieke bestel of figuur. 'n Kabaret-karakter kan ook 'n stereotipe in 'n gemeenskap verteenwoordig. Die kabarettis lewer dan met so 'n uitbeelding nie net kommentaar op die stereotipe self nie, maar ook op die samelewing waarvan hy/sy deel is en aanvaar word.

Komiese vorme, spesifiek parodie en satire, vorm dikwels die aanslag waarmee 'n kabarettis 'n boodskap na sy gehoor bring. Op hierdie manier slaag 'n kabarettis wel daarin om sy gehoor te vermaak, maar sy uiteindelik doel bly steeds om sosiale kommentaar te lewer. Die kommentaar wat 'n kabarettis oor 'n onderwerp lewer, spruit uit sy persoonlike opinie van die onderwerp. Hierdie eie opinie word op meer as een manier deur 'n karakter vergestalt deurdat die karakter die kommentaar lewer of deurdat die karakter self die kommentaar op sosiale en/of politieke verskynsel is.

Die Suid-Afrikaanse kunstenaars Uys, De Vries en Aucamp wie se werk in hierdie verband ondersoek is, bevestig die gebruik van die komiese, parodie en satire om sosiale kommentaar te lewer. Hoewel Uys en De Vries hulself nie as kabarettiste beskou nie, maak hulle wel van dieselfde tegnieke gebruik as wat in kabaret gevind word. Hul karakters illustreer die moontlikhede van kabaret-karakters as sosio-politieke kommentators wat verskynsels verpersoonlik en/of daarop kommentaar lewer.

In kabaret word ook kommentaar op 'n spesifieke era gelewer. Die grondslag van 'n komiese voorstelling berus op 'n spesifieke era, en elke tydperk in die menslike bestaan verskil ten opsigte van sosiale en morele waardes en politieke oortuigings. Kabaret-karakters skep die geleentheid om op veranderende en/of veranderde omstandighede kommentaar te lewer deur die gebruik van onder andere stereotipes wat op stagnasie dui of aanvegbare verandering verteenwoordig.

Die lewe en die menslike natuur is dikwels die hooftema in kabaret. Kabaret verteenwoordig ook die mens se natuur om gedurig kritiek te lewer. Die kabarettis beklemtoon sosiale knelpunte en stel dit dikwels as absurd voor om 'n kontras met die werklikheid te skep. Elke gemeenskap se waardes beïnvloed die wyse waarop die kabarettis so 'n gemeenskap bespot en kritiseer.

Omdat kabaret tyd en plek gebonde is, verbeeld Suid-Afrikaanse kabaret die toestande en kwessies wat in hierdie breë gemeenskap voorkom en die kleiner kultuur- en sosiale groepe wat van mekaar kan verskil en juis daarom kritiek lewer. 'n Kabaret-karakter plaas die onderwerp en kritiek in konteks sodat die gehoor die kommentaar kan verstaan.

Uit die voorafgaande studie blyk dit duidelik dat die komiese, parodie en satire 'n belangrike rol in kabaret speel. Met behulp van die komiese kan die kabarettis die werklikheid teenoor menslike ideale opweeg en sodoende die essensie van die lewe beklemtoon. Die kabarettis gebruik parodie as 'n middel om mense en bestaande werke te bespot en die oorspronklike op te weeg teenoor die hervormde weergawe daarvan. Satire word weer gebruik om menslike swakhede en wanpraktyke in 'n gemeenskap te bespot. Op hierdie wyses gebruik die kabarettis die komiese, satire en parodie as middele om groter vryheid van spraak te kry en sy doel te bereik, naamlik om sosiale en politieke kommentaar te lewer.

'n Kabaret-karakter word as medium vir kommentaar gebruik. Sodanige karakter word dikwels gebruik om 'n komiese voorstelling, waarin satire en parodie as wapens tot kritiek gebruik word, in konteks te plaas sodat 'n kabarettis daarop kommentaar kan lewer. Die kabaret-karakter dien dan as skild en/of mondstuk in die uitoefening van kritiek op morele en politieke toestande.

Die skep van 'n karakter in kabaret om sosiale en politieke kommentaar te lewer is dus onmiskenbaar deel van die genre en die komiese, parodie en satire word op verrykende wyse gebruik om die trefkrag van die karakter as kommentator te bewerkstellig.

BIBLIOGRAFIE

Boeke

Aucamp, H. 1980. *Met permissie gesê*. Kaapstad: Tafelberg Uitgewers.

Aucamp, H. 1984. *Woorde wat Wond: Geleentheidstukke oor randkultuur*. Kaapstad: Tafelberg Uitgewers.

Aucamp, H. 1986. *Slegs vir Almal: 'n Kabaret oor selfsug*. Pretoria: HAUM-Literêr.

Cloete, T.T.(red).1992. *Literêre terme en teorieë*. Pretoria: HAUM-Literêr.

Corrigan, R. 1981. *Comedy, Meaning and Form*. New York: Harper and Row.

Dentith, S. 2000. *Parody*. Londen: Routledge.

Greyling, C.M.J. 1982. *'n Kritiese beskouing van die begrip satire*. Pretoria: Universiteit van Pretoria (MA-proefskrif).

Griffin, D. 1994. *Satire: A critical reintroduction*. Kentucky: The University Press of Kentucky.

Haggard, S. & Seyler, A. 1958. *The Craft of comedy*. Londen: J.Garnet Miller.

Harrington,B. 2000. *The Cabaret Artist's Handbook*. New York: Backstage Books

Hutcheon, L. 1985. *A Theory of Parody*.New York: Methuen.

Ibo, W. 1974. *Cabaret... wat is dat eigenlijk?* Amsterdam: Meulenhoff Educatief.

Ibo, W. 1981. *En nu de moraal...Geschiedenis van het Nederlands Cabaret*. Alphen aan de Rijn: Sijthoff.

Jelavich, P. 1993. *Berlin Cabaret*. Cambridge: Harvard University Press.

Leacock, S. 1937. *Humour and humanity: An introduction to the study of humour*. Londen: Thornton Butterworth.

- Makins, M. 1986. *Paperback dictionary: Major new edition*. Wrotham: Harper Collins Publishers
- Nelson, T.G.A. 1990. *Comedy: The theory of comedy in literature, drama and cinema*. Oxford: Oxford University Press.
- Olson, E. 1968. *The Theory of comedy*. Londen: Indiana University Press.
- Pollard, A. 1970. *Satire*. Londen: Methuen & Co Ltd. [*The critical idiom*, Redakteur: John D Jump.]
- Potts, L.J. 1948. *Comedy*. Londen: Cheltenham Press.
- Rose, M.A. 1979. *Parody/Metafiction: an Analysis of parody as a critical mirror to the writing and reception of fiction*. Londen: Croom Helm.
- Rose, M.A. 1993. *Parody: ancient, modern and post-modern*. Cambridge: Crambridge University Press.
- Schilling, B.N. 1965. *The comic spirit: Boccaccio to Thomas Mann*. Michigan: Wayne State University Press.
- Stott, A. 2005. *Comedy*. New York: Routledge.
- Uys, P. 2005. *Between the devil and the deep: A memoir of acting and reacting*. Cape Town: Zebra Press.
- Van der Merwe, S. 2004. *Generic engineering: A study of parody in selected works of Oscar Wilde, James Joyce and Tom Stoppard*. Ongepubliseerde MA-Proefskrif, Universiteit van Stellenbosch.
- Wimsatt, W.K (Red.). 1969. *The idea of comedy: Essays in Prose and Verse – Ben Jonson to George Meredith*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Wright, J. 2006. *Why is that so funny? A Practical Exploration of physical comedy*. Londen: Nick Hern Books.
- Vaktydskrifte, dagblaaie en onderhoude

Aucamp, H. 1977. Kabaret is beskaafde protes. *Foto- en TV-Rapport*, 21 Augustus 1977.

Blumer, A. 1995. Die Duitse kabaret: 'n Beknopte oorsig. *South African Theatre Journal*, 9(1): 53-69.

Bronner, E. 2004. Cabaret for the classical singer: A history of its genre and a survey of its vocal music. *Journal of singing* 60(5), Mei-Junie: 453-463.

Hauptfleisch, T. & Steadman, I. (reds.). 1994. Special issue: Cabaret. *South African Theatre Journal*, 8(2): 1-198.

Hauptfleisch, T & Steadman, I. (reds.). 1995. *South African Theatre Journal*, 9(1): 3-25

Joubert, E. 2007. Die snaaksste mens in die wêreld. *Die Burger Perspektief*. 7.

McAllister, M. 1987. Cabaret. *Highveld Style*, Junie 1987.

Onderhoude

Beeton, M. 2007. Casper... Van SA waar almal mekaar ken. *Rapport Tydskrif*: 10–14.

Van Wyk, M. 2001. Kookwater Casper. *Sarie*. 26-29.

Van Zyl, A. Onderhoud met De Vries te Stellenbosch op 14 September 2007.

Internetbronne

Black, M. 2007. *Agent Provocateur: Pieter-Dirk Uys-uncut*. Beskikbaar: <http://www.oulitnet.co.za/mond/pduys.asp> (Besoek op 13 Februarie 2007).

Coveney, M. 2007. *Tackling the big K-word*. Beskikbaar: <http://www.pdu.co.za/reviews.htm> (Besoek op 17 Julie 2007).

Fröhling, G. 2007. *Between the Devil and the deep: a memoir of acting and reacting – No fuss please, Darling*. Beskikbaar: <http://www.pdu.co.za/reviews.htm> (Besoek op 17 Julie 2007).

Games, A. 2007. Dekaffirnated : Evita, non-PC superstar. Beskikbaar:

[http:// www.pdu.co.za/reviews.htm](http://www.pdu.co.za/reviews.htm) (Besoeek op 17 Julie 2007).

Jefferson, M. 2007. *'Foreign Aids': From South Africa, satire that won't close Saturday*.
Beskikbaar: [http:// www.pdu.co.za/reviews.htm](http://www.pdu.co.za/reviews.htm) (Besoeek op 17 Julie 2007).

Jordan, M. 2003. *Auditioning Angels*. Beskikbaar: <http://www.pdu.co.za/reviews.htm>
(Besoeek op 31 Julie 2007).

Rampton, J. 1999. *Satire is alive and well and living in South Africa*. Beskikbaar:
<http://www.pdu.co.za/reviews.htm> (Besoeek op 17 Julie 2007).

Rampton, J. *Laughing in black and white*. Beskikbaar:
<http://www.pdu.co.za/reviews.htm> (Besoeek op 31 Julie 2007).

Salafranca, A. 2003. *Auditioning Angels*. Beskikbaar:
<http://www.pdu.co.za/reviews.htm> (Besoeek op 31 Julie 2007).

Schoombie, S. 2007. *Casper, Minister van komedie*. Beskikbaar:
<http://users.iafrica.com/c/ca/casperde/frameset.htm> (Besoeek op 29 Augustus
2007).

Sichel, A. 2003. *Review on Auditioning Angels*. Beskikbaar:
<http://www.pdu.co.za/reviews.htm> (Besoeek op 31 Julie 2007)..

Uys, P. 2007a. *Aditioning Angels*. Beskikbaar:
<http://www.pdu.co.za/playtexts.htm> (Besoeek op 31 Julie 2007).

Uys, P. 2007b. *Farce about Uys*. Beskikbaar:
<http://www.pdu.co.za/playtexts.htm> (Besoeek op 31 Julie 2007).

Wilkins, P. 2003. *Satirical bite of Africa: An audience with an Affrican queen*.
Beskikbaar: <http://www.pdu.co.za/reviews.htm> (Besoeek op 31 Julie 2007).

Digitale videomateriaal (DVD's)

Casper de Vries. 2003. *Dimensie*. SMD.

Casper de Vries. 2000 . *Laat daar lag wees*. SMD.

Casper de Vries. 2005. *My wêreld*. 2005. SMD.

Casper de Vries. 2004. *Snaaks genoeg*. SMD

Caper de Vries.1997. *Walgwors*. SMD.

Casper de Vries. 1998. *Wetter*. SMD.

Vertonings

Casper de Vries. 2007. *Mondig*. HB Thom Teater: Stellenbosch. 11 September 2007

ADDENDA

ADDENDUM A

Onderhoud met Casper De Vries

1. **Hoe gaan jy te werk om 'n show te skryf? Skryf jy 'n teks of net idees wat jy gebruik om mee te improviseer? Het jy 'n vaste struktuur waarvolgens jy elke vertoning bepaal ?**

Dit hang maar af, meeste van die tyd is dit 'n lang proses van 'n idee hier en 'n idee daar wat mens neerskryf. Ek het 'n tradisie begin van 'n jaarlikse/opvolgende show wat elke keer anders is en wat elke keer 'n tema het, en so het die mense begin agterkom oor die jare daar is elke jaar 'n 'show' waarin Casper is. Dis ook 'nice' om dinge te kan opvolg wat jy gesê het en kruisverwysings te gebruik en mense wat jou 'show' volg, kan dan bybly en weet dan wat jy bedoel. Die 'actual show' is maar idees wat op enige tyd van die dag of nag kan binneskiet en dan moet jy dit maar probeer onthou as jy nie by 'n 'computer' of papier is nie. So probeer jy maar om alles te onthou en jy bêre dit en dan sal dit groei.

2. **Hoe beïnvloed die huidige politieke en sosiale toestande jou werk?**

Elke mens het eie styl, vir my gaan dit daaroor om nie te gebonde te wees daarin nie want ek het juis in die DVD-mark ingegaan dat mense die 'shows' oor en oor kan kyk, maak nie saak watter jaar dit is nie. Soms verouder dit 'n klein bietjie, as mens iets sê wat in daardie tyd relevant was en as jy tien jaar later daarna kyk is dit nie. Alhoewel as jy nou byvoorbeeld na *Walgwors* kyk, wat tien jaar oud is, is steeds, sou ek sê, driekwart daarvan genotvol en dit is juis die gevolg van so 'n tipe struktuur wat geskep is dat jy oor goed kan praat wat universeel bly. As die minister van gesondheid nou iets doen, sal ek dit nou miskien noem in die 'show'. Ek het byvoorbeeld in *My Wêreld* se DVD oor Bloemfontein se burgemeester gepraat en ek moes 'actually' op die DVD-weergawe goed in 'edit' dat mense kan verstaan hoekom ek sê wat ek sê. Dit is 'actually' vervlietende humor. So ek is nie so totaal 'into' dit nie – wat ek daarmee bedoel, is om iets wat nou gebeur het te noem en oor 'n maand is dit nie meer snaaks nie of dat mense nie meer weet waarvan jy praat nie. Vanselfsprekend is 'long term' dinge relevant soos byvoorbeeld as mense oor tien jaar 'n DVD kyk van *Mondig* dan weet hulle,

daardie tyd was mense bietjie bekommerd oor die misdaad en was die land nie so op sy gelukkigste gewees nie. Ek is nie iemand soos Pieter–Dirk(Uys) vir wie ek geweldige respek het wat baie meer ‘into’ die politiek is nie, maar dit beïnvloed tog my ‘shows’ in ‘n mate.

3. Wat is die doel agter jou werk? Is dit bloot om te vermaak of poog jy om jou gehore bewus te maak van sekere waardes of opinies wat jy oor sekere onderwerpe wil openbaar?

Ek veronderstel dis ‘n gawe wat mens het. Elke mens het iets wat hy kan doen, of dit nou is om goed te teken of vinnig te hardloop of vinnig te swem. Wat ek wou doen, en dit was redelik maklik om te bereik i.t.v hoe die ‘audience’ reageer het, was om iets te skep wat mense, alhoewel hulle dit dalk nie kan definieer nie, laat vermoed daar is êrens iets dieper daar en daarom kyk hulle ‘n ‘show’ weer en weer en weer. Wat ek sou sê wat ek doen, is ‘n kombinasie tussen ‘n geskiedenisonderwyser en ‘n dominee op die verhoog. Daar is êrens ‘n boodskap, party mense hoor dit dalk nie mooi nie. Mense sê baie hulle kyk die DVD’s oor en oor en raak nie moeg daarvoor nie. Hulle gaan tog terug omdat daar iets daar is wat hulle aantrek. Mense leer uit die shows uit en dis vir my wonderlik om te sien hoe kinders woorde leer of begrippe, en ek kry baie dat mense vir my skryf en sê “as dit nie vir jou was nie kon ons nie die geskiedenis vraag in die eksamen doen nie.” Mense het ‘n ‘nact’ om na iets te kyk en klaarblyklik lag mense vir die manier waarop jy dit vertel of uitbeeld en dan is dit fantasties. Die feit dat dit snaaks is, is vir my eintlik ‘n bysaak, vir my is die belangrike ding om kennis oor te dra van goed en ek wil hê mense moet gaan dink daaroor, maar ek besef vir hulle gaan dit daaroor om te lag. Vir my is die lag net ‘n bysaak totdat die gehoor nie meer lag nie, dan is daar iets fout.

4. Hoe ontstaan jou karakters?

Dit ontstaan deur die jare en dit ontstaan nogsteeds. Daar is altyd ietsie wat bykom en as ek agterkom mense ‘like’ ‘n karakter of as ‘n karakter uitstaan, dan hou ek vas aan daai karakter. Die nuutste twee karakters wat bygekom het, is die eks-nuusleser/pornster Gizelle Serfontein en die VTKA se voorsitter Renier Ferreira wat terugkeer het uit die laaste ‘shows’. Die ander ding wat interessant is van die karakters is dat mense nie noodwendig van almal hou nie, mense het hulle ‘favourite’ karakters, wat oulik is vir my. Die karakters is bloot geskep vir my

omdat ek 'n akteur is, en ek hou daarvan om te 'act'. Dit is my uitlaatklep om te 'act' en hoe meer mense vergeet dat dit ek is wat die karakters vertolk hoe beter. Mense vergeet dit is ek, hulle dink in terme van karakters en dis fantasies – dan doen ek my 'job'.

5. Karakters dien as 'n skild waaragter 'n kunstenaar skuil om meer blatant kommentaar te lewer. Gebruik jy jou karakters op so 'n manier deurdat jy nie verantwoordelik is vir hul gedrag en aksies nie?

Ek het lank daarvoor gedink, ek weet mense sê dit altyd. In my geval kan ek eintlik sê net wat ek wil. Ek dink dis eintlik 'n cliché in my geval om te sê “Net Hanno kan hiermee wegkom of net Montelle kan daarmee wegkom”. Ek sê eintlik net wat ek wil. Die karakter is vir my om te 'act' – dat ek 'n ander karakter kan wees en om 'n individu te skep om mense te laat vergeet dat dit ek is. Sonder om interessant te klink, as ek 'act' op die verhoog en ek praat met 'n karakter soos Hanno, dan praat ek met Hanno – ek vergeet dat dit ek is wat die karakter vertolk. Miskien is dit omdat ek dan ook 'act' – maar dit is alles 'n 'act'. As ek sê “Marthinus lê op sy rug en sê naai my Thabo” dan sê ek dit as myself in 'n 'stand-up show' – ek het nie 'n karakter nodig om dit te sê nie, want dit is kru en dit is op die man af. In my geval sal ek teen die hoofgedagte gaan van 'n karakter laat jou wegkom met alles. Alhoewel jy ook miskien kan redeneer dat in 2004 het die karakter 'Montelle' vir Danie Botha reëlreg aangevat oor sy uitlatings oor homoseksuele en dit werk in die sin dat Danie Botha niks kan doen nie want Montelle is 'n karakter. Wat ek weet, is dat Montelle 'n sekere kultuur verteenwoordig – ek weet party mense hou nie van die karakter nie juis omdat hy gay is en party mense is mal oor hom juis omdat hy gay is en ander mense hou van hom ten spyte van die feit dat hy gay is. Dit leer mens tog oplet – dieselfde geld met Hanno Gelderblom wat eintlik 'n hart van goud het ,maar hy is baie 'common' en Blertsie wat mens leer mens moenie mense met gebreke wegsluit in 'n kamertjie en dink “Nou is ons verhaag, dis hemelkindertjies, ons spot nie met hulle nie!” Dis om hulle eie gewete te sus dat hulle nie wil weet daarvan nie. Die karakter Blertsie is ontsettend gewild alhoewel hy so mal soos 'n haas is. Karakters is ook maar selektief in hul eienskappe – Blertsie is eintlik gebore uit *Haak en steek* ('n kyknet-tv-reeks) wat heeltemal iets anders was en hy was eintlik nie aan die begin mal nie maar omdat mense so baie van hom hou as 'n mal kindjie het ek hom nou weer noodgedwonge teruggebring as 'n mal kind. Die eintlike storie in *Haak en steek* was dat sy ma

hom gif ingegee het wat hom mal maak en as die gif uitwerk, dan is hy normaal maar dit vergeet ons nou gerieflikheidshalwe vir die 'shows'. Oom Kallie Marie is ook al dood in een van die 'shows' maar ek het hom weer terug gebring want die mense 'like' hom so baie. Ek wou hom dood maak, en dit is amper soos JK Rowling wat besef het jy moet Harry Potter aan die lewe hou omdat hy so gewild is. Oom Kallie hang nou maar rond, hy bly 88 – dis 'n verwysing wat ek soms in die shows doen dat ek hier is, Casper is al 21 jaar lank in die bedryf en Oom Kallie is 88 en hy is dit al vir 21 jaar want dit is wat hy sal bly.

6. Hoe beïnvloed jou persoonlike lewe en ervaringe jou shows?

Ek sou sê dit speel 'n baie groot rol – miskien nie direk nie, maar definitief subtiel in 'n 'show'. Veral dinge waarmee ek besig is, wat ek sien of wat ek lees en jou lewensfilosofie werk ek definitief in 'n 'show' in. Mens probeer baie keer 'n bietjie voor bly so ek trek miskien in my kop al by 2012 se 'show' met wat ek sou wou sê. Nou kan ek dit eers in 2012 sê, maar dit is goed om te weet jy is al bietjie voor met wat jy wil doen. Ek kom baie agter dinge wat mens soms sê. is die gehore nog nie mee by nie en dan weet hulle nie eintlik waarvan jy praat nie. Ek onthou in 1997 as ek gepraat het oor klone het baie mense nie eintlik geweet wat dit is nie. Nou weet meeste mense of het hulle darem al daarvan gehoor. Dinge waarmee ek myself besig hou. kom definitief in 'n show voor maar mens moet net versigtig wees wanneer jy so iets doen dat jy nie jou 'audience' verloor nie, so jy moet jou een voet ook hê waar hulle beweeg, met wat hulle interesseer ens. en dis 'n baie belangrike aspek, anders staan jy daar op jou eie op 'n verhoog en mense weet nie wat jy sê nie.

7. In watter genre sien jy jouself? Kabaret? Komedie?

Kabaret is eintlik al so 'n holruggeryde tema. Ons het begin met kabaret toe ek hier op Stellenbosch was, was daar 'n hele debat oor wat is kabaret en wat is revue. *Hallo Suid-Afrika* was 'n kabaret gewees of veronderstel om te wees. Daar was 'n hele akademiese debat oor literêre kabaret met te diep verwysings en 'n kommersiële kabaret wat volgens die akademici nou weer 'n revue was. Ek het myself heeltemal daarvan onttrek en besluit ek doen 'n 'one-man show'. Op die einde van die dag het dit vir almal gegaan oor eerder die definisie as wat jy doen en my punt van die begin af. Volgens baie akademici wat realiteit met die publiek

daar buite verloor het, gaan dit meer om waar jy dit doen as wat jy doen m.a.w. in daardie tyd was 'n kabaret by tafeltjies met wyn en dan sit jou gehoor en kyk na 'n 'show' en dit is dan 'n kabaret. Al sing jy 'n Jurie Els-nommer is dit dan kabaret want dit is waar jy sit en kyk. My uitgangspunt van die begin af is dit is wat jy doen, nie waar jy dit doen nie. Omdat ek ook kabaret baie goed ken, veral die Nederlandse kabaret wat my baie beïnvloed het, het ek dus geïrriteerd geraak met hierdie hele debat en debakel. Die meeste kabarette irriteer my wat by tafeltjies met wyntjies aangebied word en wat jy daai wisselwerking het tussen 'n sketsie en dan 'n ernstige 'song' en daardie tipe goed want ons soceity het nie tyd vir dit nie. Die Europeërs het 'n ander lewenspatroon en verwysingsraamwerk en hulle is 'totally into' "nou maak ek 'n grap oor Alzheimers en nou sing ek 'n ernstige 'song'." Dis Europees en ons het dit probeer kloon hier in S.A maar hier het die mense so 'n somber lewe, hulle wil lag – jy moet alles om humor draai. Dit is 'n ding wat ek geleer het, ek het ook probeer om ernstige kabarette te doen maar a) ek is of nie goed daarin nie of b) ek hel oor na die ander gedagte dat ons 'n ander tipe society is. Ek waardeer dit geweldig om dit in Europese kabarette te sien of hulle "one man shows" wat ons as kabaret definieer. Party mense sing nou weer Cole Porter en dan noem hulle dit ook kabaret waar dit eintlik "nightclub torch songs" is of "whatever" jy dit dan wil noem. So daai hele debakel oor wat kabaret nou eintlik is, het ek myself van onttrek en ek vind dit is kunsmatig, as jy uitstap in die publiek daarbuite en jy vra wat is 'n kabaret dan gaan hulle nou nog nie vir jou kan sê nie. Ek doen 'n 'comedy show' of 'n 'one man show' en daarom hulle weet dit is 'entertainment'. Mens moet maar jou eie styl ontwikkel sodat mense weet as dit Casper is, dan kry jy wat hy bied. So eerder dat hulle na'n kabaret gaan kyk, gaan hulle vir Casper kyk of hulle gaan vir Nataniël kyk of Pieter-Dirk Uys – hulle weet wat om te verwag.

8. Wat inspireer jou? Wat vind jy snaaks?

Daar is baie "local comedians" wat vir my snaaks is – die kunstenaarskap van baie mense is altyd vir my baie nice om te sien. Selfs jou verskriklike 'commercial' kunstenaars soos Billy Crystal of Robbie Williams of Eddy Izzard in Engeland. Om hul vakmanskap in aksie te sien is vir my baie 'nice'. Daar is 'n rede hoekom hierdie mense so bekend is en hoekom die name so groot is en as jy hulle 'live' sien, dan besef jy hoekom. Ek het meeste van hierdie mense 'live' gesien en dit is

vir my tweedoelig. Aan die een kant vergelyk mens jouself en sê “is ‘n mens ‘on par’ met hierdie mense?” en “wat aan hulle maak hulle uniek?”. Daardie twee dinge is vir my baie interessant om te analiseer en na te kyk. Ek lag maklik, ek sit nie suur in ‘n hoek en dink niks is snaaks nie en die eerste wat ek sal kritiseer is myself eerder as ‘n ander mens. Daar is die heelyd ‘n ‘quest’ om jouself beter te maak. Alle tipe humor inspireer my en veral geïmproviseerde humor is ook baie interessant.

9. Hoe maak jy van satire en parodie gebruik?

Dit is tog alles daar, ek sit nie en maak opnames van waar ek dit gebruik nie maar dit kom absoluut in my werk voor. Ek stuur die hele idee van humor ook op in *Mondig*, want mense sê so maklik iets. Daar is soveel vorme wat ek gebruik, byvoorbeeld partykeer is dit ‘n parodie gemeng met bietjie satire, partykeer is dit suiwer ‘slapstick’ en soms is dit totale vulgariteit. Al daardie dinge kom uiteindelik bymekaar en dit maak ‘n styl, jou unieke styl. “Everything’s been done before”, en dis is vir my baie belangrik, om as mens agterkom iets is al gedoen of word gedoen, sal ek dit verander om aan te pas by my styl of dit uitsny uit die ‘show’ uit. Jy wil tog nie herhaal wat al gedoen is nie, mens wil tog uniek bly.

10. Dink jy dis belangrik om ‘n goeie algemene kennis en ‘n wye kennis te hê van hedendaagse gebeure in jou werk?

Ja definitief en veral met jou gehoor kom jy dit agter. As ek soms agter kom hulle verstaan nie heeltemal wat ek sê nie, dan verduidelik ek dit dat hulle kan verstaan en dan ‘set’ mens ‘n grappie op. Wat ‘n nice manier is om te gebruik, is om byvoorbeeld iets te noem, iets te identifiseer, en dit dan te los en in die tweede helfte van ‘n ‘show’ dalk weer ‘n ‘joke’ daaroor te maak. Dan is dit half ‘n ‘in-joke’ vir die aand want die mense verstaan wat jy sê as jy iets daaroor vroeër genoem het, anders verstaan hulle nie wat jy sê as jy dit nie ‘set-up’ nie. Dis ‘n styl wat mens dalk kan gebruik om ‘n beperkte algemene kennis te kan oorbrug maar as jy hier (in ‘n gehoor) kom sit en jy weet niks dan gaan dit nie goed wees nie – jy moet tog ietsie weet. Daar kom die geskiedenisonderwyser en die dominee weer in want baie keer is dit oulik om vir mense te sê “Weet julle dat dit en dit gebeur het?” en dan leer jy hulle sommer ook iets of jy laat hulle dink. Terselfdertyd is dit humor en met humor onthou mense beter iets want jy assosieer dit met mekaar en dan onthou hulle dit makliker ook. Jou eie wêreld vergestalt homself op die

verhoog, want dit wat jy weet, dit wat jy waarneem en dit wat jy persoonlik meemaak, kom self terug in jou teks.

11. Hoe beïnvloed elke spesifieke gehoor en gehoorreaksies jou shows?

Jou gehoorreaksie maak jou show of breek jou show, maar dit beïnvloed maar eintlik net die tyd en hoe lank die show gaan wees. Somtyds wil mens 'n gehoor actually martel en hulle langer hou as wat hulle moet bly, maar ek sou sê 8 uit die 10 kere is my gehore fantasties want hulle ken my en 2 uit die 10 kere kan jy hoor dis miskien mense wat nuuskierig is of nie 'geniune fans' is nie. Na soveel jare op die verhoog kom dit neer op mense wat jou volg. Deel van die harde werk is juis om dit op te bou, daai 'quest' om mense te oorwin of aan jou kant te kry, maar dit is nie meer vir my so vreeslik belangrik nie. Wat vir my wel belangriker is, alhoewel dit verskriklik klink en nie lekker is om te sê nie, is dat daar mense is wat nie hou van wat jy doen nie. Dan is daar 'n definitiewe bewys daar is 'n verskil in smake want helaas die oorgrote meerderheid mense is stupid. Ongelukkig is dit so, en uit die komposhoop van 'stupidity' kom daar blommetjies van intelligensie op. Ek onthou een aand het die 'computer' gebreek in Emperor's Palace en die 'show' kon net nooit begin nie. Die gehoor was baie teleurgesteld en terwyl ek op die verhoog staan en met hulle praat, skud ek hulle hande en dink "Is dit my audience?". Dit is nou maar net so dat baie mense dalk 2/3 van wat jy sê, nie verstaan nie en dis dalk waarom hulle dit oor en oor kyk, partykeer kom hulle later by. Dis die 'magic' van DVD's, dat mense dit oor en oor kan kyk en dalk vang hulle later wat ek bedoel het. Ek weet baie keer kom kyk mense 'n show en is hulle oorweldig oor die volume wat hulle moes inneem en dat hulle dit dan weer kom kyk of wag vir die DVD om dit beter te kan verteer. Mens vergeet dit ook soms, vir my is dit die hoeveelste keer dat ek die 'show' doen, maar vir hulle is dit die eerste keer.

12. Wat het jou ervaring in jou soort werk en die vermaaklikheidsbedryf jou geleer van mense en van die komiese wêreld?

Styl is baie belangrik. Ook die feit dat mense jou spesifieke styl ken en weet wat jy bied. Jy moet vernuwend wees dat jy nie 'stale' raak nie en jou styl moet nie veroorsaak dat jy jouself vervreem van jou mense nie. Jy moet vir hulle dinge gee waarvoor hulle lief geword het in jou show, Oom Kallie moet sê wat hy altyd sê en al die ander karakters moet doen wat hulle altyd doen want die mense wil dit

graag weer sien en graag weer hoor. Vir jou as kunstenaar raak dit dalk “stale”, maar vir jou gehoor is dit deel van wat hulle kom kyk. Alhoewel, terselfdertyd moet dit vernuwend ook wees en dit is juis die ‘challenge’ van ‘n kunstenaar om daai ewewig te behou, om jou humor vars te hou dat die mense nie sê “ek gaan hierdie jaar se show skip want hy (die kunstenaar) hamer die heel tyd op dieselfde goed” nie. So dus is dit belangrik om jou materiaal en jou karakters vars te hou maar om treetjies aan te beweeg sodat jy nie jou mense verloor in jou “quest” om te nuut te wees nie. Dit is ‘n goue balans om te handhaaf, om dieselfde ding oor en oor te sê begin mense irriteer. so mens moet baie waak daarteen om dieselfde ou goedjies oor en oor sê. Ook omdat almal die karakters al ken, is hulle al soos familie so dis ‘n nuwe avontuur om die karakters elke keer te vernuwe maar tog dieselfde te hou. Met die saamstel van ‘n ‘show’ val dinge waarmee jy soms so baklei net in plek, maar dit is deel van jou loopbaan of vak soos hulle sê. Jy sit met al jou materiaal voor jou en nou moet jy dit deleger, en dis lekker natuurlik om dit so uit te werk, maar dis ‘n hele wiskundige proses. Dit is soos ‘n som om alles uit te werk i.t.v wie gaan waar wat vertel en waar plaas jy jou goed. Ek vind ook dis ‘n goeie manier om dinge wat my ‘worry’ aan te spreek. Dit is ‘n hele proses om uit te werk hoe jou struktuur moet lyk en wees in terme van my hoe ek dit sien, moet ‘n show ‘spectacular’ wees. Daar is tegniese dinge wat in die show ingaan wat mense dalk nie besef of eers raaksien nie. By Emperor’s Palace byvoorbeeld, waar die ‘computer’ gebreek het, kon ons nie die show doen nie want die ‘computer’ is ‘n onlosmaaklike deel van hierdie spesifieke ‘show’. Daar is vier ‘videofeeds’ wat hardloop en tot twee ure voor die ‘show’ geopen het, het ek nog gesit en alles self ‘ge-edit’. Dit is vir my ‘n kreatiewe uitlaatklep om alles self te doen want dis alles jou eie skepping. Mens wil nie hê ‘n gehoor moet uitstap en dink jou show was ingewikkeld of dat hulle senuweeagtig sit in ‘n show en hoop dit werk uit nie want alles moet ‘seamlessly flow’.

13. Jy is ongelooflik gemaklik voor ‘n gehoor, as gehoorlid voel dit vir my asof ons in gesprek sit en gesels. Ervaar jy dit ook so?

Dit is juis hoe dit moet wees, dit moet soos ‘n kuier voel. Met *Mondig* is die struktuur spesiaal so ‘design’ dat die eerste helfte totaal ‘stand-up’ met verwysings dat die karakters wel gaan uitkom. Die gehoor stap in en die karakters se ‘cut-outs’ is in die voorportaal en die gehoor weet hulle is daar êrens. Die tweede

helfte van die 'show' is meer 'fun'. dis meer 'n konsert en 'n klein bietjie stand-up op die einde. Ek sou sê mense moet meer oplet in die eerste helfte want dis 'n volwaardige show van 'n uur en 'n half en die tweede helfte is lekker lig. Dis harde werk vir my want ek hardloop soos 'n mal hoender hieragter rond maar vir die gehoor is dit lekker 'variety'.

ADDENDUM B

Teks: Hettie Etikettie deur Annelie van Zyl

(Boeremusiekliedjie begin speel: Op 'n gewone wit skerm in die agtergrond word foto's geprojekteer van Hettie met haar boek, Hettie saam vriende, Hettie wat handtekeninge uitdeel, ens. Net om te establish dat sy 'n idol, celebrity is vir hierdie mense, die assistent kom uit in pak klere en kondig haar aan.)

Aankondiging: En nou dames en here, die nimlike, die welwetende en uiters smaakvolle Hettie Etikettie!

(Hettie kom uit, groet die gehoor, musiek stop.)

Hettie:

Baie baie dankie dames en here en hartlik welkom by hierdie absolute glansgeleentheid. My naam is Hettie Etikettie en ek is 'n welwillendheidskonsultant en skrywer van my eie handleiding Etiket vir elke geleentheid. Dit is dan ook tans die 10de druk van hierdie uitgawe en mag ek sê, dames en here, dis 'n snelverkoper! Dit is 'n uiters handige ou boekie en ek sal u aanraai om dit spoedig by enige boekwinkel landwyd aan te skaf, (teen net R25,99) aangesien dit 'n staatmaker hulpmiddel is vir elke geleentheid.

Goed dan dames en here, eerstens, wanneer u die teater besoek, soos in hierdie geval, is daar 'n paar ongesproke reëls wat stiptelik nagevolg moet word en ek wil u dan nou net daarop let sodat u dit kan navolg.

'n Skemertabberd vir 'n dame en donker pak vir 'n heer is voldoende kleredrag. Dit is onbedagsaam van 'n jong man om van 'n dame te verwag dat hy haar moet vergesel na die teater in 'n oopknoophemp en sportbaadjie.

Dit is belangrik om te onthou dat mens na die teater gaan om na 'n toneelstuk te kyk en nie om in die agterste ry intiem te raak met 'n gesel nie. Dit is uiters ontoelaatbaar. Die twee steurendste teatergangers is sekerlik die roker, wat meen dat om 'n uur of twee sonder 'n sigaret, sigaar of pyp klaar te kom hul dood gaan beteken... wat 'n verassing

wag op hulle! En tweedens, die sjoelde-eter wat gedurig sit en papier kraak en eet en almal om hulle , insluitende die persoon wat op die verhoog besig is te steur!

Dit is vir my as burger van ons ongelooflike land Suid-Afrika uiters belangrik dat elke persoon gelukkig behoort te wees, dat elke persoon weet hoe om op te tree en dat ons veral mekaar as medemenslike respekteer. Het u al ooit gevoel dat u uself in 'n penarie laat beland het deur in 'n situasie te wees wat u heeltemal verkeerd hanteer? Dat u daar staan, blosend met 'n mondvul tande en boonop die verkeerde rok of broekpak aanhet?*(kyk na iemand in gehoor, sien 'n persoon raak met 'n verkeerde broekpak en praat direk met daai persoon.)* Toemaar, dis net menslik. Al wat u moet doen, is om te sorg dat dit nooit weer gebeur nie! Ons almal het mos maar 'n ou glipsie dan en wan.

Ek glo goeie maniere en die korrekte optrede is die kortpadmanier om respek te eien by u medemens, en dis tog waarom dit gaan, nie waar nie, dames en here! Selfsug weerspieël die swak kwaliteite van 'n uiters smaaklose dame of heer! En laat ek myself dan nou eers aanhaal “Dink eers aan u medemens en dan aan uself!”.

Voel u, jonge heer, dat u paslike kleredrag aan het vir hierdie geleentheid? *(rig vraag aan persoon met die verkeerde broekpak aan)* En dame, u? Wat 'n goeie voorbeeld... voel u dat daardie aardige kapsel geskik is vir u ietwat bleek gelaat?

Voel u dat u weet wat om te doen wanneer 'n kêrel u op 'n afspraak neem en wanneer nie?! Is u seker dat u tafelmaniere onberispelik is? Dat u bewus is van die korrekte handligtegniek wanneer u 'n drankie nuttig? En wanneer om maar liever nie meer die hand te lig nie?

Wel moet u nie bekommer nie, en as u my dan nou weer sal toelaat om myself aan te haal: “Hettie Etikettie is hier met Etiket vir elke geleentheid (te koop by enige boekwinkel landwyd) om te help vir elke gier!

My lesing vandag handel dan dus oor “Etiket vir die jong dame op die eerste afspraak”. Ek is seker ons almal sal kan baat vind daarby.

Die afspraak

Wanneer 'n heer u vra om saam met hom 'n aandete te gaan nuttig by 'n restaurant is dit die heer se verantwoordelikheid om u by u tuiste te kom oplaai. Indien dit onmoontlik

is, kan u hom by die restaurant ontmoet. Onder geen omstandighede moet die dame vir die heer op straat of op 'n stasie wag nie. Veral nie op 'n straathoek onder 'n lamppaal in 'n groot stad nie. 'n Heer behoort vroegtydig te wees sodat die dame nie hoef te staan en wag en blootgestel te word aan alleenlopende wolwe nie. Indien die heer laat is, word dit aanvaar deur die dame met 'n vriendelike glimlag.

Jong dame, indien u gesel met hande in sy broeksakke loop, moet onder geen omstandighede by hom inhaak nie. Jy kan heel moontlik nie alleen tuiskom nie, maar onthou, hierdie soort vent is nie 'n tweede aand van jou kosbare tyd werd nie.

Restaurantetiket is uiters belangrik aangesien sekere klein gebare die heer se indruk van u kan maak of breek. 'n Korrekte regop, nie-te-naby-aan-tafel postuur is paslik. Moet nie vooroor buig na u bord nie, u gesel sal dink u is doodhonger. Moet nie te veel gesels en u hand oorspeel nie, praat as met u gepraat word en hou 'n stewige wag voor u mond. Onthou, wanneer ons dames effens gespanne raak, kan daar dalk iets ongewens uitglip!

Dit is uiters smaakloos vir 'n dame om te rook, maar indien u wel rook, neem 'n sigaret, laat die heer dit vir u aansteek en sê beleefd "dankie". (Neem 'n sigaret by die man) (.....dankie!) (Teug aan die sigaret, verstik aan die rook en begin hoes vreeslik.) Moet egter nooit besluit om te rook indien u nog nooit vantevore gerook het nie, onthou: 'n stikkende dame is allesbehalwe mooi!

Moet nie toelaat dat enige heer u ompraat om enigiets te doen wat teen u beginsels is nie, veral nie om 'n sterk drankie of sterk drankies te drink nie... en VERAL NIE 'N WOLF NIE. Wanneer u 'n drankie wil nuttig, maar nog nie geëet het nie, moet u dadelik eers 'n glas melk drink.

Dame, moet tog nie geflous word deur 'n vent met 'n verskuilde agenda nie. Wanneer 'n heer u na die inry neem en in die heel agterste ry parkeer, is dit nie a.g.v redes m.b.t die rolprent nie. Hy sal daar heelwat minder van die rolprent sien, maar heelwat meer van u te siene kry. Waak daarteen!

Wanneer die dame en heer hulle aand geniet het, is dit die heer se verantwoordelikheid om weer die dame tuis te besorg betyds vir haar voorgeskrewe inkomtyd. Hy bedank haar vir die aand, sê totsiens en keer terug na sy tuiste... sonder 'n lang storie.

Die belangrikste om te onthou vir wanneer u op so 'n afspraak gaan, is om net uself te wees en die geselskap van u gesel te geniet. U sal wel vinnig genoeg uitvind of u bedoel is vir mekaar. Dis nie nodig om u skuldig te maak aan enige voordoenery net om u gesel te interesseer nie. En laat ek myself aanhaal soos wat u op bl. 176 in my gewilde Etiket vir elke geleentheid kan lees: “'n Sprankelende persoonlikheid, gekombineer met goeie maniere is die definisie van 'n ware dame!”.

Ek ontvang daaglik ook briefies en telegramme met vragies van ook die veel jonger tienerjarige dametjies wat hul bekommer oor daardie “gevreemde eerste afspraak”! Ek het belowe om met elke lesing 'n ou briefie voor te lees en die betrokke dame se probleempie te bespreek. Vanaand se briefie kom van Elsje Viviers af en sy sê:

Liewe Antie Hettie

My naam is Elsje en ek is 13 jaar oud.'n Paar dae terug het ek nog saam met die dorp se laaities in die watergat agter die skool gaan swem en kleilat gegooi, maar deesdae verbied my ma my want sy sê my bysteke raak te groot en ek word nou 'n “jong dame”. Ai Antie, sover ek kan onthou, het nog geen by my gestee nie en Petoors Malan van oorkant die straat het 'n baie groter knop op 'n anne plek, en dit word by die dag groter! Ek dink die arme man moet maar dokter toe gaan! Lyk my die bye hier by ons is heluit gevaarlik!

Maar in elk geval nou bly ek maar by die huis in die middag en my ma het gesê ek moet Antie se boek lees, want Antie weet blykbaar waarvan Antie praat! Ek laaik Antie se boek en, ek het niemand om mee te praat nie so nou skryf ek maar vir Antie want Antie weet mos nou blykbaar alles. En ek wil Antie iets vra?!

Laas Sondag by die kinderkrans het Neil Claassens my gevra om saam met hom om die hoek te loop, hy wou my iets wys. Ek het gedag hy wou my vra om te kys, want ek het lankal al ogies gemaak vir hom. Toe ons om die hoek kom, sien ek g'n nikse kysringe of sjokolades of blomme nie maar net 'n knielende Niel met sy hand op sy...

Hettie:

JA goed, dankie! Dankie! Dankie! Dankie hoor! Tot daar dan, baie dankie Elsje vir jou ou briefie. (Nota aan self: onthou om die briefies voor die tyd oop te maak!) Gits, ja...

genugtig kind ma jy het 'n massiewe verbeelding! En 'n effense gebrek aan smaakvolle taalgebruik.

Goed dan eerstens, as jong addolesent is dit belangrik vir 'n tienerjarige om paslike taal te gebruik in elke geleentheid. Wees reguit, sê wat u wil sê, maar op die korste en betaamlikste manier moontlik. Moet nie slordige woorde gebruik en lomp sinne aframmel nie. Wanneer 'n ouer dame aangespreek word, sal Tannie, Mevrouw of Dame die korrekte benaming wees, en nie Antie, Jy, jou of jou ma se... nie... dit dan daar gelaat.

Dit is paslik om eer en respek te betoon wanneer daar dus met 'n ouer persoon gepraat word. Onthou ter alle tye dat ouer persone daar is om u raad te gee en om na u te luister aangesien hulle al langer leef en heel moontlik al deur dieselfde slap riem gevang is.

(’n Paar dames wat in die gehoor geplaas, wat dien as getroue aanhangers van Hettie se werk, reageer op die feit dat sy die seksvraag in Elsje se briefie heeltemal ignoreer en begin haar vra te vra, wat dan lei tot chaos waar almal skree en gelyk praat en dit amper soos ’n aanval op Hettie lyk.)

Dame: Hettie, is dit dan normaal vir ’n jong knaap van daardie ouderdom om sulke vuil gedagtes en intensies te hê?

Hettie: Dame dit is uiters onbetaamlik om...

Dame: Hettie, Hettie, ekskuus tog Hettie, dis net ’n rowwe raaskoot maar totsiens sê beteken tog net “vurig vry” of hoe?!

Hettie: Dame u het waarlik die kat aan die stert beet... dit sal uiters smaakloos en absoluut afstootlik wees...

Dame: Hettie, hettie wanneer is dit paslik vir die verloofde paar om aan mekaar se...

Hettie: Dame dit is glad nie geskik...

Dame: Hettie, Hettie wat is die korrekte eetgerei om te gebruik met die bediening van my gewilde “vissouflé”?

Hettie: Dame u kan kyk onder eetgerei etiket op bladsy...

Dame: Hettie, is dit etiket om 'n grootvoël of kleinvoëlsoort voor te berei vir die Kersmaal?

Dame: Hettie wat is die paslikste grootte van 'n man se...

Dame: Wors? Wors sal glad nie deug aan 'n kerstafel nie, of hoe Hettie?!

Dame: Mag ek vra Hettie, wat is die korrekte optrede wanneer mens 'n rolprentster in die straat sien?

Dame: Mag mens gil?

Dame: Hettie wat is protokol in die parlement?

Dame: Hettie wat gebeur in die parlement?

Dame: Hettie, wat het geword van die parlement?

Dame: Hettie jy hoort in die parlement?

Dame: Hettie wat is paslik i.t.v apartheid?

(Ja en watter reëls geld vir regstellende aksie?)

Dame: Hoegemaak met die geval van moffies in ons gemeente?

Dame: Hettie, Hettie!? Is dit etiket om 'n swart kêrel te hê?

Dame: Of swart kêrels? Hettie!

Dame: Mag ons tik rook, mag ons dagga rook, mag ons alles rook?

Dame: Is dit verkeerd om te masturbeer?

Dame: Mag ons rondnaai, mag ons vigs kry? Mag ons doodgaan?

Dame: Mag ons jou kloon, Hettie?

Hettie:

Dames, dames, bly net om Godsnaam stil! Kalmeer! Ek is nie God nie!... alhoewel ek al die antwoorde het! U is besig om uiters onbeleefd en geweldig smaakloos te wees, u verbreek al die wedersydse respek wat ek so hard probeer opbou het!

Ons lewe deesdae in 'n wrede wêreld, vol bloed, drank dwelms, moord, haat, oorlog, absolute aaklige musiek en tegnologiese vooruitsigte wat net ons lewens laat versnel.

Ek probeer net om die bietjie Afrikaner wat in julle is te bewaar, om die trots en respek wat ons grootouers se grootouers geplant het, te laat blom. Ek is hier om u te help, om die beste medemens te wees vir u medemens. Om 'n goeie ordentlike vrou te wees wat weet waar haar plek is en wat trots is op haar maniere en voorkoms kos niks. Om 'n betroubare man met goeie waardes en intensies en 'n goeie burger van sy land te wees kos niks. Om saam te staan en vreedsaam met jou medemens om te gaan kos niks.

Nou is ons kans om die grondslag te lê vir ons kinders en kleinkinders want wie weet hoe gaan alles lyk oor dertig jaar in ons geliefde mooi land? Wie weet dalk praat ons nie meer met mekaar nie, maar verafgod ons net alles wat ons geskep het.

(Terwyl Hettie die liedjie sing, word daar foto's van groot politieke gebeurtenisse in Suid-Afrika geprojekteer, alles wat gebeur het wat groot opslae gemaak het, wat bygedra het tot die groot verandering in die mense se kultuur. Alles wat gebeur het wat verantwoordelik kan wees vir die feit dat respek verlore gegaan het en dus dat mense sodoende nie meer goeie maniere het nie. Gedurende die liedjie maak Hettie ook 'n transformasie, sy groei saam met die prente op die skerm, saam met die woorde wat sy sing. Tyd verander van 1973 na 2005 en Hettie probeer dan weer om 'n etiketklas te gee maar niemand steur hulle aan haar nie, want alles het verander. Uit desperaatheid pas sy dan maar aan.)

Waarheen vlug ons as ons huise afbrand?
Met vlamme van selfsug, vlamme van haat
Wat ons harte verdrink in die trots van ons land.

Hoekom staan ons
so ver terug en kyk
deur glasvensters
na vermoorde respek
Mag ons huil?
Mag ons hoop?
Moet ons steel, mag ons koop?
Moenie so na my kyk nie,
die waarheid is blank en bleek
en sal nooit wyk nie.

Oranje is die bloed op my hande
 Blanje, ongeloof in hul verstande
 Blou die skoonheid van verlore rande
 Wat het gebeur?
 Met jou, Suid Afrika.
 Suid-Afrika?
 Suid-Afrika?

Toegesmeerde hede kruip uit die foutiewe foutlose verlede
 Voorstedelike kots
 Omgedraai, weggeloop. Weggesteek. Weg, vergeet.
 Mammies en pappies gooi hul skuldgevoel op die braaivleisvuur
 Kyk rugby, drink bier.
 Kom ons verdrink net ons sorge
 Emosies bly verborge
 Ons helde gestorwe.

Wie is jy en hoekom is jy dood?
 Wat was jou groot bydrae?
 Jou konserwatiewe liberalistiese verandering?
 Wat was jou groot naam?
 Wat is joune?
 Wat is na jou vernoem?

Bederf.verderf.verwerf.geërf....gesterf.
 Met 'n gat in jou kop en 'n kop in jou skoot.
 So beteken jou land jou eie dood!

Swart op wit, swart teen wit... .swart en wit.
 Dokumente, argumente, protes-optog, veldslag, moord, grensoorlog, eerbied, nasie, reputasie... gefrustreerde frustrasie.
 Blameer 'n slag iets anders
 Blameer die AWB, die ANC, die SABC, die SPCA
 of Fok dit, blameer sommer net vir my!

Oranje is die bloed op my hande
 Blanje, ongeloof in hul verstande
 Blou die skoonheid van verlore rande
 Wat het gebeur?
 Met jou?
 Suid Afrika?
 Suid-Afrika?

Want wat kos dit om maniere te hê?
 om "asseblief" en "dankie" te sê?
 Niks kos genoeg om ons skuld te betaal.
 Ons.
 Ons vir jou Suid Afrika!
 Suid-Afrika!!
 Ons vir jou Suid Afrika.

Die verhoog raak donker en *Brasse van die Kaap se Potjiekos* begin te speel, maar hierdie keer kom Hettie uit met 'n loopring, sy is baie oud en laat en begin weer 'n etiketlesing gee, sy het wel 'n transformasie gemaak gedurende die liedjie en sy is ook nou in 'n nuwe era, dis nou Hettie geplaas in 2005.)

Goeiedag dame en heer en baie welkom by hierdie glansgeleentheid. My naam is Hettie Naudé, en ek is 'n welwillendheidskonsultant en skrywer van my eie handleiding

Etiket vir elke geleentheid wat tans uit druk uit is, maar ek is seker u sal dit nog by 'n tweedehandse boekwinkel in een of ander stad of dorp kan opspoor .

Dit is vir my 'n baie groot voorreg om vandag hier by u te kuier en my kennis met u mee te deel. Dit is vir my geweldig belangrik om my kultuur en my familietrots te behou en dus wil ek ook hê dat ons as Suid-Afrikaners mekaar moet respekteer en met goeie gedrag vreedsame lewensomstandighede kan skep... veral in hierdie verdomde era.

Ek wil graag my les begin met die kwaliteite van 'n ware heer en dame?

Wat is 'n heer?

'n Heer is beleefd en goedgesind en weet te alle tye hoe om op te tree. Hy is onbewus van homself, gelykmatig, groothartig en selfbeheersd.

(Foto's word op skerm geprojekteer na elke etiketreël wat absoluut die teenoorgestelde is van wat sy sê .)

Wat is 'n dame?

'n Dame is opgevoed, rook nie, drink nie sterk drankies nie en maak hulle nie skuldig aan uitspattige en onberispelike gedrag nie. Dames word in alle stande gevind. Net soos daar minderwaardige en onbeteuelde vroue uit die adel gebore is, kry mens ook fyn opgevoede dames in 'n minderbevoorregte gesin.

(Foto van Paris Hilton, en dan meisies wat rook en dronk is. Hettie kyk om en sien wat op skerm gebeur. Sy verstaan nie lekker nie maar probeer om aan te gaan asof niks gebeur het nie.)

Dames en here, ek het dit goedgevind om u by hierdie spesiale geleentheid bekend te stel aan my tweede handleiding wat binnekort op die rakke sal verskyn getiteld Jou ma se etiket vir elke geleentheid! waarin ek die alfabet van etiket volledig behandel.

My lesing vandag sluit dan in die ABC so dames en here baie welkom by die ABC van Etiket in 2005 met Hettie Naudé!

Asseblief en dankie

Dit is glad nie nodig om enigiemand te bedank vir enigiets of om mooi te vra nie. Almal is alles aan jou verskuldig en dit is hul plesier. Dus moenie jou kosbare tyd mors met onsinnige asseblief en dankies nie, fok dit, die woorde is reeds lankal ouderwets.

Braaivleis

Wanneer 'n braaivleis gehou word, is daar 'n paar sleutelaspekte wat onthou moet word: bier, brandewyn en Coke en kaalbasmeisies! Soms rugby. Onthou wanneer iemand u oornooi vir 'n braai gaan dit meeste van die tyd net oor die geseelighedsbenaming daarvan. Vat dus altyd 'n pizzatjie of dalk 'n Kentucky meal saam.

Chirurgie (oftewel plastiese snykunde)

Dit is 'n groot verdommenis wanneer 'n neus, oor, bors, been of enige ledemaat nie op die regte plek of regte manier aan mens se liggaam verbind is nie. Die paslikste in so 'n geval sal wees om na 'n goed gekwalifiseerde snydokter te gaan sodat hierdie klein (of groot) probleempie in 'n japtrap reggesny kan word. Daar is ook die ongewenste oortollige liggaamsvetjies a.g.v vroulike frustrasie of hangende melkkanne wat ewe maklik met 'n klein, maar geweldig prysenswaardige ou operasie kan verwyder word. Dit sal slegs smaakvol en suksesvol wees om hierdie prosedure te volg indien die persoon beter lyk na die proses, soos wat u kan sien Hettie Naudé is 'n lewende toonbeeld daarvan of indien die persoon na die tyd 'n rol in Egoli kan vertolk.

Drank

Waar sterk drankies betrokke is, is altyd 'n heerlike party aan die gang. Onthou here, alkohol laat enige meisie haar inhibisies verloor en sodoende kan jy enigiets met haar regkry. Raak so besope as moontlik, koop dan vir die dame een drankie, bedwelm dit en siedaar, jou aand is gemaak. Dis baie belangrik om te onthou dat daar wel dames is wat heeltemal bereidwillig is om op hulle eie besope te raak, gee hulle net 'n bietjie tyd. Dit sal jou selfs jou geld laat spaar.

Eet

Eet so veel as moontlik en van wat u wil. Sien C.

Familie

Bloed is nie dikker as water nie, dames en here. Kyk self.

Gesin

Wanneer u broers of susters het, is dit blote toeval. Moet nie voel dat u enige liefde of respek aan hulle verskuldig is nie. 'n Gebroke huisgesin sal die paslikste wees. Kinders wat mekaar kort-kort probeer vermoor met tuisgemaakte toestelle, ma of pa gedurig afwesig, pa en pa geskei, ma of pa heeltemal onbetrokke.

Houding

Die beste houding om teenoor die lewe te hê is 'n absolute fok u-houding.

Internet

Die internet is daar vir u alledaagse siek plesiertjies. Onthou wanneer u op 'n pornografiese webwerf of in 'n kuierkamer ("chatroom") kuier dat die persoon aan die ander kant net so siek is soos u en heel moontlik net so lelik.

Jaloesie

Ons weet tog almal dat die stylvolste kleur groen is.

Klasloop

Dit is in ons tyd en era die ongewenste ding om te doen. Waarom in 'n klaskamer sit en na 'n uiters vervelige persoon staar wat woorde borrel m.b.t. jou toekoms as jy iewers kan gaan sit en een of ander dwelmmiddel gebruik saam met jou vriende.

Losbandigheid

'n Beleefde en ordentlike dame sal haar wel af en toe, dan en wan, nou en dan skuldig maak aan losbandigheid. 'n Belangrike losbandige gebaar is die dans op tafels in die

publiek, die drink uit bottels, die gil en skree van woorde soos poes, kont en naai en die intimiteit met meer as een man.

Masturbasie

Daar is geen verskoning vir enige persoon wat in geselskap masturbeer nie. Dit is onvanpas, afstootlik en selfs vervelig om gedurig in geselskap in 'n persoon se oor te masturbeer. Die ergste vorm van hierdie misdryf is egter die masturbasie agter die hand.

NO-no's

Alhoewel ons almal bewus is van die feit dat nee eintlik ja beteken (volgens verkragters) is daar wel sekere no-no 's wat ons alledaagse lewe sal verreek.

No-no vir honger bergies

No-no vir kerk

No-no vir kondome

No-no vir dagga (as daar tik naby is)

No-no vir swak sepies op TV

No-no vir respek

No-no vir liefde

No-no vir gewete

ens.

Publieke etiket

Urinasie in die publiek is uiters smaakvol, so ook braking en uitering van die name van mense se geslagsdele.

“Queer”

Die beste benaming vir 'n homoseksuele man is moffie, “chutney pyp”, of “agter-die-kop-kyker”, “rugridder”, “kussingbyter” of “dubble adapter” en 'n homoseksuele dame noem ons 'n “dyke” “lesbo” of 'n “rug muncher”.

Rook

Daar is 'n ongesproke reël dat alles wat mens kan rol, gerook moet word. As ons klein babatjies kon rol, sou ons hulle sekerlik ook gerook het.

Seks

Sien A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, T, U, V, W, X, Y, Z.

Toiletetiket

Wanneer u in enige publieke toilet moet funksioneer, is dit uiters smaakvol om so hard as moontlik alles te doen wat gedoen moet word. Dit is ook die mees geskikste plek om 'n stoute en uitdagende liefdemaakssessie in te werk aangesien daar gratis kondome beskikbaar is wat slegs gebruik moet word indien u “Xhosa” of “queer” is want ons almal weet mos heteroseksuele mense kry nie geslagsiektes nie. Die weergalming van hygende asems in so 'n groot vertrek is ook die perfekte agtergrondmusiek in 'n medetoiletganger se ore.

U

Die benaming “U” is uiters oudedoos en hoogs uit die mode. Niemand gebruik dit enigsins meer om iemand aan te spreek nie. So FOK U!

Vreemdelinge

Dit is belangrik om die jongelinge van kleins af te leer om met vreemdelinge te praat en in hul motors te klim. Veral as hulle 'n stokkielekker of twee “up the sleeve” het!

Die beste seks is ook dié met 'n lukrake vreemde persoon van wie u nie die naam ken nie. Dit is uiters smaakvol om geen beskerming te gebruik nie en die volgende oggend wakker te word in 'n vreemde bed en te verdwyn sonder dat die arme dronk drommel weet. Onthou te alle tye om sy beursie en enige waardevolle items saam te neem!

Woorde

Woord. 'n Klein wapentjie op sy eie. Gebruik dit dus slim.

Baie dankie dames en here vir u volgehoue ondersteuning en... ag fok dit dames en here – koop of steel Jou ma se etiket vir elke geleentheid by enige boekwinkel of op die swart mark. Ek hoop u het my moeite waardeer aangesien ek skaars kan loop maar steeds respektabel is. Ek sal dan nou afeindig met XY en Z en ek sal na die lesing buite wees vir handtekeninge as ek daar haal. Daar sal ook 'n spesialiteit by die kroeg buite wees waar jy 'n Jou ma se etiket vir elke geleentheid kan koop en 'n trippel brandewyn en coke verniet kan kry.

Xhosa

Dit is geweldig handig om 'n Afrika taal aan te leer. XHO!

Y(Eish)

Eish is die benaming vir ai. Dit is 'n hoogs gekwalifiseerde woord en word nie bespotlik rondgegooi nie. Veral nie in brandewyn-advertensies nie. Dit kan werk in enige konteks sonder enige ander woorde. Eish!

Zulu

Ja die Zulu's is net uiters smaakloos.

(blackout)